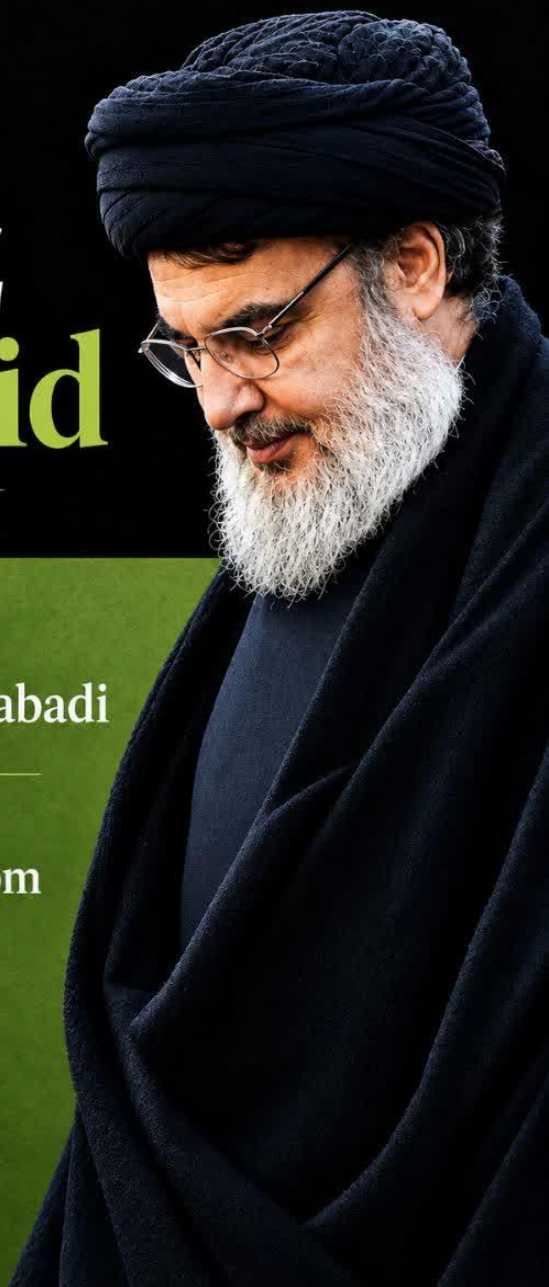

Əziz Seyyid

Müəllif:
Həmid Davudabadi

Tərcümə:
Mirzə Əli Deyləm

Əziz Seyyid

Şəhid Həsən Nəsrullahın həyatı öz dilindən

Müəllif: Həmid Davudabadi

Tərcümə: Mirzə Əli Deyləm

Azərbaycan Araşdırma Mərkəzi

Mündəricat

Ön söz	6
Müqəddimə	6
Seyyid Həsən Nəsrullahın xatirələrinin qeydə alınmasının tarixçəsi.....	12
Mənim ailəm	17
Siyasi fəaliyyətin başlama	20
Biz və daxili müharibə.....	20
Arzum tələbəlik idi	21
İlk minbər təcrübəm.....	24
Tələbə olmaq istəyirəm.....	25
Nəcəf yolunda	27
Ruhani libası	29
Tələbənin aylıq təqaüdü.....	32
Təzyiqlərin artması və Livana qayıdış.....	33
Bəəlbəkdə dini hövzənin təsis edilməsi	36
Oxuduğum kitablar	37
Evliliyimin şirin xatirəsi	38
Gözəl övladlarım	40
İranda həbs olunmağım.....	40
Siyasi fəaliyyət.....	41
Quma səfər.....	41
SEPAH-ın Livana gəlişi.....	42

Beyrutda.....	43
Yenidən Qum	43
Livana qayıdış.....	44
Qardaşım Hüseyn.....	45
Məsuliyyəti qəbul etməyim	46
Hizbullahın baş katibliyi.....	46
Cəbhədə iştirak	48
Ölüm elçisi olan avtomobil.....	49
İmam mənim öncülüm oldu.....	50
Böyük Rəhbərlə görüş	56
İmamın vəfatı.....	56
İsrailin Livana hücumu	58
Əməl hərəkətindən ayrılma.....	58
Sepahın gəlişi.....	60
Hizbullahın formalaşması.....	61
Birinci Şura.....	64
İkinci Şura.....	65
Üçüncü Şura və mənim Şuraya daxil olmağım.....	65
Dördüncü Şura və İmam Xameneinin rəhbərliyi.....	66
Beşinci Şura və Şeyx Sübhü Tüfeylinin ayrılması	66
Altıncı və yeddinci şura	69
Ustadım şəhid Seyyid Abbas Musəvi	69
Şəhid Şeyx Rəğib Hərb.....	72
Hizbullah və Əllamə Fəzlullah	72

Şəhid atası oldum.....	74
Şəhadət əməliyyatları.....	76
Şəhid Əbu Zeynəbin əməliyyatı	79
Əş-Şəcərə məktəbi əməliyyatı	80
"Şəhid əl-Həyy" əməliyyatı	81
Şəhid Saleh Gəndur əməliyyatı.....	82
Digər Əməliyyatlar	84
Bilal Əxrəs və Hüseyn Ənis Əyyub.....	86
Digər partiyaların əməliyyatlarda iştirakı	87
Şəhadət əməliyyatçılarının seçilməsi.....	89
Şəhadət üçün yazılan məktublar	94
Şəhadət həsrəti	98
Seyyid Hadi Nəsrullahla üç görüşün xatirəsi.....	100

Önsöz

Bəzi şəxsiyyətlərin həyat yolu yalnız onların şəxsi bioqrafiyasından ibarət olmur. Onların ömür yolu bütöv bir dövrün hadisələrini, mübarizələrini, ictimai-siyasi dəyişikliklərini və düşüncə dünyasını özündə əks etdirir. Əzəmətli şəhid Seyyid Həsən Nəsrullahın həyatı da bu baxımdan müasir Livanın və bütövlükdə Yaxın Şərqlin son onilliklərdə keçdiyi mürəkkəb tarixi proseslərlə sıx bağlıdır. Qarşınızdakı “Əziz Seyyid - Seyyid Həsən Nəsrullahın həyatı öz dilindən” kitabını fərqləndirən əsas xüsusiyyət onun adi bioqrafiya deyil, birinci şəxsin dilindən nəql edilən canlı həyat hekayəsi olmasıdır. Əsər Həmid Davudabadinin 1998-ci ildə Beyrutda əzəmətli şəhid Seyyid Həsən Nəsrullahla apardığı uzun söhbətlər və qeydə aldığı xatirələr əsasında hazırlanmışdır. Bu səhifələrdə oxucu siyasi tribunadan və müqavimət meydanından tanıdığı əzəmətli şəhid Seyyid Həsən Nəsrullahın həyatının daha az tanınan tərəfləri ilə qarşılaşır: yoxsul ailədə keçən uşaqlıq illəri, atasının dükanında çalışması, kiçik yaşlarından dini kitablara və Qurana olan marağı, ruhani olmaq arzusu, Nəcəf elmi hövzəsinə səfəri, Seyyid Məhəmmədbaquir Sədr və Seyyid Abbas Musəvi ilə tanışlığı...

Xatirələr irəlilədikcə bir insanın həyat hekayəsi tədricən bir ölkənin və bir hərəkatın tarixi ilə qovuşur. Livan vətəndaş müharibəsi, Əməl Hərəkatındakı fəaliyyət, dini və siyasi mübarizənin ilk illəri, Hizbullahın yaranması və inkişafı, təşkilat daxilində müxtəlif məsuliyyətlər, Seyyid Abbas Musəvi və Şeyx Rəğib Hərblə bağlı xatirələr, baş katiblik

dövrü, cəbhə həyatı və oğlu Hadi Nəsrullahın şəhadəti bu həyat hekayəsinin ayrılmaz parçalarına çevrilir.

Kitabın mühüm xüsusiyyətlərindən biri hadisələrin sonradan yazılmış quru tarixi məlumatlar şəklində deyil, həmin hadisələrin içərisində yaşamış bir şəxsin öz yaddaşından nəql edilməsidir. Əzəmətli şəhid Seyyid Həsən Nəsrullah müsahibələr zamanı bəzi xatirələrini ilk dəfə dilə gətirdiyini də bildirir. Bu səbəbdən əsər siyasi və tarixi hadisələrlə yanaşı, onun ailə həyatını, müəllimlərini, dostlarını, düşüncə dünyasını və gündəlik həyatının sadə, insani məqamlarını da oxucuya çatdırır.

Əsərin diqqətəlayiq məqamlarından biri də Ayətullah Seyyid Əli Xameneinin kitabın çapdan əvvəlki nüsxəsinə təqriz yazmasıdır. Onun təqrizində işlədilən “o əziz Seyyid” ifadəsi sonradan kitabın adına çevrilmiş və əsər “Seyyide Əziz”, yəni “Əziz Seyyid” adı ilə nəşr edilmişdir. Azərbaycan dilində oxucuya təqdim olunan “Əziz Seyyid” yalnız əzəmətli şəhid Seyyid Həsən Nəsrullahın həyat tarixçəsi deyil. Bu əsər eyni zamanda Livanın yaxın tarixinin, müqavimət hərəkatının formalaşdığı ictimai-siyasi mühitin və böyük tarixi hadisələrin içərisində yaşamış bir insanın yaddaşının yazıya köçürülmüş şəklidir. Ümid edirik ki, bu kitab Azərbaycan oxucusuna əzəmətli şəhid Seyyid Həsən Nəsrullahı siyasi tribunadan görünən simasından daha yaxından tanımaq, onun yetişdiyi ailə və dini mühiti, müəllimlərini, dostlarını, keçdiyi çətin yolları və həyatının müxtəlif mərhələlərində qarşısında duran seçimləri öz dilindən öyrənmək imkanı verəcək.

Məhz bu səmimi və birinci şəxs nəqli “Əziz Seyyid”i yalnız bir bioqrafiya deyil, bir ömrün içərisindən oxunan dövrün canlı xatirəsinə çevirir.

Azərbaycan Araşdırma Mərkəzi

Müqəddimə

Höccətül-islam vəl-müslimin Seyyid Həsən Nəsrullah ilə ilk dəfə 1983-cü ilin yayında öz həmyaşıdlarımla Livana etdiyim səfərdə ikən tanış oldum. O, zaman Bəəlbəkdəki İmam Əli (ə) məscidində camaat namazını və eləcə də, cümə namazını qılırdı. **Elə bu günlərdə çöhrəsinin və təbiətinin bənzərliyinə görə İranlı və Livanlı uşaqlar ona “Kiçik Xamenei” deyirdilər.** Bəzi gecələr, bizim xahişimiz və Seyyidin razılığı ilə İmam Mehdi (ə.c.f.) mərkəzində Livanın tarixi və siyasi vəziyyəti haqqında təlimatlandırıcı iclaslar keçirilirdi. Həmin dövrdən etibarən, onun sözlərindəki səmimiyyət və şirinlik, eləcə də, prinsipal mövqeyi mənə xoş təsir bağışladı. İrana qayıtdıqdan sonra bütün fikrim və diqqətim Müqəddəs Müdafiəyə və orada iştirak etməyə yönəlsə də, davranışında və sözlərində iman və ıxlası aşırdaşan həmin Seyyidə olan məhəbbətim nəinki azalmadı, əksinə, qəlbimdə getdikcə daha da alovlandı.

1995-ci ilin yazında yenidən fürsət yarandı və on iki ildən sonra Seyyid Həsən Nəsrullahla Beyrutda bir daha görüşdüm. Bu dəfə o, Livan Hizbullahının baş katibi vəzifəsində idi. Doğrudan da, bu ağır və məsuliyyətli vəzifə onun ruhiyyəsinə və əməli imanına layiq idi və layiqdir. 1998-ci ilin qışında tamamilə şəxsi şəkildə — dövlət qurum və təşkilatlarının heç bir maddi və mənəvi dəstəyi olmadan — Livana etdiyim səfər zamanı livanlı əziz dostum Musa Əhməd Qəsirin (Əbu Əhməd) əməkdaşlığı ilə iki görüş ərzində, ümumilikdə təxminən altı saat boyunca Seyyid Həsən Nəsrullahın öz dilindən danışdığı xatirələrini və həyat hekayəsini videoya çəkməyə müvəffəq oldum. Əlbəttə, bundan əvvəl və sonra da

onunla qısa söhbətlərim olmuşdu. Onların hamısını da qeydə almış və mövzuya uyğun olaraq qarşınızdakı bu kitabın müxtəlif hissələrində yerləşdirmişəm. Mənim üçün daha mühüm və dəyərli görünən məsələ bu İslam və ərəb liderinin ixlasının və fədakarlığının böyüklüyüdür. O, Livanın enişli-yoxuşlu tarixində mühüm rol oynamış bir partiyaya rəhbərlik etmək kimi olduqca çətin və məsuliyyətli bir yolu keçib. Bu partiyanın Livan tarixində oynadığı mühüm rolu həm dost, həm də düşmən etiraf edir.

Bu kitabda siz Seyyid Həsən Nəsrullahın əhval-ruhiyyəsi və xarakteri ilə tanış olacaqsınız. Bunların xatırlanması onun özü üçün də maraqlı idi. O, “mübariz” adlandırılan bir çox təşkilat rəhbərlərindən fərqli olaraq, məsuliyyəti və baş katib vəzifəsini vəzifə, məqam və sərvət əldə etmək üçün deyil, daha səmimi şəkildə xidmət etmək və saf Məhəmmədi (s) İslam və Vilayəti-fəqih yolunda fədakarlıq göstərmək üçün qəbul etmişdir. Hətta o qədər ki, sevimli oğlunu işğalçılara qarşı döyüş cəbhələrinə göndərməkdən çəkinmir və öz ciyərparəsinin şəhid olması ilə fəxr edir. Şübhəsiz ki, son bir əsr ərzində Livan və ərəb partiya və qruplarına rəhbərlik iddiasında olmuş və olan şəxslər arasında belə bir nümunə tamamilə misilsizdir. Burada əziz dostlarım Musa Əhməd Qəsirin — Livana etdiyim səfərlərin bütün zəhmətini daim öz üzərinə götürmüş və götürməkdə olan dostumun — həmçinin kasetlərin mətnə köçürülməsi və mətnlərin ərəb dilindən fars dilinə tərcüməsi zəhmətini çəkmiş Əlirza Müvəhhidinin təmənnasız səylərinə görə təşəkkür etməyi özümə borc bilirəm.

Ümid edirəm ki, bu kitab bizi İmam Zamanın (ə.c.f) axırzaman əsgərləri olan Livan Hizbullahının igidlərinin qəhrəmanlıq ruhu ilə daha yaxından tanış edə biləcək. İnşallah.

Həmid Davudabadi – Tehran, 2011-ci ilin qışı

Xatirələrinin qeydə alınmasının tarixçəsi

1998-cı ilin qışında, Beyrutun cənubunda, **“Bi'rul-əbid”** bölgəsində yerləşən Hizbullahın İcraiyyə Şurasının qərargahında Livan Hizbullahının baş katibi Seyyid Həsən Nəsrullahla üz-üzə görüşərək onun xatirələrini və həyat hekayəsini qeydə almağa başladım. Bu təklifi irəli sürdükdə Seyyidin özü bunu böyük maraqla qarşıladı və xoşuna gəldi. Lakin vaxtının azlığını və işlərinin çoxluğunu bu işi həyata keçirməyə maneə kimi göstərdi. Livanlıların xasiyyətinə yaxşı bələd olduğumdan və onların şəxsi həyatına daxil olmağın çətin, hətta bəzən qeyri-mümkün olduğunu bildiyimdən, iş üsulunu belə seçdim: əvvəlcə **“Livan Hizbullahının yaranmasının kökləri”** mövzusunda başlayaq. Yəni söhbətə yolun ortasından başladım. Daha çox əminlik üçün müsahibə videokamera ilə görüntülü şəkildə qeydə alınarkən, səsi ayrıca yazmaq üçün diktofondan da istifadə etdim. Onun müsahibə verən şəxslə daha rahat ünsiyyət qurması üçün bəzi sadə zarafatlarla səmimi ab-hava yaratmağa çalışdım. Məsələn, ac olduğumu bəhanə edib kameranı və müsahibəni dayandırmaq, şam yeməyi sifariş etmək kimi üsullarla mühiti daha səmimi və şən etməyə çalışdım ki, o da xatirələrini daha rahat danışa bilsin.

Əvvəlcə onun ofisinin rəhbəri müsahibə üçün günortadan sonra saat 4-dən 5-dək vaxt ayırmışdı. Lakin Seyyid Həsən Nəsrullahın iş otağına gedəndə xatirələri qeydə almaq üçün şəraitin heç də münasib olmadığını gördüm. Çünki rəsmi iş saatlarını belə görüşlər üçün mümkün olan ən pis vaxt hesab edirəm. Ola bilsin ki, Hizbullahın baş katibinin gündəlik işləri arasında ayrılan bir saat məhdud mətbuat müsahibəsi üçün kifayət qədər uzun vaxt sayılsın, amma xatirələri qeydə almaq

üçün heç də münasib deyil. Elə buna görə də mənim etirazımdan və sonra Seyyid Həsən Nəsrullahın təklifindən sonra qərara alındı ki, gecə saat 11-də, onun artıq rəsmi işi olmadığı vaxt müsahibə üçün yanına gedim. Elə də oldu. Hər biri təxminən üç saat davam edən iki görüş bu razılaşmanın nəticəsi oldu. Onu müşayiət edən şəxslər, hətta ofisinin məsul şəxsi də otaqdan çıxdıqdan sonra mühitimiz daha rahat və səmimi hal aldı. Bu da bir çox şəxsi xatirələrin danışılmasına ikiqat kömək etdi. Müsahibə verilən şəxsin istirahət vaxtını almaq xüsusi bir cəsarət tələb edir. Bu cəsarət hörmət və ədəblə müşayiət olunmalıdır ki, qarşı tərəf buna etiraz etməsin və bizə istədiyimiz məlumatları rahat şəkildə əldə etməyə imkan versin. Bəlkə də bu müsahibə onun yaşadığı evdə keçirilsəydi, daha yaxşı olardı. Lakin ailə üzvlərinin iştirakı — onları görüşdə iştirak etməkdən çəkindirmək mümkün olmazdı — yaxud bütün ailə üzvlərinin istirahət vaxtını alaraq onları uzun müddət narahat etmək onun bir çox məqamları dilə gətirməməsinə səbəb ola bilərdi. Əlbəttə, bu xatirələrin qeydə alınmasının ilk növbədə onun özü üçün faydalı olacağını bildirməyim işimizi asanlaşdırdı.

Müsahibənin əvvəlində fars dilini yaxşı bilən Seyyid Həsən Nəsrullah öz ərəb mədəniyyətinə bağlılığını qorumaq üçün mənim sualları farsca verməyimi, özünün isə ərəbcə cavablandıracağını söylədi. Əslində, fars dilində cavab verməyin də bir çox çətinlikləri vardı. O cümlədən, ana dili olmayan bir dildə danışarkən sözləri ifadə etmək üçün daha çox düşünməli, yaxud bəzi xüsusi ifadələri tapmaq üçün bir qədər dayanmalı olurdu. Bu isə xatirələrin danışılmasını ləngidir və hətta onların bir çoxunun unudulmasına səbəb ola

bilərdi. O, ərəbcə danışsa da, mən ərəb dilinə məhdud biliyim sayəsində dediklərini başa düşürdüm. Bununla belə, onun sözlərinə tam uyğun reaksiya verməyə diqqət edirdim. Məsələn, acı bir xatirə danışanda heç bir halda üzümü gülər və ya şən göstərmirdim. Həm onunla, həm də mənimlə tanışlıq və dostluq münasibəti olan, eyni zamanda Livandakı siyasi hadisələrin tarixini bilən ərəb dilli livanlı dostlarımızdan birinin orada olması çox dəyərli kömək idi. O, bir çox yerli ifadələrin mənasını açıqlamaqda və konkret tarixlərlə bağlı məlumatları dəqiqləşdirməkdə bizə kömək edirdi. Hizbullahla bağlı və ya hətta şəxsi məsələlər haqqında ona bəzi suallar verəndə, o, açıq şəkildə cavab verməkdən imtina edirdisə, cavab almaq üçün heç vaxt israr etmirdim. Çünki onu şübhələndirib sonrakı suallara daha məhdud cavab verməsinə səbəb olmaq istəmirdim. Onu dərindən düşünməyə vadar edən və ya narahat edən bəzi məsələlər barədə sual verəndə başqa bir sual verməklə həmin mövzudan keçməyə çalışır və əvvəlki sualda israr etmirdim. Lakin müsahibənin gedişində münasib zəmin yaradaraq həmin sualı yenidən verməyə çalışırdım. Səs yazıcısının müsahibə verən şəxs tərəfindən söndürülməsi müsahibənin gedişinə mənfi təsir göstərə bilər və hətta o, sonradan dediklərinin əksəriyyətinin qeydə alınmamasını üstün tuta bilər. Buna görə də işin əvvəlində ona dedim ki, əgər hansısa məsələnin təhlükəsizlik baxımından həssas və ya həddindən artıq şəxsi olduğunu və qeydə alınmamalı olduğunu düşünürsünüzsə, onu ümumiyyətlə danışmayın. Buna görə söhbətə başlamazdan əvvəl lazım olan ilkin məsələlərin hamısını ona izah etdim və nəyi öyrənmək istədiyimi açıqladım.

Bütün telefon əlaqələrinin kəsilməsi, hətta xidmət göstərmək və ya çay gətirmək üçün otağa heç kimin daxil olmaması müsahibənin vaxtaşırı kəsilməsinə və gedişatının pozulmasına səbəb olan maneələrin qarşısını almaq üçün ən yaxşı tədbir idi. Bu da onun razılığı və düşünülmüş şəkildə həyata keçirildi.

Hizbullahın yaranma köklərindən danışılan hissədə Seyyid Həsən öz siyasi nüfuzunu və baş katib kimi mövqeyini qoruyur və mövzuya tam hakim şəkildə, qətiyyətlə danışdı. Mənim də Hizbullahla bağlı məsələlərə dərinədən bələd olmağım müsahibənin irəliləməsinə çox kömək etdi. Hətta bəzi məqamlarda Seyyid Həsən mənim məlumatlarıma təəccübləndiyini bildirir və onları maraqla qarşılayırdı. Onun şəxsi həyatından bəhs edilən hissədə gözlərində sevinc parıltısı görünürdü. Uşaqlıq və gənclik xatirələrini danışmaq Seyyid Həsən üçün o qədər xoş idi ki, müsahibə zamanı bir neçə dəfə dedi: ***“Bu xatirələri ilk dəfədir ki, dilə gətirirəm.”*** Bütün bunlar yalnız və yalnız uzun illərdən bəri davam edən tanışlığımızdan, onun müsahibə götürən tərəfə tam etibarından və ən əsası, mənim onunla yaxından tanış olmağımdan irəli gəlirdi. Onun səhər tezdən başlayan gündəlik fəaliyyətini və mənim də istirahət vaxtını aldığımı nəzərə alaraq, müsahibənin başlanmasından təxminən iki saat yarım keçdikdən və gecə saat bir tamam olduqdan sonra üzündə yorğunluq əlamətlərinin yarandığını hiss etdim. Suallara qısa və yığcam cavab verməsi, qol saatına baxması, müsahibənin bitməsinə gözlədiyini göstərən təbəssümləri, eynəyini çıxarıb gözlərini ovuşdurması, göz və əllərinin bəzi yorğun hərəkətləri onun həddindən artıq yorulduğunu göstərirdi. Buna görə də

müsahibəyə zərər gəlməsin deyə onu dayandırıb başqa vaxta saxladım. O da bu qərarı müsbət qarşıladı.

Təəssüf ki, Livana gedən bir çox iranlı — istər tanınmış rejissorlar, istər qəzetçilər, istərsə də müxbirlər — oranı öz mənfəətlərini əldə etmək üçün fürsət kimi görür və yalnız öz xeyirlərini güdürlər. Halbuki livanlıların diqqətəlayiq xüsusiyyətlərindən biri budur ki, reportaj, film və müsahibə hazırlamaq üçün onlardan kömək istəyən şəxsin onların söhbət və yardımlarından necə istifadə etdiyini, bunun hansı nəticə verdiyini görmək istəyirlər. Bir dəfə Livana gedən şəxs növbəti səfərində, şübhəsiz, belə bir sualla qarşılaşacaq: “Əvvəlki səfərinin nəticəsi hansı?” Bundan sonra ona yardım edib-etməmələri də həmin suala verilən müsbət və ya mənfi cavabdan asılı olacaq.

Tehran — 2008

Mənim ailəm

Mən Seyyid Həsən Nəsrullah, Seyyid Əbdülkərim və Məhdiyyə Səfiəddinin övladıyam. 31 avqust 1960-cı ildə şərqî Beyrutun ətraf məhəllələrindən birində dünyaya gəlmişəm. Ailəm əslən Livanın cənubunda, Sur bölgəsində yerləşən Bazuriyyə kəndindəndir. Biz beş bacı və dörd qardaşlıq. Hər birimizin arasında təxminən bir yaş fərq var. Mən ailəmin ən böyük övladıyam. Məndən sonra Hüseyn gəlir, ondan sonra bacım Zeynəb, sonra Fatimə, qardaşım Məhəmməd, daha sonra Cəfər, onun ardınca Zəkiyyə, Əminə və Suad. Ailəmiz kasıb və məhrum ailələrdən biri idi. Digər şüa ailələri kimi biz də iş imkanı və bir tikə çörək tapmaq ümidi ilə Livanın cənubundan Beyruta köçmüşdük. Xatırladığım qədər ilə, həmin şərqî Beyrutun ətrafında yerləşən “ən-Nəcah” və ya “əl-Kifah” məktəbi — indi dəqiq xatırlamıram — mənim ibtidai məktəbim idi. Daha sonra başqa bir məktəbdə orta təhsil mərhələsində oxumağa başladım və həmin mərhələni başa vurdum. Elə həmin illərdə Livanda vətəndaş müharibəsinin alovu şiddətləndi, yəni 1974–1975-ci illərdə.

Müharibə başlayanda məktəblər bağlandı. Şərqî Beyrutun ətrafında müsəlmanların və şiələrin yaşadığı ərazi Livan qüvvələrinin və Kətaib Partiyasının — sizin “falanjistlər”¹ adlandırdığınız qüvvələrin əlinə keçdi. Biz məcburən həmin ərazini tərk edib Livanın cənubundakı Bazuriyyə kəndinə qayıtdıq. Təxminən bir il yarım orada qaldıq. Elə həmin

¹ Kətaib partiyası və ya “Livan Falanjistləri” 1936-cı ildə Pyer Cəmayel tərəfindən qurulmuşdur. Bu sekulyar partiya Livandakı maruni xristianların mənafələri istiqamətində fəaliyyət göstərirdi və Livan vətəndaş müharibəsi boyunca əsas qüvvələrdən biri olmuşdur.

dövrə də orta məktəbin yuxarı siniflərində təhsil almağa başladım. Mən həmişə sinfin ən yaxşı şagirdlərindən biri olmuşam. Xüsusilə riyaziyyat, kimya, cəbr və həndəsə fənlərində yaxşı oxuyurdum. Dərslərdən aldığım qiymətlərin neçə olduğunu xatırlamıram, amma sinifdə həmişə birinci, ikinci və ya üçüncü olurdu. Atam çox kasıb idi. Hazırda o, Beyrutda İmam Xomeyni İmdad Komitəsində sədəqə işlərinin məsuludur. O vaxt baqqal idi və kiçik bir dükanı vardı. Orada müxtəlif şeylər satırdıq. Günortaya qədər məktəbdə olurduq, məktəbdən qayıtdıqdan sonra isə dükanında atamıza kömək edirdik. Hətta istirahət günlərində də dükana gedirdik. Biz bayram və istirahət günlərinin nə olduğunu nə tanıyır, nə də bilirdik. Nəcəfə gedənədək insanların bayramı nə üçün qeyd etdiklərini belə bilmirdim. İnsanlar bayram və istirahət günlərində gəzmək və istirahət etmək üçün dəniz kənarına gedirdilər. Biz isə insanların nə üçün çay kənarına getdiyini və bizim niyə getmədiyimizi belə bilmirdik. Hətta kasıb və imkansız insanlar arasında adıləmiş gəzinti və əyləncə anlayışı da bizim evimizdə yox idi. Bunun səbəbi yoxsulluq idi.

Bizimlə həmyaşıd olan bütün uşaqlar oynayarkən mən və qardaşım Hüseyin atamızın dükanında işləyirdik. Səbrimiz tükənib yorulanda dükandan qaçır, bir-iki saatdan sonra geri qayıdırdıq. Atam da bizi tutub yaxşıca döyürdü. (gülərək) Hələ də bəzən atam, anam və yaxınlarımızla həmin günlərin xatirələrini, yediyimiz kötəkləri yada salıb gülürük. Məni daha çox təəssüfləndirən isə budur ki, Nəcəfə gedənədək elə bir gün olmadı ki, mən, atam, anam, qardaş və bacılarım hamımız bir süfrə arxasında oturub birlikdə yemək yeyək. Mən,

qardaşlarım və bacılarım adətən tək yemək yeyirdik, atamla anam isə dükanda olurdular. Bəzən anam bizimlə yemək yeyirdi, bəzən də atam. Amma bütün ailə heç vaxt birlikdə bir süfrə arxasında əyləşməmişdi. Atam sübh namazını qıldıqdan sonra dükana gedir və gecə saat on ikidə evə qayıdırdı. Anam da bəzən gün ərzində ona kömək etmək üçün dükana gedirdi ki, atam bir qədər istirahət etsin və ya namazını qılsın. Bu, uşaqlıqda əziyyət çəkdiyimiz acı xatirələrdən biridir.

Şərqi Beyrutda yaşadığımız vaxtlarda Ayətullah Seyyid Məhəmmədhüseyn Fəzlullahın² namaz qıldığı məscidlərdən birinə gedib-gəlirdim. Allaha həmd olsun ki, yaşadığımız məhəllədə dindar bir gənc olmamasına baxmayaraq, bir qrup dindar gəncə əlaqə yaratdım. Hətta uşaqlıqdan dindarlıq və ibadətlə məşğul olmaq mənə nəsib olmuşdu. Yaşadığımız yerdən çox uzun namaz sıralarının qurulduğu həmin məscidə gedirdim. Seyyidin məsciddə keçirdiyi məclislərdə və etdiyi çıxışlarda da iştirak edirdim. Demək olar ki, məhəlləmizdə yeganə dindar şəxs mən idim. Əlbəttə, ailə üzvlərimiz də dindar idilər, lakin onların dindarlığı daha çox adət-ənənəyə əsaslanan ənənəvi və adi dindarlıq idi. Mən isə o vaxt yaşıma az olmasına baxmayaraq, mədəni və İslami fəaliyyətlərdə iştirak edirdim.

² Ayətullah Seyyid Məhəmmədhüseyn Fəzlullah 1935-ci ildə müqəddəs Nəcəf şəhərində livanlı bir ailədə dünyaya gəlib. O, “Hizbullahın mənəvi atası” kimi xatırlanır. Ayətullah Fəzlullah 2010-cu ildə Beyrutda vəfat etmişdir.

Siyasi fəaliyyətin başlama

Beyrutun şərq bölgəsindən Livanın cənubuna köçdükdən sonra bir qrup gənci təşkilatlandıraraq kəndimizdə İslami fəaliyyətə başladım. O vaxtlar kommunistlər kəndimizdə tam üstünlüyə malik idilər. Lakin Allaha həmd olsun, mən bir sıra gəncləri qəflət yuxusundan oyada bildim. Kəndimizdə “Əməl Hərəkatı”na³ aid bir təşkilat fəaliyyət göstərirdi. Bu, Seyyid Musa Sədrin Livanda olduğu dövr idi. Əlbəttə, Əməl Hərəkatına bağlı şəxslərin əksəriyyəti mədəni sahədə fəaliyyət göstərən insanlar deyildilər. Həmin vaxt mənim on beş yaşım vardı və orta məktəbdə oxuyurdum. Onlar məndən kənddə Əməl Hərəkatının təşkilati işlərinə rəhbərlik etməyimi istədilər və mən də qəbul etdim. Təxminən bir il yarım bu vəzifədə fəaliyyət göstərdim. Elə həmin günlərdə doktor Mustafa Çəmranla (Allah ona rəhmət etsin) tanış oldum və tədricən aramızda dostluq münasibəti yarandı. O, Livanın cənubundakı kəndlərin məsul şəxsləri ilə həftəlik görüşlər keçirirdi. Onları məlumatlandırır və siyasi təlimlər verirdi. Onların icra və təşkilati problemlərini dinləyir, problemlərin həlli üçün yol göstərirdi. Görüşlər başa çatdıqdan sonra isə hər kəs öz kəndinə qayıdırdı.

Biz və daxili müharibə

Livan miladi təqviminə 1970-ci illərdə şiddətli vətəndaş müharibəsinə düşər olmuşdu. Ailəmizdən heç kim bu müharibədə iştirak etmirdi. Bizim də yaşıımız az idi və müharibədə iştirak edə bilməzdik. Atamın da bu müharibə ilə

³ Əməl hərəkatı Lübnanda mövcud olan iki şiə hərəkatından biridir.

heç bir əlaqəsi yox idi. Onun bütün fikri-zikri işləyib bizi dolandırmaq idi. Biz bir evdən başqa evə qaçır, aylarla həmin evlərdə təşviş və narahatlıq içində qalırdıq. Beyrutun şərqindəki evimiz cəbhə xəttində, birbaşa atəş xəttinin qarşısında yerləşirdi. Buna görə də evə girib-çıxa bilmirdik. Uzun ayları həmin evin içində keçirir, çölə çıxmırdıq. Xəbərləri də radiodan izləyirdik. Ümumilikdə, ailəmizin bütün üzvləri bu vətəndaş müharibəsinə qoşulmaqdan çəkinirdilər. Əlbəttə, onu da deməliyəm ki, həmin müharibədə heç bir İslami hərəkət iştirak etmirdi. Yalnız kommunist, millətçi və Bəəs partiyaları, eləcə də hamısı solçu qruplara aid olan Fələstin təşkilatları bu müharibəyə qoşulmuşdular. Əməl Hərəkatı o dövrdə çox zəif idi və demək olar ki, müharibəyə qoşula biləcək mütəşəkkil bir İslami təşkilat ümumiyyətlə mövcud deyildi. Mən uzun müddət evdə qalmağımızdan yaranan fürsətdən istifadə edib çoxlu kitablar oxudum. Xatırlayıram ki, o vaxt Seyyid Abdullah Şübbərin təfsirinə xüsusi maraq göstərirdim.

Arzum tələbəlik idi

Uşaqlıqdan hər dəfə din alimlərinin yanında oturanda uzun müddət onların əmmamələrinə baxardım. Yəni əmmamənin özünə, onun qatlarına və necə sarındığına diqqətlə baxırdım. O vaxt əmmamə bir tikə parçadan ibarət olurdu və onun ətrafına qara rəngli sarıq dolanırdı. Mən atamın sarığını götürüb balaca bir parçanın ətrafına dolayır, onu əmmamə halına gətirir, sonra başıma qoyurdum. Uşaqlıqdan elm öyrənməyə və ruhani libası geyinməyə çox güclü həvəsim və istəyim var idi. Bizim ailədə heç bir ruhani olmayıb. Təkcə öz ailəmizdə deyil, atamın, babamın, ulu babamın və ondan əvvəlki nəsillər daxil olmaqla

üç-dörd nəsil boyunca heç bir ruhani olmayıb. Amma anamın qohumları arasında onun əmisi seyyid və ruhani idi. Onun şəkli evimizdə vardı. Mən də uşaqlıqdan həmin Seyyid kimi dini hövzədə təhsil almağı və ruhani olmağı arzulayırdım.

Bütün gəncləri kommunist olan bir kənddə yaşadığımız zaman gecələr düşündüm ki, nə edim ki, kəndimizin gəncləri İslama bağlı olsunlar və kəndimizin bütün sakinləri dindar olsunlar? Həmçinin düşündüm ki, Livanda İslam hökumətini necə qurmaq olar? Düşüncəsi və dünyagörüşü belə olan bir insanın məqsədinin təhsil almaq və elm öyrənmək olması təbiidir.

Mənim dini tələbə olmağıma səbəb olan dini tərbiyə ilahi nemətlərdən biri idi. Dediym kimi, bizim evdə dindarlıq çox adi səviyyədə idi. Atamla anamın dindarlığı namaz qılmaqdan və Ramazan ayında oruc tutmaqdan ibarət idi. Hətta şəriət hökmləri haqqında bilikləri də çox məhdud idi. Həmin günləri düşünəndə Pak və Uca Allaha çox şükür edirəm. Demək olar ki, heç kim mənimlə bu barədə danışmayıb, əlimdən tutub məni bu yola yönəltməyib. Xatırladığım qədərilə, evimizdə Qurani-Kərimin bir neçə nüsxəsi vardı. Quranı əlimə götürüb oxuyurdum. Əlbəttə, oradakı hər şeyi başa düşmürdüm. Amma cənnət, cəhənnəm və əzab anlayışları zehnimə həkk olunurdu. Evimizdə iki otağı vardı. Birində mən, qardaşlarım və bacılarım yatırıdık, digər otaqda isə atamla anam. Gecələr yatanda yuxuda od və cəhənnəm görürdüm; məni cəhənnəmə atdıqlarını görürdüm. Belə vaxtlarda təşviş və qorxu içində yuxudan sıçrayaraq oyanır və çox qorxurdum. Qorxunun şiddətindən atamla anamın otağına sığınır, onların arasında yatırdım. Onlar da mənə ortalarında yer verirdilər. Bu hadisə hər gecə təkrarlanırdı. Yuxuda od və cəhənnəm görür, məni

cəhənnəmdə yandırdıqlarını görürdüm. O yuxular və həmin mənəvi hallar indiki vəziyyətimdən daha yaxşı idi.

Sonralar səyyar bir kitab satıcısının kitabları arasında “İrşad əl-Qülub” adlı bir kitab tapdım. O vaxt səkkiz-doqquz yaşım vardı. Kitabı ondan aldım. “İrşad əl-Qülub” başdan-başa nəsihətlər və hekayələrdən ibarət idi və mənə, həyatıma çox böyük təsir göstərdi. Həmin vaxtdan İslami kitablar axtarmağa başladım, halbuki İslami kitabxanaları tanımırdım. Bir küçə kitab satıcısının piştaxtasında **“Əmirəl-möminin(ə)-in qəzavətləri”** adlı kitabı tapıb oxudum. Kiçik bir kitab idi. Hər hansı kitabı bitirəndə yenidən əvvəldən oxumağa başlayırdım. Oxumağa və öyrənməyə böyük marağım və susuzluğum vardı. Bir neçə il bu şəkildə keçdi. Məhəlləmizdə heç bir dindar insan yox idi və mən heç bir ruhani və ya dindar şəxslə tanış olmamışdım. Məhəlləmizdə saqqallı, yaşlı bir hacı vardı və öz dükanında namaz qılırdı. Onu dindar hesab etdiyim üçün yanına gedib yalnız saqqalına və necə namaz qıldığına baxırdım. Onu çox sevirdim. Atam Seyyid Musa Sədri sevirdi və onun şəkillərini evə gətirmişdi. Mən oturub uzun müddət Seyyid Musa Sədrin şəklinə baxardım. Daim elə bir ruhani, dindar və ya başqa bir şəxs axtarırdım ki, ondan nəşə öyrənirəm və onunla əlaqə yaradım. İbtidai təhsilimi bitirəndə təxminən on-on bir yaşım vardı. Təhsilimi orta məktəb mərhələsində davam etdirmək üçün başqa bir bölgəyə getdim. Ora Seyyid Fəzlullahın namaz qıldığı məscidə yaxın idi. Orada bir qrup imanlı gənclə tanış oldum və məscidə gedib-gəlməyə başladım. Amma ilk illərdə, yəni hələ on yaşına çatmamışdan əvvəl, ilahi bir lütf mənə nəsib olmuşdu və özümün az və cüzi imkan və biliklərimə arxalanaraq yolumu tapmışdım.

Mən gecə namazını davamlı qılırdım. Əlbəttə, məsul vəzifəyə gəldikdən sonra mənəviyyatım azaldı (gülərək və zarafatla deyir). O günlər Quran oxuyanda və ya namaz qılanda çox diqqətli olur, qəlb hüzzuru hiss edirdim. Nəfsimin səhifəsi təmiz idi və hələ bu dünyaya möhkəm bağlanıb onun əsirinə çevrilməmişdim.

İlk minbər təcrübəm

On dörd yaşım olanda kəndimiz Bazuriyyədə ilk dəfə minbərə çıxıb çıxış etdim. Kəndimizdə Şeyx Əli Şəmsəddin⁴ adlı bir alim vardı. Özü çıxış etməyi bacarmırdı, amma natiqliyin nəzəri qaydalarını mənə öyrətdi və məni çox həvəsləndirdi. Allah ona rəhmət eləsin! Yaxşı və dindar bir şeyx idi.

Livanda kimsə vəfat etdikdə onun üçün yeddinci günədək mərasimlər keçiririk. Bu mərasimlərdə mərsiyə oxunur və bir nəfər də çıxış edir. Əli Şəmsəddin məni həvəsləndirib dedi: *“Sən minbərə çıx və danış.”*

Sonra belə məsləhət verdi: *“Çıxış edərkən insanların gözlərinə baxma. Həyəcanlanmamaq üçün yuxarıdan onların saçlarına və ya başlarına bax. Çünki gözlərinə və üzlərinə baxsan, həyəcanlana bilərsən.”* İlk çıxışımı yazılı mətndən oxudum və yeddi dəqiqəyə bitirdim. Bu çıxış orada iştirak edənlərin rəğbətini qazandı və məni təriflədilər. Heç kim tənqid etmədi və ya irad tutmadı. İkinci çıxışım bir həftə sonra oldu. Bu dəfə yazılı mətn olmadan, ayaq üstə təxminən iyirmi dəqiqə danışdım. Kəndimizin sakinləri arasında mədəni və maarifçi fəaliyyətlə məşğul olan heç kim yox idi. Dini

⁴ Livanın şö alimlərindən və hövzə müəllimlərindən

baxımdan isə yalnız dini məsələlərə sadə və təqlidi şəkildə yanaşan yaşlı insanlar vardı. Buna görə də bu çıxış onların da rəğbətini qazandı. Həmin gündən etibarən kəndimizdə kimsə vəfat edəndə, yaşı az olmasına baxmayaraq, minbərə çıxıb danışdım. Bu xəbər başqa kəndlərə də yayıldı və mən həmin kəndlərə də gedib çıxış etməyə başladım. Bütün bunlar Nəcəfə getməyimdən və dini tələbə olmağımdan əvvəl baş vermişdi. İkinci dəfə yazılı mətndən çıxış etməyim isə baş katib olduqdan sonra baş verdi.

Tələbə olmaq istəyirəm

Tələbə olmaq arzum Seyyid Məhəmməd Gərəvi⁵ ilə tanış olduğum zaman gerçəkləşdi. O, əslən iranlı idi, lakin Nəcəfdə yaşamış və şəhid İmam Seyyid Məhəmmədbaqr Sədrin yanında təhsil almışdı. Bir il yarım ərzində Sur şəhərinə gedib-gəldiyim vaxt onunla tanış oldum. O, məni çox həvəsləndirdi. Mən Nəcəf dini elmlər hövzəsinə daxil olmağın yolunu axtarırdım. Məni Nəcəfə göndərəcək və orada elm və mərifət əldə etməyimə kömək edəcək birini axtarırdım. Həmin dövrü ilahi lütflərdən biri hesab edə bilərəm. Çünki bəzi alimlərlə tanış olmuşdum və onlar məni özləri ilə Nəcəfə aparacaqlarını demişdilər. Lakin bu istiqamətdə nə qədər çalışsam da, hər dəfə uğursuzluqla üzləşirdim. Ya pasport problemi yaranırdı, ya maddi xərcləri təmin etmək mümkün olmurdu, ya da müxtəlif başqa problemlər ortaya çıxırdı. Nəticədə Nəcəfə gedə bilmirdim. Nəhayət, Seyyid Gərəvinin vasitəsilə buna nail oldum və Nəcəfə getdim. Sonralar başa düşdüm ki, əgər həmin şeyxlərin vasitəsilə yeniyetmə yaşımda Nəcəfə

⁵ Şəhid Məhəmmədbaqr Sədrin iranlı tələbələrindən

getsəydim, orada onların Bəəs rejiminin tərəfdarları olan dostlarının əlinə düşəcəkdim və onların məni yanlış yola çəkməsi mümkün idi. Uca Allah həmin yolu bağladı və buna imkan vermədi. Lakin Seyyid Məhəmməd Gərəvinin yolu münasib bir yol idi. O, elə həmin vaxt şəhid Seyyid Sədrə, Ayətullah Seyyid Mahmud Haşimiyyə və Seyyid Məhəmməd Baqir Həkimə ünvanlanmış bir neçə məktubu mənə verərək məni Nəcəfə yola saldı.

Atam və anam mənim dini hövzəyə daxil olmağıma razı deyildilər. Anam ruhanilərə xoşbin deyil. O vaxta qədər babamın (anamın atasının) vaxtilə ruhani olduğunu və sonradan əmmaməni çıxardığını bilmirdim. Əlbəttə, bunun səbəbi yalnız ailə məsələləri idi; hansısa xüsusi məqsəd, siyasi səbəb və ya başqa bir məsələ deyildi. Anam deyirdi: “Nəcəfə getsən, dilənçilərin sayı bir nəfər də artacaq.” Livanda ruhaniləri “dilənçi” hesab edirdilər. Onların düşüncəsinə görə, ruhani insanların ona verdikləri ilə dolanan şəxs idi.

Atamla anamı razı salmaq üçün göstərdiyim səylər nəticə vermədi. Onlar mənim tələbə olmağıma razılıq vermirdilər. Buna görə də bir plan qurmağa məcbur oldum. Onlara dedim: ***“Livanda elə də çox iş yoxdur, vəziyyət də yaxşı deyil. Burada qalsam, Əməl Hərəkəti məni döyüşə aparacaq. Amma Nəcəfə getsəm, orta məktəbin yuxarı pilləsində oxuyacağam və bununla yanaşı dini təhsil də alacağam. Oranı bitirdikdən sonra Bağdad Universitetinə daxil olub doktorantura səviyyəsində mütəxəssis olacağam.”***

Beləliklə, atamla anam İraqa getməyimə razılıq verdilər. Halbuki Nəcəfə çatdıqdan sonra orta məktəb haqqında

ümumiyyətlə düşünmədim. Bir neçə gün sonra əmmamə taxdım və ruhani libasında çəkilmis şəklimi onlara göndərdim. Bunun mənası belə idi: ***“Mən artıq ruhani olmuşam və məsələ bitib!”***

Nəcəf yolunda

15 dekabr 1976, on beş yaş yarımım olarkən təkbaşına Nəcəfə yola düşdüm. Bu, ilk dəfə idi ki, Livandan çıxırdım. Bilirdim ki, Nəcəfdə Şeyx Əli Kureym adlı bir dostum var. Onunla Dahiyədə, “Nəbəə” bölgəsində tanış olmuşdum. Nəcəfə çatanda şəhəri tanımadığım üçün əvvəlcə onu axtarıb tapdım. Ondan məni Seyyid Məhəmmədbaqir Sədrin yanına aparmasını istədim. O dedi: “İraqın əks-kəşfiyyat qurumunun tətbiq etdiyi təzyiq və nəzarətə görə livanlılar adətən Seyyid Sədrin evinə getməkdən qorxurlar. Amma səni Seyyid Sədrin evinə gedib-gəlməkdə cəsarətli və qorxmaz olan bir şəxsə tanış edəcəyəm.” **Həmin şəxs Seyyid Abbas Musəvi idi.** Seyyid Abbasla ilk görüşüm Nəcəf əl-Əşrəfə gəldiyim ikinci gün, Əli Küreymin vasitəsilə baş tutdu. Seyyid Abbasla görüş təyin etdik. Başıma gələnləri ona danışdıqdan sonra dedi: ***“Elə indi gedirik.”*** Dərhal Seyyid Sədrin evinə tərəf yola düşdük. Evə çatanda Seyyid Abbas görüşdə iştirak etmək üçün icazə istədi. Seyyidin iş otağında oturduq və mən Seyyid Məhəmməd Gərəvinin məktublarını ona verdim. Seyyid Sədrin malik olduğu o yüksək məqam və nüfuza baxmayaraq, Livandan gəlmiş bir yeniyetməyə bu qədər diqqət göstərəcəyini heç gözləməirdim. Təxminən yarım saat birlikdə olduq. O, məndən Seyyid Musa Sədr, “Məhrumlar hərəkəti”, cənubdakı dini fəaliyyətlər, Seyyid Məhəmməd Gərəvi, Livan gəncləri və onların mədəni və siyasi meyillər haqqında suallar

soruşdu. Mən sualların hər birinə ayrı-ayrılıqda cavab verirdim. Verdiyim dəqiq cavablar onu təəccübləndirdi. Çünki mən siyasi təşkilati işlərdə və mədəni fəaliyyətlərdə iştirak etmişdim və uşaqlıqdan Livandakı real vəziyyətlə yaxından maraqlanırdım. Bu sual-cavabdan sonra Seyyid Sədr Seyyid Abbasa dedi: “Səni onun himayədarı təyin edirəm, sən ona cavabdehsən.” Sonra otaqdan çıxarkən üzünü mənə tutub soruşdu: “Pulun var?” Dedim: “Xeyr! Mənim yalnız bilet və Nəcəfə qədər yol xərclərim vardı. Ailəm kasıbdır və heç bir imkanları yoxdur.”

Seyyid Sədr döşəyin altından bir neçə İraq dinarı çıxarıb Seyyid Abbasa verdi və dedi: “Bu pula onun üçün bir əmmamə alarsan, bu pula ağ köynək, bu pula bir qəba, bu pula da ona lazım olan bəzi kitabları alarsan. Bu da şəxsi xərcləri üçündür.” Pulu bölüşdükdən sonra Seyyid Abbasa dedi: “Onun üçün bir otaq seçərsən. Həm vəziyyətinə, həm də təhsilinə cavabdeh olarsan.”

Həmin gündən etibarən Seyyid Abbas Musəvinin nəzarəti və himayəsi altında oldum. Həqiqətən, elə həmin andan Seyyid Abbasa qarşı içimdə yaranan məhəbbət və bağlılıq adi bir şagirdin müəlliminə və ya bir qardaşın öz qardaşına olan bağlılığından qat-qat artıq idi. O, mənim üçün həqiqətən ata kimi idi. Mənim yaşım az idi, o isə məndən əvvəl Nəcəfdə yaşamış və oranın mühitini daha yaxşı tanıyırdı. Mənə bir atanın öz övladına göstərdiyi qədər qayğı göstərirdi. Doğrudan da, Nəcəfdə olduğumuz vaxt o, mənə hətta öz ailəsindən də çox diqqət göstərirdi. Seyyid Abbas mənim üçün Nəcəf əl-Əşrəfdə, öz evinə yaxın olan Əzriyyə mədrəsəsində bir hücrə

ayırdı. Bu mədrəsədə mənimlə təxminən eyni dövrdə dini təhsilə başlamış bir qrup livanlı tələbə də yaşayırdı.

Ruhani libası

Nəcəfdə əmmamə taxmayan dini tələbəyə hücrə vermirdilər. Mənim də ürəyimdən keçən baş verdi və Ayətullah Seyyid Məhəmməd Baqir Sədrin yanında əmmamə taxdım. Heç kim məndən Seyyid Sədrin yanında əmmamə taxmağımı istəməmişdi; bu qərarı özüm vermişdim. Mənə dedilər: “Bu işə görə İraqın əks-kəşfiyyat xidməti səni həbs edəcək və incidəcək.” Amma bu, mənim üçün heç də önəmli deyildi. Onun yanına gedəndə hələ saqqalım çıxmamışdı və yeniyetmə idim. Nəcəfə gəlməyimdən cəmi bir həftə, yaxud on gün keçmişdi. İçəri daxil olanda bir neçə dini tələbəyə əmmamə qoyulurdu. Seyyid Sədr məni adımla çağırırdı. Hətta adımla belə yadında saxlamasına çox təəccübləndim. Seyyid Sədr çox xoş, mehriban və mülayim insan idi. Ruhani libasını geyinəndə sevincimdən yerə-göyə sığmırdım. Çünki uşaqlıqdan belə bir anı gözləyirdim. Amma eyni zamanda üzərimdə həqiqətən böyük bir məsuliyyət hiss edirdim. Bilirdim ki, artıq hər istədiyim işi görə bilmərəm və davranışlarıma, danışığıma diqqət etməliyəm. Mənim əmmamə qoymağımın da öz hekayəsi var. Mustafa Yasin adlı bir hacı vardı. O, Şeyx Həsən Yasin və Şeyx Hüseyn Yasin adlı iki oğlunu təhsil almaları üçün Nəcəfə gətirmişdi və onların da Seyyid Sədrin yanında əmmamə taxmalarını istəyirdi. Bir nəfər onun yanına gəlib dedi: “Əgər övladların Məhəmməd Baqir Sədrin yanında əmmamə taxsalar, İraq kəşfiyyatı onları təqib edəcək və incidəcək.” Buna görə o, oğullarını Seyyid Xoyinin yanına apardı və onlar Seyyid Xoyinin əli ilə əmmamə taxdılar. Şair

də olan həmin hacı iki beyt şeir yazmışdı. Oğulları əmmamə taxdıqdan sonra həmin iki beyti Seyyid Sədr üçün oxumaq istəyirdi, amma buna imkan olmadı. Mən həmin iki beyti hələ də əzbər bilirəm. Məzmunu belədir: “Əllərinizin mübarək etdiyi və kərəminizlə bu iki nəfərin yolunu nurlandırdığı əmmamə, indiyədək mübarək edilmiş ən pak əmmamələrdəndir. O, həyat boyu çoxlu kəramətlər görəcək və elə bu da böyük bir nemətdir.” Sonralar həmin Hacı Mustafa Yasin mənim qayınatam oldu. Elə həmin il çox sayda livanlı tələbə Nəcəfə gəldi. Biz bir qrup yaratdıq. Onların arasında Şeyx Əli Kureym, Şeyx Məhəmməd Xatun və Şeyx Həsən Yasin də vardı. Biz qrup şəklində Seyyid Abbasın yanında dərslər oxuyurduq.

Seyyid Abbas bizim üçün müəllimdən daha üstün bir şəxs idi. O, eyni zamanda bu qrupa nəzarət edir və bizim qayğımıza qalırdı. O, qrupun içində mənə xüsusi diqqət göstərirdi. İndi bunun şəxsi rəğbətindən irəli gəldiyini, yoxsa Seyyid Sədrin tövsiyələrinə görə olduğunu deyə bilmərəm. Bu qrupun Nəcəf əl-Əşrəfdə əsas məqsədi elm öyrənmək idi. Təxminən bir il yarım Nəcəfdə qaldıq və bütün bu müddəti dərslər oxumaqla keçirdik. Hətta mübarək Ramazan ayında, Məhərrəmdə və dini tətil günlərində belə dərslər oxuyurduq. Bizim tədris ilimiz təxminən 350 gün davam edirdi. Seyyid Abbas hətta cümə axşamı və cümə günləri də bizə dərslər deyirdi. İş o yerə çatmışdı ki, aylar keçirdi, biz isə həmin günün həftənin hansı günü olduğunu belə bilmirdik.

Bizim qrup Nəcəfdəki adi təhsil üsulundan fərqli şəkildə dərslər oxuyurdu. Hövzənin sərf, nəhv, məntiq, bəlağət və fiqh kimi ənənəvi dərslərini oxumaqla yanaşı, iman, Quran təfsiri, əxlaq

və sirə ilə bağlı dərslər də keçirdik. Bundan əlavə, Seyyid Sədrin müəllifi olduğu “İqtisaduna” (“Bizim iqtisadiyyat”) və “Fəlsəfətuna” (“Bizim fəlsəfə”) kitablarını da oxuyurduq. Seyyid Abbas qrup üçün aylıq imtahanlar təşkil edirdi. Hər hansı kitabı bitirəndə mütləq imtahan verməli idik. Hər gün yeni dərslər başlamazdan əvvəl əvvəlki dərslə bağlı veriləcək istənilən suala cavab verməyə hazır olmalı idik. O, tələbələrin əvvəlki dərsləri eyni səviyyədə mənimsəmədiyini hiss edəndə yenidən həmin dərslərə qayıdırdı. Buna görə də biz daim çalışırırdıq ki, əvvəlki dərslə bağlı verdiyi suallar qarşısında aciz qalmayaq. Bu qrupun üzvləri Seyyid Abbasla olan əlaqələrinə görə dini hökmlərdə Seyyid Sədrə təqlid edirdilər. Əlbəttə, aramızda Ayətullah Seyyid Əbülqasım Xoyiyə təqlid edən bir nəfər də vardı ki, sonralar o da Seyyid Sədrə təqlid etməyə başladı. Buna görə də o dövrün Nəcəf mühitində bizim haqqımızda müxtəlif ittihamlar səslənirdi. Deyirdilər ki, bunlar “Məhrumlar Hərəkatı”nın üzvləridir. Bəziləri isə deyirdi ki, bunlar “Dəvət pəriyası”nın üzvləridir.⁶ Bəzən də bizi Seyyid Sədrin qrupunun üzvləri adlandırırdılar. İraqın əks-kəşfiyyat təşkilatı da bizim mədrəsəni ciddi nəzarət altında saxlayırdı.

Biz bütün vaxtımızı elmə və Əmirəl-mömininin (ə)-ın ziyarətinə sərf edirdik. Qrup halında mərcəyi-təqlidlərin evlərinə gedirdik. Bir neçə dəfə İmam Xomeyninin evinə də getmişdik. Lakin vaxtımızın böyük hissəsini dərslər oxumaq və elmi müzakirələrlə keçirirdik.

⁶ İraq şüərlərinin Şəhid Muhəmmədbağır Sədrin tələbələri tərəfindən təsis edilən siyasi təşkilatı.

Həmin dövrdə cəmi on altı-on yeddi yaşım olduğu üçün Nəcəfdə baş verən hadisələr haqqında geniş məlumatım yox idi. Buna görə də Nəcəfdəki vəziyyətin təfərrüatlarından, mərcəyyətlə bağlı məsələlərdən, müxtəlif qüvvələrin fəaliyyətindən və bəzən orada yaranan ixtilaflardan çox xəbərdar deyildim. Tələbələr arasında çox erkən yaşda ruhani libası geyinən və eyni zamanda siyasi məsələlərə diqqət göstərən onlardan məlumatlı olanların sayı az idi. Elə bunların özü kifayət edirdi ki, Nəcəf əl-Əşrəfdə ciddi nəzarət altına düşək və hətta cəzalandırılaq.

Tələbənin aylıq təqaüdü

Mən Seyyid Xoyi, Seyyid Sədr və İmam Xomeynidən aylıq təqaüd alırdım. Şəhid Sədr iki dinar verirdi. Seyyid Xoyinin verdiyi məbləğ on dinara qədər çatırdı, İmam Xomeyni isə beş-on dinar arasında pul verirdi. Seyyid Həkimin ofisi də tələbələrə beş dinar təqaüd ödəyirdi, amma mənə vermirdilər. Ödənişlərə cavabdeh şəxs açıq şəkildə mənə dedi: “Sən Seyyid Məhəmməd Baqir Sədrə təqlid etdiyin üçün bu təqaüdü almağa haqqın yoxdur.” Ümumilikdə ayda iyirmi dinar təqaüd alırdım. Nəcəfdən ayrıldığım vaxt isə bu məbləğ on beş dinar idi. Sizə maraqlı bir hadisə danışım.

Əmirəl-mömininin (ə) hərəminin yaxınlığında böyük bir bazar vardı. Bu bazarda bir neçə yeməxana yerləşirdi. Onlardan biri İmam Zeynəlabidin (ə) küçəsinə baxan “Şəms” yeməxanası idi. Bu yeməxananın iki hissəsi vardı: Bir hissəsi küçəyə baxırdı və kababxana idi. Digər hissəsi isə bazarın içinə baxırdı və orada müxtəlif yeməklər bişirilirdi. Təqaüdü alanda üç gün kababxanaya, üç gün də bişmiş yeməklər verilən

hissəyə gedirdik. Beləcə, birinci həftə keçirdi. İkinci və üçüncü həftələri isə mədrəsədə keçirirdik. Bu iki həftə ərzində qaynadılmış kartof və ya doğranmış kartofu yağla yeyirdik. Əlbəttə, pendir və çay da olurdu. Ayın son həftəsində isə, zarafatla desək, “qoşun çəkib hücumə keçirdik”. Yəni evli olan tələbələrin yaxud hansısa tələbənin ailəsinin ona Livandan ərzaq və ya başqa yardımlar göndərdiyini biləndə onun evinə “hücum edirdik”. Çünki yeməyə bir şeyimiz yox idi. Uca Allahın mənə verdiyi nemətlərdən biri də bu idi ki, Hacı Mustafa Yasin bizim mədrəsədə oxuyan övladlarına çox qayğı göstərirdi və istədikləri hər şeyi onlara göndərirdi. Hətta Livandan qatıq, pendir və zeytun kimi ərzaqlar da göndərirdi.

Mən zarafatla həmin iki şeyxə deyirdim: “Sizin yeznəniz olmaq istəyirəm.” Onlar da yaşımızın çox olmadığını nəzərə alaraq bizi öz yeməklərinə şərik edir, beləcə günlərimizi keçirirdik. Mən bunu yalnız zarafatla deyirdim. Çünki sonralar həyat yoldaşım olacaq bacılarını o vaxt ümumiyyətlə tanıyırdım. Ailəm mənə pul göndərmirdi. Çünki atamın anamı, qardaşlarımı və bacılarımı dolandırmağa güclə imkan çatırdı. Mən də tamamilə Nəcəfdə aldığım aylıq təqaüdə arxalanırdım.

Təzyiqlərin artması və Livana qayıdış

1979-cu ildə, İmam Hüseyn (ə)-ın Ərbəini münasibətilə Seyyid Abbas bizi böyük bir qrup halında piyada Kərbəla ziyarətinə getməyə təşviq etdi. Həmin gün əmmamə və ruhani libaslarımızı mədrəsədə qoyduq, əvəzində uzun cübbə və ya İraq əbası geyindik. Kəfiyyə və bir neçə yun ədyal da götürüb ziyarətə yola düşdük. Biz əsas asfalt yolla getmədik. Fərat

çayının yaxınlığındakı torpaq yolla hərəkət etdik. Bu yol əsas yol ilə Fərat çayı arasında yerləşirdi. İraqlılar yol boyunca zəvvarlara xidmət edir, onları qarşılayıb yemək-içməklə təmin edirdilər. Kərbəlaya daxil olarkən İraq ordusu şəhəri mühasirəyə almışdı. İraq təyyarələri zəvvarları bombaladı, tanklar da onların üzərinə hücum etdi. Nəticədə bir neçə nəfər şəhid oldu, bir sıra livanlı da həbs edildi. Bu hadisə “Səfər ayının iyirminci günü intifadası” adı ilə xatırlanır. Nəcəfə qayıtdıqda öyrəndik ki, İraqın əks-kəşfiyyatı mədrəsəmizə gəlib yoxlama aparmış və orada qoyduğumuz əmmamə və ruhani libaslarımızı tapmışdılar. Kərbəladan qayıdan kimi İraq təhlükəsizlik orqanları bir sıra livanlı dini tələbəni həbs etdi. Elə həmin vaxt Seyyid Məhəmməd Baqir Həkim, Seyyid Sədr və çoxlu sayda alim də həbs olundu. Həmin gündən etibarən livanlı tələbələrə qarşı təzyiqlər başladı. İraq təhlükəsizlik orqanları tələbələri üç qrupa ayıraraq həbs etməyə başladı. Əvvəl dedilər: **“1978-ci ildə İraqa daxil olanlar bir tərəfə keçsinlər.”** Bir qrup kənara çəkildi və onları apardılar. İki həftədən sonra yenidən gəlib dedilər: **“1977-ci ildə İraqa daxil olanlar bir tərəfə keçsinlər.”** Yenə bir neçə nəfər ayrıldı və onları da apardılar. Mən 1976-cı ilin son ayında İraqa gəldiyim üçün həmin gün də həbsdən qurtuldum. Sonrakı günlərdə daim İraq əks-kəşfiyyatının sonuncu yoxlamasını gözləyirdik. Gəlib **“1976-cı ildə İraqa daxil olanlar kənara çəkilsinlər”** deyəcəklərini gözləyirdik. Hövzədə və mədrəsədə hamı, xüsusilə 1976-cı ildə İraqa gələnlər narahat idilər. Vəziyyət belə davam etsəydi, livanlı dini tələbələrədən heç kim orada qalmayacaqdı. Buna baxmayaraq, vəziyyətimizin düzələcəyinə ümid edirdik. Nə edəcəyimizi bilmirdik. Mərcəyi-təqlidlərin dəftərxanalarına və böyük livanlı

alimlərin yanına getdik. Onlar isə bizə dedilər: **“Biz yalnız sizin üçün dua edə bilərik.”**

Bir gün Şeyx Həsən Yasinlə birlikdə Şeyx Məhəmməd Xatunu görmək üçün onun evinə getmişdik. Dostumuz Şeyx Eymən Həmdan içəri girib dedi: “Mədrəsəyə qayıtmayın. İraqın əks-kəşfiyyat əməkdaşları gəlib bütün dostlarımızı apardılar.” Həmin mədrəsədə təhsil alan təxminən yetmiş-səksən livanlıdan yalnız mən, Şeyx Həsən Yasin və Şeyx Eymən Həmdan həbsdən qurtulmuşduq. O gecəni dostlarımızdan birinin evində keçirdik. Səhər Seyyid Xoyi və Seyyid Sədr kimi mərcəyi-təqlidlərin evlərinə getdik. İmam Xomeyninin evinə isə getmədik. Soruşduq: “Biz nə edək? Qalıb həbs olunmağımızı gözləyək, yoxsa ölkədən çıxaq?” Bizə dedilər: “İstər qalın, istər gedin, bu məsələdə üzərinizə heç bir məsuliyyət düşmür.” Bir neçə gün bu şəkildə gah birinin, gah digərinin evində qalaraq yaşadıq. Hiss edirdik ki, artıq bizi qəbul edib yanında saxlaya biləcək heç kim yoxdur. Buna görə Livana qayıtmaq qərarına gəldik. Öz aramızda qərara gəldik ki, Əmirəl-mömininin (ə) hərəminin həyatına daxil olanda qarşımıza çıxan ilk alimdən işimiz barədə istixarə istəyək. Həyatə daxil olanda Seyyid Əbdülkərim Kəşmiri ilə rastlaşdıq. Məqsədimizi ona demədən istixarə etməsini istədik. İstixarə edib dedi: **“Yaxşıdır. Amma səfəriniz çətin olacaq. Bununla belə, sonu xeyirlə bitəcək.”**

Əşyalarımızı yığıb Kərbəlaya yola düşdük. Kərbəladə həbs olunduq, lakin sorğu-sualdan sonra bizi azad etdilər. Bir avtomobilə mindik. Avtomobil yolda ağır qəzaya düşdü. Bütün problemlərə baxmayaraq, elə həmin avtomobillə Bağdad hava limanına çatdıq. Hava limanında da az qala həbs olunacaqdıq.

Amma nəhayət, yoxlama məntəqəsindən keçib təyyarəyə mindik. Beyrut səmasında təyyarədə texniki nasazlıq yarandı və eniş edə bilmədi. Dörd saat hava limanının üzərində dövrə vurdu. Nəhayət, problem aradan qaldırıldı və təyyarə eniş etdi.

Bəlbəkdə dini hövzənin təsis edilməsi

1979-cu ilin ikinci yarısında Beyruta qayıtdıq. Livana gəldikdən sonra qarşımızda belə bir məsələ yarandı: Harada dərs oxuyaq? Biz təhsilimizi davam etdirmək istəyirdik. Bəzilərimiz Quma getməyi üstün tutdu. Amma mən və bir qrup qardaş Seyyid Abbasa tabe idik. Beyrutda Şeyx Məhəmməd Mehdi Şəmsəddinin, həmçinin Seyyid Məhəmməd Hüseyn Fəzlullahın dini elmlər hövzələri vardı. Seyyid Abbasla məsləhətləşəndə dedi: “Yaxşı olar ki, Bəlbəkə gedəsiniz, böyüklərin razılığını aləsiniz və orada özünüz bir dini hövzə təsis edəsiniz.” Seyyid Fəzlullah və Seyyid Şəmsəddin də Seyyid Abbasın Bəlbəkdə dini elmlər hövzəsinin yaradılması təklifi ilə razılaşıdılar. Seyyid Abbasın Bəlbəki seçməsinin birinci səbəbi buranın şəhər mühitindən uzaq olması idi. İkincisi, müharibədən uzaq idi və dərs oxumaq, təhsil almaq üçün təhlükəsiz bölgə hesab olunurdu. Bəlbəkdəki dini hövzəmiz iki otaqdan, hamamdan və əslində mətbəx kimi istifadə etdiyimiz bir zaldan ibarət idi. Yeməklərimizi də həmin yerdə bişirirdik. On beş tələbə idik və həmin iki otaqda qalırdıq. Sonralar bu hövzə genişləndi və nəhayət, bu gün Bəlbəkdə mövcud olan böyük bir binaya çevrildi.

Dini hövzənin müqəddimə və orta(soruş) mərhələlərinin dərslərini 1982-ci ilə qədər Bəlbəkdə başa vurduq. Bundan sonra fiqh və üsulun xaric dərslərinə başlamalı idik. Lakin bu

yüksək səviyyəli dərslər Bəlbəkdə geniş şəkildə tədris olunmurdu. Fəzilətli bir müəllimimiz vardı və o, hələ də həyatdadır — Şeyx Əli əl-Əfi. Onun yanında Seyyid Xoyinin üsuli-fiqhlə bağlı bəzi mövzularını və Seyyid Möhsün Həkimin “Müstəmsək əl-Ürvətul Vüsqa” əsərini oxuduq. Mən təhsil almaqla yanaşı işləyirdim. Həmçinin dini təbliğ üçün müxtəlif yerlərə gedirdik. Bu, mənim üçün çox gözəl və unudulmaz xatirələrdəndir. Heç birimizin avtomobili yox idi. Üç-dörd nəfər birlikdə bir avtomobil kirayələyib yaxınlıqdakı kəndlərə gedirdik. Birinci nəfər bir kənddə düşürdü, biz isə yolumuza davam edib növbəti kəndlərə gedirdik. İkinci və üçüncü şəxslər də öz gedəcəkləri kəndlərdə düşürdülər. Sonra hamımız avtomobilin geri gəlib bizi götürməsinə gözləyirdik və birlikdə geri qayıdırdıq. Seyyid Abbas da bizimlə olur və təbliğ üçün kəndlərdən birinə gedirdi. Bu hadisələr 1982-ci ildən əvvələ aiddir. Həmin dövrdə Şeyx Məhəmməd Yəzbək də Nəcəfdən Livana gəlib bizim dini hövzəyə qoşuldu. Eləcə də Şeyx Hüseyn Kurani Qumdan gəlib bu hövzəyə qatıldı. Beləliklə, çox yaxşı və savadlı müəllimlər qrupu bu dini hövzədə bir araya gəldi.

Oxuduğum kitablar

Tələbə olduğum dövrdə müxtəlif kitablar oxuyurdum. Məsələn, əqaid kitabları və Şəhid Sədrin bütün əsərlərini mütaliə edirdim. Biz onun bütün əsərlərinə xüsusi diqqət göstərirdik. Vaxtımızın böyük hissəsini elmə sərf edirdik. Gündə beş dərs oxuyurduq və heç bir tətlimiz yox idi. Bütün vaxtımız dərs materiallarını öyrənməyə sərf olunurdu. Mənim ümumi mütaliələrimin əksəriyyəti isə Nəcəfdən qayıtdıqdan sonra başladı. Son bir neçə ildə daha çox işləyirəm və münasib

fürsət yarandıqda mütləq edirəm. Həftə ərzində bəlkə də bir neçə saat mütləqə vaxt ayıra bilərəm. Məsələn, cümə və ya bazar günləri işlər bir qədər yüngülləşəndə daha çox “əs-Səfir” kimi qəzetləri, həmçinin siyasi və mədəni kitabları oxuyuram.

Siyasi kitablar arasında daha çox sionistlərin özlərinin yazdıqları kitabları oxuyuram. Məsələn, Benyamin Netanyahu-nun yazdığı kitabı və ya Şaronun xatirələrini. Çünki onların necə düşündüklərini bilmək istəyirəm.

Televizora çox az baxıram, əsasən xəbərləri izləyirəm. Şeir və şairliyə də marağım yoxdur. Amma atam, eləcə də oğlum Seyyid Cavad şairdirlər. Yazmağa çox böyük marağım var və buna istedadımın da olduğunu düşünürəm, amma vaxtım yoxdur. Gəncliyimdə, təxminən on altı-on səkkiz yaşlarımda bəzi şeylər yazmışam. Lakin təhsillə bağlı məşğuliyyətlər, müxtəlif qayğılar və başqa mülahizələr yazmağıma mane oldu. İndiyədək heç bir kitab nəşr etdirməmişəm, amma keçmişdə çoxlu məqalə yazmışam. Son vaxtlarda isə nə kitab, nə də məqalə nəşr etdirmişəm.

Evliliyimin şirin xatirəsi

Nəcəfdən qayıtmağımdan bir neçə ay əvvəl, 1978-ci ilin sonlarında təsadüf nəticəsində zarafat etdiyim həmin iki şeyxin bacısı ilə evləndim. Onların süfrəsinə oturmaq üçün zarafatla deyirdim: “Məni də yeməyinizə şərik edin, mən sizin yeznəniz olacağam.” Əlbəttə, o vaxt onların iki subay bacısının olduğunu bilirdim, amma həmin iki bacını heç vaxt görməmişdim və onlarla heç bir ünsiyyətim olmamışdı. Bir gecə Nəcəfdə yuxuda gördüm ki, həmin iki şeyxin evinə daxil olub içəridə oturmuşam. İki bacıdan biri gəlib hicabsız şəkildə

qarşımda oturdu, digəri isə hicablı idi. Xüsusilə Şeyx Həsən Yasinlə aramızda möhkəm dostluq və yaxın münasibət olduğuna görə cəsarət edib yuxumu ona danışdım. O, sadəcə güldü və heç nə demədi. Mən də daha həmin yuxu haqqında düşünmədim. Hətta yuxuda qarşımda canlanan üzləri də dəqiq görməmişdim.

Nəcəfdən qayıtdıqdan sonra evlənmək üçün bir çox namizəd haqqında düşünmüşdüm, amma Şeyx Həsənin bacısı ümumiyyətlə düşündüyüm namizədlər arasında yox idi. Bir gün təsadüfən Şeyx Həsən Yasinin ata evində olduğumuz vaxt məktəbdən qayıdan bacısı içəri daxil oldu və mən onu ilk dəfə gördüm. Onu görən kimi yadıma düşdü ki, bu, əvvəllər yuxuda gördüyüm həmin şəxsdir. Hiss etdim ki, mənim taleyim Livanda müəyyənleşib. Həmin gecə o qızı çox da tanımadığım halda onunla evlənmək üçün elçiliyə getmək barədə istixarə etdim. İstixarə çox yaxşı gəldi. Sonra lazımi mərhələləri keçdik və evləndik. Mən siyasi fəaliyyətimin başlanğıcında olduğum üçün xüsusi bir problem yox idi və evlilik üçün xüsusi şərtlər də irəli sürmədik.

Bu gün də həyat yoldaşımın Hizbullah daxilində heç bir vəzifəsi və məsuliyyəti yoxdur. Onun əsas məsuliyyəti övladlarımızın tərbiyesidir. Əlbəttə, bəzi məsələlərdə, məsələn, ictimai və mədəni sahələrdə kömək edir. Misal üçün, çıxış etmək üçün dəvət olunsə, qəbul edir. Lakin Hizbullahın təşkilatı strukturunda heç bir vəzifəsi yoxdur. Övladlarım da eyni qaydada davranırlar. Biz ailədə belə qərara gəlmişik ki, təşkilat onların köməyinə ehtiyac duyarsə, xidmət etməyə hazır olsunlar, lakin üzərlərinə konkret vəzifə və məsuliyyət götürməsinlər.

Gözəl övladlarım

Evliliyimizdən üç oğlan və bir qız övladımız dünyaya gəldi. İlk övladım Seyyid Məhəmməd Hadi 1979-cu ildə, evliliyimizdən bir və ya bir il yarım sonra dünyaya gəldi. Ondan bir il sonra Seyyid Məhəmməd Cavad dünyaya gəldi. Üçüncü övladımız isə Seyyidə Zeynəbdir. O, Seyyid Məhəmməd Cavaddan təxminən üç yaş kiçikdir. Sonuncu övladım Seyyid Məhəmməd Əlidir. Onunla Seyyidə Zeynəb arasında bir yaş fərq var. Mən də iranlılar kimi olmuşam — övladlarımın sayını artırmıram! (gülərək)

İranda həbs olunmağım

İraqdakı ağır şəraitdən qaçdığımı desəm, bəlkə də bu, çox adi görünər. “İqlim ət-Tuffah” döyüşlərində də mühasirədə qalmışam. Amma heç bir yerdə həbs olunmamışam. Yalnız bir yer istisnadır ki, desəm, təəccüblənərsiniz: İran! Özü də İnkilabın qələbəindən sonra, İslam Respublikasında. Hadisə belə olmuşdu: 1982-ci ildə Quma getmək qərarına gəldim. Ailəmi aparmadan, təkbaşına yola düşdüm. Təyyarədə bir neçə livanlı idik. Aramızda saqqalını qırxmış və hicabsız bir qızla birlikdə olan bir livanlı da vardı. O vaxt İranda hicab məsələsi hələ gündəmdə deyildi.

Mehrabad hava limanına çatanda bizi yoxlamaq üçün dayanan təhlükəsizlik əməkdaşının boynunda qızıl boyunbağı vardı və özü də saqqalını qırxmışdı. Hicabsız olanlar və ya saqqalını qırخانlar rahatlıqla keçib getdilər. Amma ruhani libasında olan mənə və saqqallı bir neçə nəfəri kənarda saxladılar və getməyimizə icazə vermədilər. Beləcə, gecə yarısına qədər hava limanında gözləməli olduq. Gecə yarısı bir avtomobil

gəldi və bizi təcridxanaya apardı. Saxlanıldığımız yer müsadirə edilmiş bir bina idi və içərisində kiçik otaqlar vardı. Bizi həmin otaqlardan birinə salıb qapını bağladılar. İki gün orada həbsdə qaldım. Bir nəfər gəlib məni bir neçə saat sorğu-sual etdi: *“Sən kimsən?”*, *“İranda nə etmək niyyətindəsən?”*, *“Kimlərlə əlaqən var?”*. Sonra Livan haqqında da məni sorğu-sual etməyə başladı və sair.

İran Baş Nazirliyinin kəşfiyyat qurumunun nəzarəti altında iki gün saxlanıldıqdan sonra müstəntiq sadəcə məndən üzr istədi və mən azad edildim. Həmin iki gün mənim üçün çox ağır keçdi. Bəzən fikirləşirəm ki, bütün ömrüm boyu nə həbsxanaya düşmüşdüm, nə də saxlanılmışdım, amma İslam Respublikasında həbs olundum. Bu, mənim üçün çox ağır idi və belə bir hadisənin baş verəcəyini heç gözləmirdim.

Siyasi fəaliyyət

Həmin dövrdə mən Əməl Hərəkatında təşkilati fəaliyyətə başladım. Seyyid Abbas isə təşkilatdan kənarda qaldı və dini hövzənin rəhbəri və müdiri kimi fəaliyyətini davam etdirdi. Bununla belə, bizə kömək edir və bu fəaliyyətləri dəstəkləyirdi. Mən təhsillə yanaşı Əməl Hərəkatında da fəaliyyət göstərməyə başladım və 1982-ci ilə qədər müxtəlif vəzifələr daşdım. Bir müddət Əməl Hərəkatının Bəqa bölgəsi üzrə siyasi məsulu, həmçinin hərəkatın Mərkəzi Siyasi Bürosunun üzvü oldum.

Quma səfər

1982-ci ildə Quma getməyə çalışdım. Quma getdim və üç ay orada qaldım. Lakin Seyyid Məhəmməd Baqir Sədrin Səddam

tərəfindən şəhid edilməsindən sonra Livanda qardaşlarımızla İraq Bəəs Partiyasının Beyrut qolu arasında baş verən hadisələrə görə Qum dini elmlər hövzəsində qala bilmədim və öz istəyimlə Livana qayıtmaq qərarına gəldim.

SEPAH-ın Livana gəlişi

1982-ci ildə İsrail rejimi Livana hücum etdi. İmam Xomeyninin İran qüvvələrinin bölgəyə gəlməsi ilə bağlı göstərişindən sonra İslam İnqilabı Keşikçiləri Korpusunun — SEPAH-ın qüvvələri Livana gəldilər. Onlar İsrail rejimi ilə müharibəyə girə biləcəklərini düşünürdülər. Lakin bölgədə yaranmış şərait və digər səbəblər nəticəsində SEPAH-ın fəaliyyəti livanlılara təlim keçmək, qüvvələri səfərbər etmək, onları hazırlamaq və yardım göstərməklə məhdudlaşdı. SEPAH birbaşa döyüşlərə qoşulmadı. Bizim dini hövzəmiz SEPAH-ı qarşılayan ilk yer oldu. Hövzədə dərsləri dayandırdıq və hamımız SEPAH-ın tərkibində könüllü səfərbər qüvvələrə qoşulduq. Aramızdan ilk qoşulan şəxs Seyyid Abbas Musəvi oldu.

Livanda işğalçılara qarşı müharibənin davam etdiyi təxminən altı ay ərzində dini hövzə tamamilə fəaliyyətini dayandırdı və biz bütün vaxtımızı SEPAH-la birgə fəaliyyətə ayırdıq. Seyyid Abbas SEPAH-ın təşkil etdiyi ilk təlim kursuna qoşulmuşdu. Mən və digər qardaşlar isə ikinci təlim kursuna qatıldırıq. Bu hadisələr İrandan Livana gələn ilk SEPAH qrupu ilə bağlıdır. Həmin qrupun komandiri Hacı Əhməd Mütəvəssilian idi. Ancaq mən Hacı Əhmədlə yaxından tanış ola bilmədim, çünki o, Livanda cəmi bir neçə gün qaldı. Mən SEPAH-la birlikdə kadrların qəbulu sahəsində işləməyə başladım. Yəni

könüllülərin qəbulu və onlar üçün şəxsi işlərin hazırlanması ilə məşğul idim. Ümumilikdə bu bölmədə iki iranlı və iki livanlı çalışırdı. Mən və Şeyx Yasir Kurani həmin iki livanlı idik. Biz könüllülərin qəbulu, onlar haqqında araşdırma aparılması və qiymətləndirilməsi ilə məşğul olurduq. Vəzifəmiz livanlı qüvvələrin üzvlüyünü təsdiqləmək və ya rədd etmək idi. Sonralar Bəqa bölgəsində bir təşkilati struktur fəaliyyətə başladı və mən Bəqa üzrə ideoloji təlim məsulu oldum. Bu vəzifəni bir neçə ay yerinə yetirdim. Daha sonra isə Bəqa bölgəsinin səfərbərlik üzrə məsulu təyin olundum. Bu təşkilati strukturda hər bölgənin ayrıca məsulu vardı. Mən Bəqa bölgəsinin ilk məsulu oldum və bir neçə il bu vəzifədə qaldım. Qısa müddət Bəlbəkin cümə imamı, müəyyən bir dövrdə isə Nəbi Şeyx qəsəbəsinin cümə imamı oldum.

Beyrutda

1985-ci ildə Beyruta gəldim və Beyrut bölgəsinin məsulu olan Seyyid İbrahim əl-Əminin müavini oldum. Eyni zamanda Beyrut bölgəsinin hərbi məsulu vəzifəsini də daşıyırdım. Təxminən bir ildən sonra isə Beyrut bölgəsinin məsulu oldum. 1988-ci ildə Hizbullahın Mərkəzi Şurasının üzvü, həmçinin partiyanın icra işləri üzrə məsulu oldum. Bütün bölgələr və şöbələr mənim nəzarətim altında idi. Şura qərarlar qəbul edir, mən isə həmin qərarları icra edirdim.

Yenidən Qum

1989-cu ilin sonuna və 1990-cı ilin əvvəllərinə qədər həmin vəzifədə qaldım. Elə həmin il Quma qayıtmaq qərarına gəldim. Böyük rəhbər, Həzrət Ayətullah Xameneidən icazə aldım və o da mənə Quma getməyə icazə verdi. Böyük Rəhbər həmin vaxt

öz xətti ilə bir yazı yazaraq məni Hizbullahın İrandakı nümayəndəsi kimi təklif etdi. Quma getdim və orada təhsilimi davam etdirməyə başladım. Eyni zamanda Livan Hizbullahının Tehrandakı nümayəndəsi idim və Hizbullahın İrandakı bəzi işlərini izləyirdim. Təxminən bir il Qumla Tehran arasında gedib-gəlirdim. Bir neçə ay Qumda təhsillə məşğul oldum və Seyyid Mahmud Haşimi, Seyyid Kazım Hairi və Şeyx Fazil Lənkəraninin dərslərində iştirak etdim.

Lakin bəxtim gətirmədi və həmin ilin ikinci yarısında Əməl Hərəkatı ilə Hizbullah arasında müharibə yenidən başladı. Vəziyyət çox ağırlaşdı. Buna görə də məsələləri və problemləri izləmək, həmçinin bəzi işləri koordinasiya etmək üçün vaxtımın böyük hissəsini Tehranda keçirməyi üstün tutdum.

Livana qayıdış

1989-cu ildə Seyyid Abbas Tehrana gəldi. Həmin vaxt Şeyx Sübhü Tufeyli Hizbullahın baş katibi idi və Hizbullah daxilində bəzi şəxslərlə fikir ayrılıqları yaranmışdı. Seyyid Abbas məni Livana qaytarmaq üçün gəlmişdi. Livana qayıtmağım üçün çox ısrar etdi. Həzrət Ayətullah Xamenei ilə də danışdı və mənim Livana qayıtmağımın əhəmiyyətini ona izah etdi. Hizbullah daxilində ciddi bir problem yaranmışdı. Böyük Rəhbər mənim Qumda qalmağımın tərəfdar idi. Lakin ilin sonunda baş verən bəzi hadisələr və Seyyid Abbasın ısrarı səbəbindən Həzrət Ayətullah Xamenei dedi: ***“Seyyid Həsən özü öz vəzifəsinin nə olduğunu bilir.”***

Seyyid Abbas mənim Livana qayıtmağımda və Qum dini elmlər hövzəsinə getmək fikrindən əl çəkməyimdə ısrar edirdi. Amma mən ictihad dərəcəsinə çatmadan Livana qayıtmamaq

qərarına gəlmişdim. Lakin sonda Livana qayıtdım və həmin vaxt qısa müddət Beyrutda qaldım. Daha sonra Livanın cənubundakı “İqlim ət-Tuffah” bölgəsinə getdim. Orada vəziyyət olduqca qarışıq idi. Hizbullahla Əməl Hərəkatı arasında yenidən müharibə alovlanmışdı. İqlim ət-Tuffahda Əməl Hərəkatının mühasirəsinə düşdük. Bu mühasirə on beş gün davam etdi. Mühasirənin on altıncı günü bizimlə Əməl Hərəkatı arasında sülh əldə olundu və mən Beyruta qayıtdım.

Qardaşım Hüseyn

Kiçik qardaşım Seyyid Hüseyn bir müddət Əməl Hərəkatının Dahiyədəki Şiyah adlı bölgələrindən birində hərbi məsul vəzifəsində çalışırdı. Əlbəttə, onu “Cihad əl-Hüseyni” ləqəbi ilə çağırırdılar. Əməl Hərəkatı ilə Hizbullah arasında Dahiyənin cənubunda gedən döyüşlər zamanı o, ağır yaralandı və az qala həlak olacaqdı. Lakin Allah ona şəfa verdi. Yaralandığı vaxtdan bu günə qədər heç bir işi və vəzifəsi yoxdur. Mənimlə onun arasında böyük sevgi və bağlılıq vardı, bir-birimizlə çox yaxşı qardaşlıq münasibətimiz olmuşdu. Hətta o, Əməl Hərəkatının tərkibində Hizbullahla qarşı döyüşdüüyü, mənim isə Hizbullahda vəzifə daşdığım vaxtlarda belə münasibətimiz davam edirdi. Əməl Hərəkatı ilə Hizbullah arasında müharibənin getdiyi həmin günlərdə də o məni sevirdi və mənə hörmət edirdi. Amma mən onun fikir və inanclarını dəyişdirə bilməmişdim. Yaralanmazdan əvvəl Əməl Hərəkatına çox bağlı və təəssübkeş idi. Lakin yaralandıqdan sonra, xüsusilə son illərdə dinə meyli artdı. Yəni namaz qılır, oruc tutur, ailəsi hicabla riayət edir və hicablı qızı da var. Hazırda da bir-birimizlə münasibətimiz çox yaxşıdır.

Məsuliyyəti qəbul etməyim

Mən Hizbullahın icra işləri üzrə məsulu olduğum vaxt Şeyx Nəim Qasim mənim müavinim idi. Mən Quma getdikdən sonra isə o, icra işləri üzrə məsul oldu.

İqlim ət-Tuffahdan qayıtmağımdan bir neçə ay sonra, bölgədə vəziyyətin nisbətən sakitləşdiyini hiss etdikdə, bizim qrup Hizbullah daxilində bir il ərzində cihadi fəaliyyətlərə rəhbərlik və nəzarət etdi. İşlərə mən rəhbərlik edir və onların gedişini izləyirdim. Nəhayət, şuranın qanunla müəyyən edilmiş fəaliyyət müddəti başa çatdı və Hizbullahda seçkilərin keçirilməsi vaxtı gəldi.

1991-ci ilin əvvəllərində Hizbullahın baş katibi Şeyx Sübhi Tufeyli idi. Mən, Seyyid Abbas Musəvi, Şeyx Hüseyn Kurani və Şeyx Nəim Qasim də şuranın üzvləri idik. Yeni seçkilərdə Seyyid Abbas Musəvi Hizbullahın yeni baş katibi seçildi.

Mən yenidən icra işləri üzrə məsul oldum, Şeyx Nəim Qasim isə baş katibin müavinini təyin edildi. Seyyid Abbasla birlikdə işə yenidən başladıq və mən Seyyid Abbasın şəhadətinədək icra işlərini izləyib həyata keçirirdim.

Hizbullahın baş katibliyi

Seyyid Abbas (Allahın rəhməti ona olsun) şəhid olduqdan sonra hamımız Beyrutda onun dəfn mərasimində iştirak etdik. Daha sonra onun və ailəsinin cənazələrini Bəəlbəkə apardıq və orada da dəfn mərasimi keçirdik. Bəəlbəkdə ikinci günə qədər qaldıq ki, Nəbi Şeymə gedək. Şəhid Seyyid Abbasın dəfnindən əvvəlki gecə Hizbullahın İcra Şurası iclas keçirdi. İclasda ağır

müzakirələr və fikir mübadiləsi oldu. Bu, çox xüsusi bir iclas idi. Hamının ruhi vəziyyəti fərqli idi və hamı ağlayırdı. Biz xalqın qarşısında özümüzü saxlayır, ağlamırdıq. Amma öz aramızda iclas keçirdikdə bir neçə saat ağlamaqla keçdi. Daha sonra qardaşlar baş katibin seçilməsi məsələsini gündəmə gətirdilər. Şura üzvlərinin hamısı yaş baxımından məndən böyük idilər. Şeyx Məhəmməd Yəzbek əslində mənim müəllimlərimdən biri idi. Mən “əl-Lümə” kitabının bəzi bölmələrini onun yanında oxumuşdum. Şeyx Nəim Qasim də məndən böyük idi. Şeyx Sübhi Tufeyli isə şəhid Seyyid Abbasın çevrəsindən olan yeganə şəxs idi. Baxmayaraq ki, onun yanında dərslər oxumamışdım və müəllimlərimdən biri deyildi, amma o, mənim müəllimlərim nəslindən idi və bizim işlərimizdə, fəaliyyətlərimizdə məndən daha təcrübəli şəxslərdən idi.

Mənim fikrim belə idi ki, Şeyx Sübhi baş katib olsun. O, şəhid Seyyid Abbasdan əvvəl Hizbullahın baş katibi olmuşdu, ona görə də yenidən bu vəzifəyə gəlməli idi. Lakin həmin iclasda hamı yekdilliklə mənim baş katib olmağımı qərara aldı; hətta Şeyx Sübhi Tufeyli də bunu qəbul etdi. Bu isə mənim üçün çox ağır və çətin idi. Cənazə mərasiminin ikinci günü şəhid Seyyid Abbasın, həyat yoldaşının və övladının cənazələrini yola salmaq üçün getdiyimiz zaman elan edildi ki, şura yeni baş katibin seçilməsi üçün iclas keçirib və Seyyid Həsən Nəsrullahı Hizbullahın baş katibi seçib. Mən də dəfn mərasimində çıxış etdim. Əlbəttə, bu qərar çox tez və tələsik qəbul edilmişdi. Lakin bu, Hizbullah üçün əhəmiyyət daşıyırdı. Həmçinin Seyyid Abbası öldürdükləri halda bizim parçalanacağımızı, fikir ayrılığına düşəcəyimizi və

Hizbullahın sona çatacağını düşünən sionistlərə böyük zərbə oldu. Hizbullahın bu sürətli addımı təşkilatı möhkəmləndirdi, Livandakı mövqeyini gücləndirdi və düşmənin ümitsizliyinə və məğlubiyyətinə səbəb oldu.

Seyyid Abbasın məsuliyyət müddəti iki il idi. Bu müddətin təxminən on ayı keçmişdi və mən onun qalan on dörd aylıq müddətində işlərini davam etdirdim. Bu dövr mənim ayrıca müddətim hesab edilmədi. Həmin dövrdə Hizbullahın qanunlarına əsasən, bir şəxs yalnız iki dəfə baş katib seçilə bilərdi. Şura həmin vaxt bu qanunun dəyişdirilməsini və bu maddənin ləğv edilməsini təklif etdi. On dörd aylıq müddət başa çatdıqdan sonra mənim seçilməyim şurada yenidən təkrarlandı və rəsmi olaraq iki il müddətinə baş katib oldum. Mən baş katib vəzifəsində şura üzvləri arasında fikir birliyi və koordinasiya əsasında fəaliyyət göstərirdim. Üç dəfə baş katib seçildiyim müddətdə də Hizbullahın işləri qardaşlar arasında və onların ümumi razılığı ilə həyata keçirilirdi. Böyük Rəhbər (Ayətullah Xamenei) mərcəiyyət məsuliyyətini qəbul etdikdən sonra mənə və cənab Şeyx Yəzbəkə lütf göstərərək bizi Livanda özünün ümumi nümayəndələri təyin etdi. O, Livanı iki bölgəyə ayırdı: Mən Beyrut və Cəbəl Amil bölgəsində onun vəkili idim. Şeyx Yəzbək isə Bəqa və Şimal bölgələrində onun vəkili idi. Yəni Livanda yaşayan hər kəs dini məsələlərdə mənə və ya Şeyx Yəzbəkə müraciət edə bilərdi.

Cəbhədə iştirak

Bəzən İsrail rejimi ilə müharibə cəbhələrində birbaşa iştirak etmişəm. Əlbəttə, bu, əlimə kalaşnikov götürüb atəş açdığım şəkildə olmayıb. Lakin Dahiya bölgəsindəki döyüşlərdə, İqlim

ət-Tuffahda və ya digər yerlərdəki əməliyyatlarda əməliyyat otağında olmuşam və əməliyyatların idarə edilməsini birbaşa öz üzərimə götürmüşəm. Bir dəfə təxminən altı aya yaxın bir müddət ərzində bir qrup qardaşla birlikdə mühasirədə qaldıq. Bir dəfə isə yaşadığımız binada mühasirədə olduğumuz zaman raketlər yaxınlıqdakı otaqlara düşürdü, amma bizim otağa zərər dəymədi. Raketlər ətrafımızda olan hər şeyi dağıdırdı, lakin mənim olduğum otaqda yalnız şüşələr və divarın bəzi hissələri dağıldı, mənə isə heç bir zərər çatmadı.

Ölüm elçisi olan avtomobil

1989-cu ildə Bəəlbək yolunda hərəkət edirdik. Bizimlə birlikdə Seyyid Abbas Musəvi, Şeyx Sübhi Tufeyli və Seyyid İbrahim Əmin də vardı. Avtomobillər bir-birindən ayrı hərəkət edirdi. Yolun kənarında içərisi partlayıcı maddələrlə doldurulmuş bir avtomobil bizim gəlməyimizi gözləyirdi. Karvanımızdakı ilk avtomobil çatanda bomba yüklənmiş həmin avtomobili partlatdılar. Bu terror əməliyyatında birinci avtomobildə olan bəzi qardaşlar yaralandılar, amma biz üç nəfərdən heç birimiz xəsarət almadıq.

Bir neçə il əvvəl İsrail rejiminin ordusuna məxsus iki helikopter bir-biri ilə toqquşdu və havada partladı. Bəziləri deyirdilər ki, bu helikopterlərin məqsədi bizi öldürmək və ya qaçıрмаq əməliyyatı həyata keçirmək idi. Mən bu məsələdə əmin deyiləm. Çünki həmin vaxt mən Beyrutda idim və bu helikopterlər Fələstin ərazisinin daxilində toqquşmuşdular. Bu helikopterlər böyükdür və çoxlu sayda şəxsi daşıya bilir. Belə ağır texnika ilə Cənubi Livandan Beyruta gəlmələri çox ehtimal olunan deyil. Buna görə də onların hədəfi Beyrut yox,

Cənub bölgəsində və ya Bəqada yerləşən bir nöqtə olmuşdur. Bu terror planını sionistlər hazırlamış və həyata keçirməyə başlamışdılar. Lakin əməliyyatı həyata keçirməli olan İsrail rejiminin xüsusi təyinatlı qüvvələri son anda öz aralarında baş verən partlayış nəticəsində həlak oldular. Əməliyyat ifşa olundu və ləğv edildi. Mənim bildiyim budur. Amma bizim bilmədiklərimizi Allah daha yaxşı bilir.

İmam mənim öncülüm oldu

Livan'da İmam Xomeyni (Allahın rəhməti ona olsun) tanınmış deyildi. Digər mərcəələrin, o cümlədən Seyyid Həkim, Seyyid Xoyi, Seyyid Şahrudi və Seyyid Sədrin adları daha çox tanınırdı. 1976-cı ilin sonlarında, Nəcəfə gəlişimdən təxminən bir neçə həftə sonra ilk dəfə İmamın adı ilə tanış oldum. Həmin günə qədər İmam Xomeyni haqqında heç nə eşitməmişdim. Nəcəfə çatdıqdan bir neçə həftə sonra mərcəylərlə tanış olmaq istəyirdim. Buna görə də onların evlərinə baş çəkirdim. Həmin vaxt İmamı “Bərani” adlanan bölgədəki bir evdə gördüm. Oturduq və çay içdik. İmamın evinə o qədər də gedib-gəlmirdim. Sadəcə ildə iki dəfə imtahan vermək üçün ora gedirdim. O, tələbələrə təqaüd vermək üçün xüsusi imtahan keçirirdi və əslində imtahan vermədən heç bir şey vermirdi. Mən də imtahan vermək üçün İmamın evinə iki dəfə getdim. Düşünürəm ki, həmin vaxt imtahanlara nəzarət edən şəxs Seyyid Cəfər Kərimi idi. Daha sonra İmamı bir dəfə ziyarətə gedərkən, başqa bir dəfə isə Seyyid Mustafa Xomeyninin şəhadətindən sonra İmam Əmirəl-möminin (ə)-ın hərəminin həyatında, “əl-Xədra məscidinin” qarşısında gördüm. Bir dəfə də onunla evində görüşdüm. Nəcəfdə livanlılar iranlılarla çox qaynayıb-qarışmırdılar. Biz imamı yalnız Nəcəfin

mərceylərindən biri kimi tanıyırdıq. İmamın dərsləri fars dilində idi və livanlı tələbələr onun dərslərində iştirak etmirdilər. Bundan əlavə, Nəcəfdə həm İmama, həm də Şəhid Sədrə qarşı pis bir şərait yaranmışdı. Müxalifləri imama kommunist, Şəhid Sədrə isə sünni deyirdilər. Lakin bizim müəllimlərimiz livanlı idilər və onlar da Seyyid Sədrin tələbələri olduqları üçün bizim əsas əlaqəmiz Seyyid Sədr ilə idi. Biz Nəcəfdə nə İmamla, nə də İmamın tələbələrindən biri ilə tanış ola bilmədik. Qumda olan az sayda livanlı İmamı tanıyırdı. Lakin onların da Livanda İmamı insanlara tanıtmmaq üçün ciddi fəaliyyəti yox idi.

İmam Nəcəfdən çıxıb Parisə getdikdən sonra biz onu artıq ruhanilər və hövzə vasitəsilə deyil, media vasitəsilə bir qədər tanımağa başladıq. Mən İmamı əvvəlcə mərceyi-təqlid və ya bir dini hövzənin rəhbəri kimi tanımamışdım. Mən onu ilk növbədə inqilab rəhbəri kimi tanıdım. Siyasi və inqilabi məsələlərə olan marağımız səbəbindən İmamın şəklini ilk gördüyüm andan etibarən onun mövqeyini də gördüm, ona bağlandım və İmam bizim üçün hər şeyə çevrildi. Burada mühüm bir məqamı qeyd edə bilərəm: Seyyid Sədrin yanında dərs oxuyan və ondan təsirlənən livanlılar sonralar İmama qarşı böyük sevgi və bağlılıq göstərdilər. Digər livanlılardan fərqli olaraq, onların İmamı qəbul etməsi üçün çox zamana ehtiyac olmadı. Onlar tez bir zamanda İmamın tərəfdarlarına çevrildilər, İran İslam İnqilabı ilə, İmamla və baş verən dəyişikliklərlə birlikdə hərəkət etməyə başladılar. İnqilabdan bir neçə ay sonra Seyyid Sədr şəhid oldu. Həmin dövrdə mərceyi-təqlid məsələsi bizim üçün tam aydın deyildi. Ümumiyyətlə, biz Seyyid Sədrə təqlid edirdik, onun

şəhadətindən sonra isə Seyyid Xoyiyə təqlid etməyə başladıq. Nəhayət, 1982-ci ildə (Tehranda həbs olunduğum həmin il) İrana getdim. Üç ay Qumda qaldım və bir sıra dəlil və sübutlar topladım. Sonra Livana qayıtdım. Seyyid Abbas, Şeyx Məhəmməd Yəzbək, digər qardaşlar, həmçinin Seyyid Mahmud Haşiminin rəylərinə böyük hörmətlə yanaşan şəxslərlə söhbət etdim və İmam haqqında toplanmış fikir və rəyləri onlara çatdırdım. Nəticədə Şəhid Sədrə təqlid edənlərin hamısı İmam Xomeyniyə təqlid etməyə başladılar və Livanda İmama təqlid geniş yayılmağa başladı. Elə həmin il sionist işğalçıların Livana hücumundan sonra livanlılarla İmam arasında möhkəm və davamlı əlaqə yaranmağa başladı. Birbaşa əlaqələr isə həmin ildən, yəni Hizbullahın formalaşdığı dövrdən etibarən başladı.

İmam Nəcəfdən çıxıb Parisə getdikdən sonra onun şəkli Livanda hər evə daxil oldu. Sanki ilahi bir əl qəfildən bütün bu ab-havanı dəyişdirdi. İmamın oxuduğum ilk kitabı ərəb dilində nəşr edilmiş “İslam hökuməti” kitabı idi. İnqilabın qələbəindən sonra İmamı ilk dəfə Cəmaran hüseyniyyəsində gördüm. 1982-ci ilin Şəban ayının 15-də — Ümumdünya Müstəzəflər Günündə — Livandan İmamla görüşmək üçün nümayəndə heyətləri İrana gəlmişdi. Mən də həmin nümayəndə heyətləri və mərasimdə iştirak edən qonaqlarla birlikdə idim.

Bir müddət əvvəl universitet tələbələri ilə görüşdə onlardan biri məndən soruşdu: “Fəna fillah nə deməkdir?” Dedim: “Fəna fillahın nə olduğunu bilmirəm, amma sənə bir bənzətmə çəkə bilərəm. Əgər sənin başına elə bir hal gəlsə ki, özünü, hisslərini, ətrafında olan hər şeyi unudasən və qarşında olan

şeydən başqa heç nə ilə məşğul olmayasan, mənəcə, bu elə 'fəna' dır. Fəna fillah hansı şəkildə olursa-olsun, bilirəm ki, bu, həmin fəna halıdır." Sonra onlara Cəmaran hüseyniyyəsində baş verənləri danışdım və dedim: *"İmamın içəri daxil olduğu andan çıxıb getdiyi ana qədər çox güclü bir sıxlıq vardı. Oturduğumuz yer çox darısqal idi. İmam yarım saatdan çox çıxış etdi. İmamın orada olduğu bütün müddət ərzində mən heç nə hiss etmirdim; nə üzərimdəki sıxlığı, nə ruhumu və bədənimi, nə də başqa bir şeyi. Hətta gözümü qırpıb-qırpmadığıma belə şübhə edirəm. Qorxurdum ki, həmin an İmamın üzünə baxmaqdan məhrum olum. Bütünlüklə İmama qərq olmuşdum."*

İkinci görüşümüz 1986-cı ildə oldu. Hizbullah Şurasındakı qardaşlarla birlikdə İmamla görüşmək nəsibimiz oldu. Bu görüşün məzmunu və İmamın bizimlə etdiyi söhbət "Səhifeyi-İmam" kitabında yer alıb. Həmin görüşdə Cəmaranda İmamın şəxsi otağında onun hüzuruna yetişdik. Hamımız başımızı aşağı salmışdıq və İmamın üzünə baxmağa cürət etmirdik. Baxışlarımızı gizlədirdik; İmam başqa tərəfə baxanda biz ona baxırdıq. Həmin iclasda Seyyid Abbas, Şeyx Sübhü və Seyyid Əbu Hişam da vardı. İmam həmin vaxt bizim işlərimizi o dövrə prezident olan Həzrət Ayətullah Xameneiyə həvalə etdi və təbii olaraq, işlərimizin təfərrüatlarına özü birbaşa müdaxilə etmirdi. İmamla üçüncü görüşüm isə təkbətək oldu. Bu görüş onun vəfatından bir neçə ay əvvələ təsadüf edirdi. Otaqda yalnız mən və İmam idik. Hətta mərhum Seyyid Əhməd də otaqda yox idi. Həmin güncü halımı ümumiyyətlə təsvir etmək mümkün deyil. İmamın otağına daxil oldum və onunla tək qaldığımı görəndə çox təəccübləndim. Görüşün səbəbi isə

Əməl Hərəkatı ilə Hizbullah arasında gedən şiddətli müharibə idi. İslam Respublikasında məsul vəzifədə olan qardaşlar bir çox başqa məsələ və problemlərlə məşğul idilər. Buna görə də bizim işlərimizlə lazım olduğu qədər, arzuolunan və kifayət səviyyədə məşğul olmur, onları lazımi şəkildə izləmirdilər. Bizim də bu məsələdən gileyimiz vardı.

Mənim Həzrət İmamın evində mərhum Seyyid Əhməd Xomeyni və Şeyx Həsən Rəhimiyənla çox yaxşı münasibətim vardı. Buna baxmayaraq, Xarici İşlər Nazirliyi vasitəsilə və rəsmi qaydada İmamdan görüş vaxtı aldım və dedim ki, elə bir məsələ var ki, bunu şəxsən İmamın özünə deməliyəm. Həmin vaxt mən Hizbullahın icra işləri üzrə məsulu və Şura üzvü idim. İmam da Hizbullahla olan lütf və məhəbbətinə görə mənə görüş vaxtı verdi. Qapı açıldıqda otağa daxil oldum, irəli gedib İmamın əlini öpdüm. Yazdığım hesabatı ona təqdim etdim və yerdə oturdum. İmam divanda oturmuşdu, mən isə ondan bir qədər aralıda əyləşmişdim. Otağa başqa heç kimin daxil olmadığını görəndə təəccübləndim. Görüş tamamilə özəl, təkbətək bir görüş idi. Mən fars dilini yalnız başa düşürdüm, amma farsca danışa bilmirdim. İmam mənə dedi: Buyurun. Danışmağa başladım, amma səsım çıxmırdı. Həm yavaş danışırıdım və həm də İmamdan aralı oturmuşdum. İmam gülümsədi və farsca mənə dedi: Səsinizi bir az ucaldın. Səsimi nə qədər ucaltsam da, İmam eşitmirdi. Mənə dedi: Gəlin, burada oturun. Demək olar ki, İmamın ayaqları önündə oturdum və danışmağa başladım. İyirmi dəqiqə ərzində vəziyyətimizi, problemlərimizi, Əməl Hərəkatı ilə Hizbullah arasındakı müharibəni və digər məsələləri izah etdim. İmam soruşdu: Dedikləriniz bu hesabatın xülasəsidir? Dedim: Bəli.

Dedi: Hesabatı oxuyacağam və məsələ ilə məşğul olacağam. Sonra bizə təqvalı olmağı, səbir və dözümlülük göstərməyi tövsiyə etdi.

İmamın mənə dəqiq nə dediyini xatırlamıram. Çox heyrətlənmiş və həyəcanlanmışdım, buna görə də deyilənləri yaxşı dərk edə bilmirdim. Ümumilikdə onun sözlərinin mənasını başa düşdüm, amma dediklərindən konkret heç nə yadımda qalmadı. Yalnız bu sözlərini xatırlayıram: ***Mən məsul şəxslərə tapşıracağam ki, sizə diqqət yetirsinlər. Biz sizi heç vaxt tək qoymayacağıq.***

Mənim üçün bu cümlədən daha mühüm heç nə yox idi. Həmin gün İmam heç kim haqqında məndən bir şey soruşmadı və yalnız mənim dediklərimi dinlədi. Məsələ ümumi xarakter daşıyırdı. Yəni Hizbullahın dəstəklənməsi üçün İmam tərəfindən daha güclü bir təkidə ehtiyac vardı. Çünki İran rəsmiləri Hizbullahı geniş dəstək verməyə kifayət qədər hazır deyildilər. Səbəb isə Livandakı bu qanlı toqquşmanın şiiələr arasında baş verməsi idi və bu məsələdə İmam tərəfindən vəzifə müəyyən edilməli idi. Bu görüş heç bir yerdə qeydə alınmadı. Çölə çıxanda İmamın evində və bayırda olan qardaşlara görüşdə baş verənləri danışdım. Onlar da mənə dedilər ki, həmin həftə İmamın bu barədə bir söz deməsini gözləyirlər. O dövrdə Şeyx Hüseyinli Müntəziri məsələsi də mövcud idi. İmam da çıxışlarından birində dedi: ***“İslamı və Hizbullahı müdafiə etmək İslam Respublikasının siyasətinin toxunulmaz prinsipidir.”*** Bu, mənim İmamla sonuncu birbaşa və üzbəüz görüşüm idi. Lakin İmamın evindəki bəzi şəxslərlə dostluğum sayəsində hər dəfə İrana gedəndə İmamın əlini öpməyə getmək mənə nəsib olurdu.

Böyük Rəhbərlə görüş

1986-cı ildə Hizbullahın Mərkəzi Şurasının nümayəndə heyəti formasında bir neçə nəfərlə İrana getdik və ilk dəfə o zaman prezident olan Həzrət Rəhbərlə görüşdüm. Həmin iclasda görüşümüz vasitəli idi. Daha sonra Hizbullah Şurasının üzvü olduqdan sonra Rəhbərlə yaxın münasibətlərim başladı. Şura üzvlərinin nümayəndə heyəti ilə İrana getdiyimiz zaman daim Həzrət Rəhbər, cənab Şeyx Haşimi Rəfsəncani və digər məsul şəxslərlə görüşürdük. Lakin xüsusi və təcili məsələlərdə tək gedirdim. Qardaşlar məni tək göndərirdilər və mən Həzrət Ayətullah Xamenei ilə ayrıca görüşürdüm. Şura ilə birlikdə getdiyimiz zaman onun yanında iki və ya üç saat qalırdıq. Görüşlərin birində isə tək olaraq bir saat onun hüzurunda oldum.

Böyük Rəhbərin Hizbullahla bağlı böyük diqqəti və qayğısı var. O, Hizbullahı sevir və insanları yaxşı tanıyır, onları adları ilə xatırlayır. Onların vəziyyətindən, problemlərindən, müsbət və mənfi cəhətlərindən xəbərdardır. Hər şeydən məlumatlıdır və məsələləri yaxından izləyir. Biz məsələləri onunla prezident kimi deyil, İmam tərəfindən Livan məsələləri üzrə məsul şəxs olması baxımından izləyirdik. Hətta bəzi məsələlərdə cənab Haşimi Rəfsəncaniyə müraciət etdikdə, o cavab vermir və deyirdi: Siz Həzrət Seyyid Xameneiyə müraciət etməlisiniz. Biz də Seyyid Rəhbərin yanına gedir və istəklərimizi ona çatdırırdıq.

İmamın vəfatı

Beyrutun Dahiya bölgəsində yığıncaq yerimiz məhz İmam Rza (ə) məscidinin qarşısındakı bir ev idi. Media İmamın

xəstəliyi barədə xəbərlər verirdi. Bir müddət əvvəl İmam əməliyyat olunmuşdu. Mən də Livandakı dindar və möminlərin əksəriyyəti kimi əmin idim ki, İmam, İmam Zamanın (ə.c.f) zühurundan əvvəl vəfat etməyəcək. Bizdə möhkəm bir inam və etiqad vardı ki, İmam Həzrət Sahibəz-Zamanın (ə.c.f) zühuruna qədər yaşayacaq.

Elə buna görə də İmamın əməliyyat olunduğunu söylədikdə heç narahat olmadıq. Ta o gecəyə qədər ki, Tehran radiosu bütün möminlərdən İmam üçün dua etmələrini istədiyini elan etdi. O zaman narahatlıq canımıza düşdü və İmam Rza (ə) məscidində toplaşdıq. Dahiya bölgəsində səsgücləndiricilər vasitəsilə möminləri məscidlərdə toplaşmağa çağırıdık. İnsanlar toplaşmışdılar və gecə yarısına qədər ağlayır, təvəssül və dua edirdik. Sonra insanlara dedik ki, evlərinizə gedin. Sübh namazını qıldığ və yatdıq. Bir neçə saat keçdikdən sonra Tehran radiosu İmamın vəfat etdiyini elan etdi. Seyyid Sami Xudra yanıma gəldi. Evinə getməyə hazırlaşarkən məni oyadıb dedi: *Sənə pis bir xəbər vermək istəyirəm*. Dedim: *Demə, özüm başa düşdüm!* Bu, bizim üçün çox böyük bir itki idi. Livanda şiələrin və müsəlmanların böyük əksəriyyəti pərişan idi. Hətta hicaba tam riayət etməyən qadınlar və dindar olmayan insanlar belə küçələrdə ağlayırdılar. Həyat sanki dayanmışdı. Tehrandə İmamın dəfn mərasimi ilə həmrəylik əlaməti olaraq böyük insan dəstələri yürüşlərə çıxdılar.

Biz çox nigaran idik və gələcəkdə nə baş verəcəyini bilmirdik. Seyyid Rəhbərin seçilməsi xəbərini eşidəndə isə sanki hamımızın üzərindən ağır bir yük götürüldü və sakitləşdik. Möminlərin qəlbində arxayınlıq və rahatlıq yarandı, dərd və kədərləri yüngülləşdi, ürəkləri rahatlıq tapdı. Biz İmamın

vəfatından sonra Hizbullahə hücum edilə biləcəyindən təhlükə hiss etmədik. Əksinə, İranın özü, ardınca isə dünyadakı bütün müsəlmanlar və İslami hərəkatlar üçün təhlükə yarana biləcəyindən narahat idik.

İsrailin Livana hücumu

1982-ci il mayın 5-də İsrail rejiminin qüvvələri Livan ərazisinin geniş bir hissəsinə hücum edərək Cənub bölgəsinə, Qərbi Bəqaya və onun ətrafındakı dağ silsilələrinə daxil oldular. Həmin dövrdə şiələrin ən böyük və ən güclü təşkilatı Əməl Hərəkatı idi. Onun rəhbərliyi Nəbih Bərrinin üzərində idi və o, bu gün də həmin vəzifədədir. O zaman o, Əməl Hərəkatının sədri deyildi, əksinə, Əməl Hərəkatının Rəhbərlik Şurasına sədrlik edirdi. Əməl Hərəkatının rəhbər heyətində bir sıra dindar şəxslər də vardı. Bunlardan Seyyid Əbu Hişam Musəvi sədr müavini və İcraiyyə Heyətinin məsulu idi. Həmçinin Hacı Hüseyn Xəlil, Hacı Əli Əmmar və başqaları da həmin heyətdə yer alırdılar. Siyasi bürodə də bir neçə dindar şəxs vardı. Əlbəttə, onların sayı çox deyildi və mən də onlardan biri idim. Bütün bu şəxslər yaranmış vəziyyətdən narahat idilər.

Əməl hərəkatından ayrılma

Sionist rejimi Livana hücum etdiyi zaman şiələr arasında ümumi ab-hava döyüşə uyğun deyildi. Bunun səbəbi də bu idi ki, İsrail rejiminin 1982-cı ildəki hücumundan əvvəl və ondan öncəki bir neçə il ərzində Livandakı milliyyətçi partiyaların və fələstinli qrupların hücum və zülmələri nəticəsində şiələr məzlum vəziyyətə düşmüş və onlara çoxlu haqsızlıqlar edilmişdi. Buna görə də şiələr düşünürdülər ki, onları

fələstinlilərin zülmündən xilas edəcək yeganə qüvvə İsrail rejimidir. Təəssüf ki, hətta bəzi bölgələrdə şialər İsrail işğalçılarının tanklarını qarşılamaş, onların üzərinə gül və düyü səpmişdilər! Bu davranış Fələstin təşkilatları tərəfindən Livan şialərinə edilən əziyyət və təzyiqlərin nə dərəcədə böyük olduğunu göstərirdi. Çünki onlar nəyin bahasına olursa-olsun, fələstinlilərin əlindən qurtulmaq istəyirdilər.

Əməl Hərəkatındakı ab-hava da bu vəziyyətin təsiri altında idi. Elə buna görə də Əməl Hərəkatı Cənubi Livanda İsrailə qarşı müharibəyə ciddi şəkildə qoşulmadı. Yalnız bəzi yerlərdə zəif müqavimət formalaşdı. Nəhayət, sionist qüvvələr Beyruta çatdılar və ilk həqiqi döyüş məhz Beyrutda baş verdi. Bu, Beyrutun girişində, Uzai bölgəsinin yaxınlığında baş verən Xəldə döyüşü idi. Bu döyüşdə bəzi dindar və mömin qüvvələr şəhid oldular. Onlar Əməl Hərəkatının üzvləri idilər, lakin Əməl Hərəkatının qərarının əksinə olaraq döyüşə qoşulmuşdular. Həmin vaxt Əməl Hərəkatının daxilində fikir ayrılığı yaranmışdı. Bir çoxları İsrail rejiminin hücumunu əsaslandırmağa çalışırdı. Digər tərəfdən isə döyüşmək, müqavimət göstərmək və İsrail rejiminin qarşısında bütün gücü ilə dayanmaq istəyənlər də vardı. Bunlar Əməl Hərəkatının daxilindəki mömin və dindar şəxslər idi. Əlbəttə, bu məsələnin o qədər də ciddi qəbul edilməsini istəməyən şəxslər də vardı.

Sionistlər Bəəbda bölgəsinə qədər irəliləyərək Prezident Sarayını da işğal etdilər və Livanın tanınmış şəxslərini və liderlərini öz ətraflarında toplamaq istədilər. Buna görə də “Livanda vəziyyətin yaxşılaşdırılması heyəti” adı altında Nəbih Bərri, Vəlid Cünblat, Bəşir Cüməyyil, Pyer Cüməyyil

və Kamil Şəmunu Bəəbdada keçiriləcək görüşə dəvət etdilər. Onların hamısı sionistləri dəstəkləmək məqsədilə bir yerdə toplaşmalı idilər. Əməl Hərəkatının rəhbər heyətindəki dindar şəxslər Nəbih Bərrinin bu iclasa getməsinə qəbul etmədilər və gedəcəyi təqdirdə hərəkatdan ayrılacaqları ilə onu təhdid etdilər. Lakin o, getməkdə ısrar etdi və sonda görüşə qatıldı. Nəticədə onlar Əməl Hərəkatından ayrıldılar. Rəsmi bəyanat və mətbuat konfransı vasitəsilə elan etdilər ki, Seyyid Əbu Hişam Musəvi və Əməl Hərəkatındakı böyük bir dindar qrup — onların əksəriyyəti Beyrut və Bəqadan, az bir hissəsi isə Cənubi Livandan idi — onunla birlikdə Əməl Hərəkatının həqiqi kimliyini qorumaq məqsədilə bu hərəkatdan ayrılmış və “İslami Əməl Hərəkatı”nı təsis etmişlər. Bu qardaşlar Bəqada malik olduqları nüfuz və mövqeyə görə oradakı təşkilati strukturu da öz nəzarətlərinə götürdülər. Bəqadakı Əməl Hərəkatının təşkilatının əksəriyyəti ayrılan qrupa qoşuldu. Bu ayrılıqdan sonra Beyrutda ciddi fikir ayrılığı yarandı. Bütün Cənub işğal altında idi. Ayrılıq və parçalanmanın səbəbi də bu idi. Bu parçalanma və ayrılığın ardınca biz və bir çox digər qardaşlar Əməl Hərəkatını tərk etdik. Bu hadisənin təfərrüatlarını Seyyid Əbu Hişam məndən daha yaxşı bilir. Çünki o, bu hadisələrin tam mərkəzində idi. Mən də orada idim, lakin hadisələrin mərkəzində deyil, kənarında və onun yanında yer alırdım.

Sepahın gəlişi

Bu hadisələrlə eyni vaxtda İslam İnqilabı Keşikçiləri Korpusu — Sepah da Bəqa bölgəsinə gəldi. Sepahdan olan qardaşlar Bəqa bölgəsində yerləşən Cəntaya daxil oldular. Biz Əməl Hərəkatında və Bəqa bölgəsində ən yüksək vəzifəli şəxslər

sırasında olduğumuz üçün Əmələ aid bütün mərkəzlərdən baza kimi istifadə edirdik. Mən Bəqa bölgəsində İslami Əməlin siyasi məsələlər üzrə məsulu idim. Əmələ məxsus olan və parçalanma və ayrılıqdan sonra bizim nəzarətimizə keçən Cənta düşərgəsini Sepah qüvvələrinə təhvil verdik. Sepah qüvvələri Bəəlbəkə gəldikdən sonra Sepahın fəaliyyəti və dəstələrin yaradılması da başladı.

Hizbullahın formalaşması

Elə həmin günlərdə yeni bir qrupun yaradılması ilə bağlı müzakirə və araşdırmalar aparılırdı. Nəhayət, bu müzakirələrin nəticəsində Hizbullah bir qrup mömin və dindar şəxs tərəfindən yaradıldı. Bu dindar şəxslər bir neçə qrupa bölünürdülər. Birinci qrup əvvəllər Əməl Hərəkatında olan, lakin sonradan ondan ayrılan şəxslər idi. Onların qrupu “İslami Əməl Hərəkatı” adlanırdı. İkinci qrup Livanda “İslami Dəvət Partiyası”nda gizli və məxfi şəkildə fəaliyyət göstərən bir sıra mömin və əqidəli şəxslərdən ibarət idi. Onlar İslami Dəvət Partiyasının mərkəzi rəhbərliyindən ayrılmışdılar. Əlbəttə, İslami Dəvət Partiyasının Livandakı fəaliyyətinin təfərrüatlarını Şeyx Sübhü və Şeyx Nəim Qasim məndən daha yaxşı bilirlər. Çünki onlar partiyanın rəhbər heyətində idilər. Üçüncü bir qrup da vardı. Buraya xüsusi şəxsiyyət və nüfuza malik bəzi alimlər, məsələn, Seyyid Abbas Musəvi və hər hansı partiya və qrupdan müstəqil olan bir sıra dindar şəxslər daxil idi. Bu qrup nə Əməl Hərəkatında, nə də İslami Dəvət Partiyasından idi. Onlar yalnız dərnəklər, mədəni qruplar və məscid komitələri çərçivəsində fəaliyyət göstərirdilər. Məsələn, Hacı Məhəmməd Fəniş və ya Hacı Həsən Şami kimi.

Bu üç qrup arasında qərara alındı ki, işin necə aparılması ilə bağlı bütün fikir ayrılıqlarını bir kənara qoysunlar. Bizlərdən bəziləri hesab edirdi ki, Sepaha qoşulmalı və iranlıların gördüyü bütün işlərə bağlı qalmalıyıq. Həmin dövrdə İslam Respublikasının Dəməşqdəki səfiri Seyyid Əli Əkbər Möhtəşəmpur idi. O və Sepahın Livandakı komandiri də bu üsulu bəyənidilər. Yaranmış vəziyyəti yoluna qoymaq və idarə etmək üçün müəyyən əlaqələr yaradıldı. Son qərar belə oldu ki, livanlılar özləri iclas keçirməli, müəyyən bir sənəd, məktub və ya layihə üzərində yekdil razılığa gəlməli, daha sonra İrana gedərək bu məsələni məsul şəxslərə və Həzrət İmamə təqdim etməli idilər. İmam da onların vəzifəsinin nədən ibarət olduğunu müəyyən etməli idi.

Alimlərdən üç nəfər, İslami Əməldən üç nəfər və İslami dəvət partiyasından da üç nəfər seçildi ki, iclas keçirib həmin sənədi yazmağa başlasınlar. Onlar bir neçə həftə ərzində iclaslar keçirdilər və sənədin bir qaralaması hazırlandı. Bəziləri bu təşkilatın “Livan İslam İnqilabı Keşikçiləri Korpusu” adlandırılmasını təklif edirdilər. Digərləri isə “Livan İslami Hərəkatı” adının verilməsini təklif etdilər. Nəhayət, təşkilatın adının “Livan İslami Hərəkatı” olması qərara alındı, amma sonda bu da baş tutmadı. Onlar bizim məqsədlərimizi, prinsiplərimizi və baxışlarımızı dörd səhifədə yazılı şəkildə hazırlamışdılar. Xatırladığım qədər ilə, yenidən hər qrupdan üç nəfər seçildi ki, Tehrana getsinlər. Onlar Seyyid Möhtəşəmi və Sepahın Livan bölgəsi üzrə komandiri ilə birlikdə Tehrana getdilər. Mən hadisəni onların dilindən eşitmişəm. Tehrandə nələrin baş verdiyini bilmirəm; ora gedən qardaşlar bilirlər. İslami Əməldən İbrahim əl-Əmin, Hacı Hüseyin Xəlil və Şeyx

Həsən Übeyd; Seyyid Abbas Musəvi, Şeyx Məhəmməd Miqdad və Şeyx Məhəmməd Yəzbək, həmçinin İslami Dəvət partiyasından Məhəmməd Rəd, Hacı Hani Yasin və Şeyx Həsən Abdullah adlı üç qardaş Tehrana yola düşdülər.

Tehranda Hizbullah Şurası yaradılmışdı. Şuranın adlandırılması məsələsində hamı yekdil fikrə gəlmişdi. Bu şura beş nəfərdən ibarət idi. İranın Dəməşqdəki səfiri Seyyid Möhtəşəmi şuranın sədri idi. Sepahın Livandakı komandiri Əhməd Kənanı və İranın Beyrutdakı səfiri Şeyx Fəxr Ruhani də şurada iştirak edirdilər. Şura üzvlərindən üçü iranlı, ikisi isə livanlı idi. Livanlılardan Seyyid Abbas Musəvi və Hacı Məhəmməd Rəd seçilmişdilər. Mənim fikrimcə, bu seçim ən azı Ali Müdafiə Şurası tərəfindən həyata keçirilmişdi. Yəni Həzrət Seyyid Rəhbər, Şeyx Haşimi Rəfsəncani və bu səviyyədə olan digər məsul şəxslər mövcud heyəti seçmişdilər. Şübhə etmirəm ki, Həzrət İmam (r.ə) bu şəxslərin adlarının müəyyənləşdirilməsinə müdaxilə etməmişdi. İmam bu məsələni həmin məsul şəxslərə həvalə etmişdi və onlar da bu qrupdan ibarət bir şuranın yaradılmasına qərar vermişdilər. İlk iclasların keçirildiyi dövrdə Hizbullah daxilində bəzi problemlər yarandı. Əvvəllər Əməl Hərəkatında olan qardaşlar o qədər də razı və məmnun deyildilər. Çünki Seyyid Abbas Əməl Hərəkatının üzvü deyildi, Hacı Məhəmməd Rəd isə İslami Dəvət Partiyasından idi. Onlar düşünürdülər ki, özlərinə qarşı haqsızlıq edilib və şurada heç bir rolları yoxdur. Şeyx Sübhü Tüfeyli də razı deyildi. O hesab edirdi ki, şurada yer almağa Seyyid Abbas və Məhəmməd Rəddən daha çox özünü layıqdır. İranın Beyrutdakı səfiri Fəxr Ruhani bölgənin işğal altında olması səbəbindən şuranın iclaslarında iştirak edə

bilmirdi. Yaranmış problemlərin nəticəsində Tehranda qərara alındı ki, Şeyx Hüseyin Kurani İranın Beyrutdakı səfirinin yerinə şuranın beşinci üzvü olsun. Həmçinin Şeyx Sübhi də şura üzvü seçildi. Bu qərarın verilməsində bəzi livanlı qardaşların da rolu vardı.

Birinci Şura

Hizbullahın ilk Şurası faktiki olaraq Seyyid Möhtəşəmi, Sepahın Livandakı komandiri Hacı Əhməd Kənanı, Seyyid Abbas Musəvi, Şeyx Sübhi Tüfeyli və Hacı Məhəmməd Rədin iştirakı ilə təşkil edildi. Bu şura yeni yaradılmış qrupla birlikdə öz fəaliyyətinə və rəhbərliyinə başladı. Bütün praktiki və icra işləri Sepah tərəfindən həyata keçirilirdi. Şuranın vəzifəsi yalnız məsələləri nəzərdən keçirmək, düşüncə, strategiyayı müəyyənləşdirmək və qərar qəbul etmək idi. Bütün işləri isə Sepahdan olan qardaşlar idarə edirdilər. Çünki Sepahın ixtiyarında çoxlu sayda mütəxəssis şəxslər, kadrlar və imkanlar vardı. Mən həmin dövrdə Bəqa bölgəsinin məsulu idim, lakin Şura ilə deyil, Sepahla rabitəm var idi. Təhlükəsizlik və hərbi qruplar yaradıldı. Lakin həmin dövrdə yaradılan bütün qruplar və bölmələr birbaşa Sepahın və Şurada iştirak edən bölgə üzrə Sepah komandirinin əmri altında fəaliyyət göstərirdi. O, göstərişləri, əmrləri və qərarları Şuradan alır, müxtəlif livanlı və iranlı bölmələr vasitəsilə onları icra edirdi. Bu, fəaliyyətin birinci mərhələsi idi. Hər halda, bu Şura təxminən iki il fəaliyyət göstərdi. Hizbullah Hərəkatını həm rəhbərlik heyətinin tərkibi, həm də bu rəhbərliyin tərkibində baş verən dəyişikliklər baxımından iki mərhələyə bölmək olar. İndiyə qədər haqqında danışdıqlarımız birinci Şura idi.

İkinci Şura

İkinci Şuranın məsuliyyəti Seyyid Möhtəşəminin üzərində idi. Bu Şura aşağıdakı şəxslərdən ibarət idi: Seyyid Möhtəşəmi, bölgə üzrə Sepahın o zamankı komandiri Hüseyn Dehqan və livanlılardan Seyyid Abbas Musəvi, Şeyx Sübhi Tüfeyli, Şeyx Nəim Qasim, Seyyid Əbu Hişam Musəvi, Hacı Məhəmməd Rəd, Hacı Məhəmməd Fəniş və Hizbullahın İctimai Məsələlər Bölməsinin hazırkı məsulu Hacı Hüseyn Şami. Əgər Şeyx Sübhi Tüfeylinin birinci Şuraya qoşulmasını da həmin Şuranın tərkibinə daxil etsək, birinci Şuranın tərkibi tamamlanmış olur. İkinci Şura iki ildən az müddət fəaliyyət göstərdi və onun üzvlərinin müəyyənləşdirilməsi də birinci Şurada olduğu kimi, Tehran tərəfindən həyata keçirildi.

Üçüncü Şura və mənim Şuraya daxil olmağım

Üçüncü Şuranın tərkibi Tehran tərəfindən müəyyənləşdirildi. İlk vaxtlarda onun məsuliyyəti Seyyid Möhtəşəminin, daha sonra isə Şeyx Abbasəli Əxtərinin üzərində idi. Həmin dövrdə Sepahın komandiri əvvəlcə Hüseyn Dehqan, sonra “Müslih” adlı qardaş, ondan sonra isə “Xaksar” adlı qardaş idi. Onlar ardıcılıqla Şuranın üzvü oldular. Livanlılardan isə dörd nəfər — Seyyid Abbas Musəvi, Şeyx Sübhi Tüfeyli, Seyyid Əbu Hişam Musəvi və mən Şurada idik.

Mənim Şuraya daxil olmağım üçüncü Şuradan başladı. Həmin vaxt mən icra işləri üzrə məsul idim. Biz təşkilati strukturu Sepahdan təhvil aldıq və bütün bölmələr də livanlılardan təşkil olundu. Bu Şuranın nə qədər fəaliyyət göstərdiyini dəqiq xatırlamıram, amma zənnimcə, təxminən iki il oldu.

Dördüncü Şura və İmam Xameneinin rəhbərliyi

Dördüncü Şura İmam Xomeyninin (r) vəfatından və Həzrət ağanın rəhbərliyə gəlməsindən sonra yaradıldı. Qardaşlar Şura üzvlərinin Hizbullahın kadrları tərəfindən seçilməsini təklif etdilər. Seyyid Rəhbər də Dördüncü Şuranın bu şəkildə formalaşdırılması ilə razılaşdı və Şuranın seçimi Hizbullahın kadrları tərəfindən həyata keçirildi. Həzrət Seyyid Rəhbər həmin vaxt bir hökm verərək seçkiləri keçirmək üçün Livana getməyi mənə tapşırırdı. Mən həmin il İranda idim. Yəni elə Quma getdiyim həmin il Həzrət ağa mənə bu işə təyin edib dedi: ***“Beyruta get, seçkiləri keçir, sonra qayıt və mənə hesabat ver.”***

Mən Livana gəldim və Hizbullahda ilk seçkiləri keçirdim. Dördüncü Şurada da həm livanlılar, həm də iranlılar iştirak edirdilər. Onlar bunlar ibarət idi: İrandan Şeyx Əxtəri və Xaksar qardaş; livanlılardan isə Seyyid Abbas Musəvi, Şeyx Sübhi Tüfeyli, Şeyx Nəim Qasim, Şeyx Hüseyin Korani, Şeyx Yəzbək, Hacı Məhəmməd Baği, Hacı Məhəmməd Rəd, Hacı Məhəmməd Fəniş və mən. Beləliklə, ümumilikdə doqquz livanlı idik.

Beşinci Şura və Şeyx Sübhi Tüfeylinin ayrılması

Beşinci Şurada baş katibin seçilməsi məsələsi gündəmə gəldi. Həmin vaxt Sepah komandirinin müəyyən və məhdud bir məsələdə fikir bildirmək və səs vermək hüququ yox idi. On üzvdən beş nəfər Seyyid Abbas Musəviyə səs verdi, digər beş nəfər isə Şeyx Sübhi Tüfeylini seçmişdi. Seçkini yenidən keçirdik, nəticə yenə beş-beş oldu. Üçüncü dəfə də seçki keçirdik və nəticə yenə dəyişmədi. Şuranın sədri olan Şeyx

Əxtəri dedi: *“Belə davam etsək, səhərə qədər nəticə beş-beş olaraq qalacaq.”* Quran açdıq və bu şəkildə Şeyx Sübhi Tüfeyli Hizbullahın ilk baş katibi oldu.

Bir il yarım keçdikdən sonra Hizbullahda ikinci seçki keçirildi və Şura seçildi. Lakin səhərə qədər Şuradakı livanlıların sayı azaldı. Bu Şurada livanlı üzvlər bunlar idi: Seyyid Abbas Musəvi, Şeyx Sübhi Tüfeyli, Şeyx Nəim Qasim, Şeyx Məhəmməd Yəzbək, Hacı Hüseyn Xəlil, Hacı Məhəmməd Baği və mən. Seyyid Abbas Musəvi baş katib seçildi və şəhid olduğu vaxta qədər baş katib vəzifəsində qaldı. Şurada altı livanlı üzv idik. Şuranın səlahiyyət müddətinin bitməsinə az qalmış Livanda parlament seçkiləri keçirildi və Hizbullah da bu seçkilərdə iştirak etdi. Hizbullahın seçkilərdə iştirak etməsinə qarşı çıxan Şeyx Sübhi Tüfeyli Şuradan kənara çəkildi və Beşinci Şuranın səlahiyyət müddəti başa çatanadək Şuranı tərk etmiş oldu.

Şeyx Sübhi Tüfeylinin Şuradan ayrılmasının zahiri səbəbi parlament seçkiləri və həmin seçkilərdə iştirak məsələsində aramızda yaranan fikir ayrılığı idi. Biz iclas keçirdik və təxminən bütün köhnə kadrlar, eləcə də Şuranın hazırkı və keçmiş üzvləri — ümumilikdə on iki nəfər — birlikdə parlament seçkilərində iştirak məsələsini müzakirə etdik.

Həmin iclasda Şeyx Sübhi Tüfeyli və Şeyx Hüseyn Kurani əleyhinə səs verdilər, mən isə bitərəf qaldım. Başqa sözlə, bu iştirakın həm müsbət, həm də mənfi tərəflərini görürdüm və buna görə bitərəf idim. Doqquz nəfər, yəni mütləq əksəriyyət isə nəinki razı idi, hətta Hizbullahın parlament seçkilərində iştirak etməsinin vacibliyini təkidlə müdafiə edirdi. Mən də

dostların bu məsələdə yekdil mövqedə olduğunu gördükdə onlarla razılaşdım. Biz Şeyx Sübhü və Şeyx Hüseyn Kuranini öz etirazlarından və israrlarından əl çəkməyə razı salmaq üçün çox müzakirə apardıq və səy göstərdik. Lakin söylərimiz nəticə vermədi və onlar öz mövqelərində israr etdilər. Buna görə də bu məsələdə qərar verməyi İmam Xameneiyə həvalə etmək qərarına gəldik. Seyyid rəhbərin mövqeyi seçkilərdə iştirakın lehinə idi. Biz Şuranın rəhbər heyəti olaraq iclas keçirdik və Seyyidin bu mövqeyinə əsaslanaraq iştirak etmək qərarına gəldik. Livan parlament seçkilərində iştirak edəcəyimizi elan etdikdən sonra Şeyx Sübhü Tüfeyli Şuradan istefa verdi.

Hizbullahın yarandığı ilk gündən bizim əsas prinsipimiz belə idi: *hər hansı məsələni Vəli-əmrə təqdim etdikdə və o, həmin işə icazə verdikdə və ya onun yerinə yetirilməsi barədə göstəriş verdikdə, biz onu həyata keçirməliyik.* Əlbəttə, Şeyx Sübhünün də öz dəlilləri var idi. Onun anlayışı belə idi ki, rəhbər bizi bu işi görməyə məcbur etməyib, sadəcə seçkilərdə iştirak edə biləcəyimizə icazə verib. Buna görə də onun mövqeyi belə idi: *“Şura iştirak etmək qərarına gəlibsə və mən bunun əleyhinəyəməmsə, nəticədə Şuradan çıxıram.”* Bu izah qənaətbəxş ola bilərdi. Lakin problem onda idi ki, Şeyx Sübhü sadəcə iştirakın əleyhinə çıxmaqla kifayətlənmədi, həm də bu iştirakın haram olduğunu söylədi. Həmin vaxtdan etibarən o, Şuradan ayrıldı və bəzi minbərlərdə bizim qərarımıza və siyasi istiqamətimizə qarşı çıxışlar etməyə başladı. O, hələ də müxalifdir və bizimlə fikir ayrılığının bəzi siyasi məsələlərlə bağlı olduğunu bildirir. Amma biz münasibətlərimizin daha yaxın olmasını çox istəyirdik. Biz heç bir reaksiya göstərmədik. Lakin o, qəzetlərdə, minbərlərdə və imkan

tapdığı hər yerdə bizi kəskin tənqid edir. Biz isə nə eyhamla, nə də açıq şəkildə ona cavab veririk.

Altıncı və yeddinci şura

Altıncı şurada mən, Şeyx Nəim Qasım, Hacı Hüseyn Xəlil, Şeyx Məhəmməd Yəzbək, Hacı Abdullah Qəsir və Hacı Məhəmməd Rəd iştirak edirdik. Adətən şura iki il müddətinə seçilir və fəaliyyət göstərirdi. Yeddinci şura isə üç il müddətinə seçildi və onun üzvləri bunlardan ibarət idi: mən, Şeyx Nəim Qasım, Şeyx Məhəmməd Yəzbək, Hacı Abdullah Qəsir, Hacı Həsən Rəd, Hacı Hüseyn Xəlil, Hacı Məhəmməd Rəd və Seyyid Haşim Səfiəddin. Bunlar Hizbullah tarixindəki yeddi şura idi.

Şuranın ilk iclasları İran İslam Respublikasının Dəməşqdəki səfirliyində keçirilirdi və şurada həmişə iki iranlı üzv iştirak edirdi. Hal-hazırda da İranın Dəməşqdəki səfiri və Sepahın bölgədəki komandiri şuranın daimi üzvləridir və səsvermə hüququna malikdirlər. Şurada iki iranlı və yeddi livanlının səsvermə hüququ var. Hər bir qərar beş səsle rəsmiləşir.

Ustadım şəhid Seyyid Abbas Musəvi

Mücahid şəhid Seyyid Abbas Musəvinin (r.ə) ilk vaxtlardan etibarən bütün fəaliyyəti və dəvəti İslam və məzlumların qələbəsi uğrunda idi. **O, zəhnində ilahi hökumətin qurulması arzusunu daşıyırdı.** O, bütün insani məsələlərdə məqsədyönlü və ciddi idi; təqvası, pəhrizkarlığı, vilayətə bağlılığı və itaəti, məsuliyyət hissi, əzmkarlığı, ixlası və təvazökarlığı ilə tanınırdı. O, nəfsini saflaşdırmaq üçün daim çalışırdı. Elə buna görə də bu pak və təmiz nəfs təvazökarlığın

nümunəsi, məhəbbət və eşq feyzinin mənbəyi, həmçinin bütün möminlərin və məzlumların qəlbində ona qarşı bağlılıq və yaxınlığın artmasına səbəb olmuşdu. Məhz onun bu paklığı, cihadi, ixlası və yüksək himməti onu şəhadətin bu uca məqamına çatmağa layiq etdi. Necə ki, həzrət Ayətullah Xamenei onun barəsində buyurmuşdur: *“Aramızda kimsə şəhid Seyyid Abbas üçün Allah yolunda və yəhudilərin, peyğəmbərlərin qatillərinin əli ilə öldürülməkdən daha gözəl bir aqibət gözləyirdimi?”*

İşğalçı düşmən Seyyid Abbası terror etməklə müqavimətin zəifləyəcəyini, Hizbullahın geri çəkilməyə və ya dağılmağa məcbur olacağını, xalqın isə ümitsizliyə və məyusluğa düşər olacağını düşündü. Lakin nəticə tamamilə bunun əksi oldu. Müqavimət daha da gücləndi, gündən-günə möhkəmləndi və yüksəlişi sürətləndi. Seyyid Abbasın şəhadətindən sonra İslami Müqavimətin əməliyyatları haqqında xəbərlər efirdə daha çox yayımlanmağa başladı. Xalqın mübarizə ruhiyyəsi yüksəldi, Hizbullahla bağlılığı və müqavimətə sevgisi gücləndi. Bundan əlavə, bu pak qanların bərəkəti ilə Hizbullahın qüdrəti, birliyi və möhkəmliyi gündən-günə artdı. Yəhudilər Livandakı bu böyük cihadi hərəkətin ayrı-ayrı şəxslər üzərində qurulduğunu və kimliyindən asılı olmayaraq bir nəfərə söykəndiyini düşündükləri üçün yanırlar. Sionist düşmən başqa bir rəhbəri terror etməklə belə, bu cihadi-islami dalğanın irəliləyişini və yüksəlişini heç vaxt dayandıra bilməyəcək.

Seyyid Abbas Musəvi həzrət Seyyid Ayətullah Xameneinin vilayətinə və rəhbərliyinə ən möhkəm bağlı olan və ən itaətkar şəxslərdən biri idi. O, Seyyid rəhbərin simasında Allah

tərəfindən yönəldilən və ilham alan hikmətli bir rəhbər görürdü. İmam Xomeyniyə (r.ə) bəslədiyi eşq kimi, Seyyid rəhbərə də sonsuz məhəbbət bəsləyirdi. O, üç ildən artıq idi ki, Seyyid rəhbərin mərcəiyyətinə dəvəti ümməti möhkəmləndirməyin və İslama izzət qazandırmağın yeganə yolu hesab edirdi.

Maraqlıdır ki, Seyyid Abbas uzun illər avtomobilində yaşayırdı. Avtomobil onun üçün ev və mənzil idi: orada yatır, yemək yeyir, mütaliə edir və daim Livanın kəndləri və müxtəlif bölgələri arasında gedib-gəlirdi. O, son dərəcə təvazökar olduğuna görə dostlarından heç birinə əziyyət verməməyə və qonaq olduğu zaman heç kimə yük olmamağa çox diqqət edirdi. Buna görə də bu həyat tərzinə üstünlük verirdi. O, məşəqqətli və çətin bir həyat yaşamışdı, lakin bundan heç vaxt bezmir və əziyyət çəkmirdi.

Çox az istirahət edirdi. Bəzən bir neçə aylıq iş və fəaliyyətdən sonra birlikdə istirahət etmək üçün gözəl bir yerə gedirdik. Oturub rahatlaşdıqdan cəmi beş dəqiqə sonra o, bundan yorulur, bizi çağırırdı ki, birlikdə oturaq. Sonra müsəlmanların və İslami hərəkatın problemlərini müzakirəyə çıxarmağa başlayırdı. Beləcə, həmin istirahət və əyləncə iş, müzakirə və söhbət iclasına çevrilirdi. Seyyid Abbas döyüşçüləri çox sevirdi, onlar da onu sevirdilər. Şəhidlərə böyük məhəbbət bəsləyirdi, daim şəhadətdən danışır və şəhadət məqamına çatmağa can atırdı. Şəhadətin ona yaxın olduğunu yaxşı bilirdi və bəzən bu barədə mənimlə danışır. Onun şəhadəti bir inqilab yaratdı və Hizbullah daxilində böyük mənəvi dəyişikliyə səbəb oldu. Onun şəhadəti Hizbullahı yeni bir hərəkata başlamaq mərhələsinə gətirdi. Həqiqətən də,

Hizbullah onun həyatı və şəhadəti ilə formalaşdı və möhkəmləndi. *Allahdan diləyirəm ki, ona nəsib etdiyi səadəti mənə də nəsib etsin.*

Şəhid Şeyx Rağib Hərb

Şəhid Şeyx Rağib Hərbini Hizbullahla dəqiq nə vaxtdan əlaqə qurduğunu xatırlamıram. Çünki həmin vaxt mən Bəqa bölgəsində idim və cənubla praktiki əlaqəm yox idi. Əslində, onun təşkilatla münasibətləri barədə də bir şey bilmirəm. Əlbəttə, o, təşkilati və partiya strukturu daxilində fəaliyyət göstərən bir şəxs deyildi. İmamın xəttinə və Hizbullaha son dərəcə bağlı olan bir ruhani idi. Lakin xatırladığım qədər ilə, kadr, struktur və təşkilati çərçivələrlə arası yaxşı deyildi. Buna görə də onun Hizbullahda iştirak etməsi ilə bağlı hər hansı təklif irəli sürülməmişdi. Mənim Şeyx Rağib barədə tanışlığım səthi idi. Mən Beyruta gəldiyim ilk vaxtlarda o, şəhid edildi və aramızda elə də geniş tanışlıq yox idi. Onunla Seyid Abbas arasında yaxşı münasibət var idi. Şeyx Sübhü, Hacı Məhəmməd Rəd və həmin vaxt şurada olan digər şəxslər Şeyx Rağibi məndən daha yaxşı tanıyırdılar.

Hizbullah və Əllamə Fəzlullah

Hizbullah təşkilatı fəaliyyətə başlayanda qardaşlar Seyid Məhəmməd Hüseyn Fəzlullaha da şurada iştirak etməyi təklif etmişdilər ki, necə deyərlər, “qövmün böyüyü” olsun. Lakin o, bunu qəbul etmədi. Həzrət Seyid təşkilatı, cihadi və idarə xarakterli fəaliyyət adamı deyildi və bu işə daxil olmaq istəmirdi. Məncə, bunun başqa bir səbəbi də var idi. Mənim qənaətimə görə, Həzrət Seyid elə o vaxtdan mərcəyyəti məsələsi üçün proqram qururdu. O, bir təşkilatın, partiyanın və

ya idarənin rəhbəri olub, eyni zamanda özünü mərcədiyyətə hazırlaya bilməzdi. Ona vaxt lazım idi; yazmaq, dərs oxumaq, araşdırma aparmaq və dərs demək istəyirdi. Qardaşlarımızın hamısı Seyyid Fəzlullahla hörmət edirdilər, lakin onların Seyyidlə şəxsi münasibətləri fərqli idi. Bəziləri ona daha yaxın, bəziləri isə daha uzaq idilər. Bəzi qardaşların Seyyid Fəzlullahla çox yaxşı münasibətləri olmuşdu, bəzilərinin münasibəti isə o qədər də güclü deyildi, lakin onunla heç bir problemləri yox idi. Adətən bəzi məsələlərdə Seyidlə məsləhətləşirdilər. Bizim Seyid Fəzlullahla Hizbullahla əlaqəsi olmayan bəzi məsələlərdə fikir ayrılığımız var idi. Məsələn, təqlid məsələsində Seyid Fəzlullahla həmişə ixtilaf olmuşdu. Qardaşlarımız Seyid Məhəmməd Baqir Sədrə təqlid etməyə dəvət edirdilər, o isə Seyid Xoyiyə təqlidə çağırırdı. Yaxud onlar İmam Xomeyniyə təqlidə dəvət edirdilər, o isə Seyid Xoyiyə təqlidə çağırırdı. İmamın vəfatından sonra bu qardaşlar Ayətullah Ərakiyə təqlidə dəvət edirdilər, o isə Ayətullah Gülpayiqaniyə, ondan sonra da Ayətullah Sistaniyə təqlidə çağırırdı. Biz İmam Xameneiyə təqlidə dəvət edirdik, o isə özünün mərcədiyyətini elan edən hökm çıxararaq insanları özünə təqlidə çağırırdı.

Seyid Fəzlullah ilk mərhələdə istişad əməliyyatlarına⁷ qarşı idi. Bu barədə bir bəyanat yaymış, mediaya da müsahibə vermişdi və Livanın bəzi qəzetləri onun bu mövzudakı mövqeyini işıqlandırmışdılar. Lakin sonralar ondan bu barədə ən kiçik bir etiraz belə eşitmədik. Əksinə, o, hətta şəhadət əməliyyatlarını mübarək hesab edirdi. Ümumilikdə Seyid

⁷ İslam düşmənləri ilə mübarizədə könüllü ölümə gedərək düşməni məhv etmək

Fəzlullah Hizbullahın bütün fəaliyyət və hərəkətləri ilə həmrəy və ona yardımçı idi. O, Hizbullahdan çox bəhrələndi, şəxsiyyəti daha da böyüdü və dünyada tanınmasının ən mühüm amillərindən biri də məhz Hizbullah oldu.

Şəhid atası oldum

Oğlum Seyid Hadi təhsilini yarımçıq qoyduqdan və bir neçə ay müxtəlif təlimlər keçdikdən sonra təxminən iki il idi ki, Müqavimətə qoşulmuş və Müqavimətin bir neçə əməliyyatında iştirak etmişdi. Mən onun ön cəbhədə döyüşdüyünü bilirdim. Cəbhədə olması mənim icazəm və məlumatım daxilində idi. Əlbəttə, istər oğlum olsun, istərsə də başqaları, məsul şəxs kimi mənim icazəm olmadan heç kimin ön cəbhədə iştirak etmək hüququ yox idi. Döyüş yoldaşları bir müddət onun mənim oğlum olduğunu bilmirdilər və onu tanımırdılar. Seyid Hadi də həmişə “Yasir” ləqəbindən istifadə edirdi. Əməliyyat istiqamətlərində adətən ləqəblərdən və “Cihad”, “Kumeyl”, “Yasir” kimi adlardan istifadə edirlər. Ümumiyyətlə, heç kim döyüş yoldaşlarının əsl kimliyini öyrənməyə çox da çalışmır. Buna görə də Seyid Hadinin kimliyi bir neçə ay döyüş yoldaşlarından gizli qaldı, nəhayət, onun kim olduğu məlum oldu. Hər dəfə cəbhədən qayıdanda mənə ön cəbhədə baş verən hadisələr və xəbərlər barədə danışırdı. Beləliklə, biz də cəbhədəki döyüşçülərin vəziyyətindən daha yaxşı xəbərdar ola bilirdik. Seyid Hadi şəhid olduğu ana qədər sıradan bir döyüşçü idi və heç bir məsul vəzifəsi yox idi. Yenicə nikah bağlamış və evlənmək üçün hazırlaşırdı. Onunla birlikdə çəkirdiyim və sonradan yayımlanan bir fotosəkil də onun nikah mərasimində çəkilib. Getməsindən iki gün əvvəl vidalaşmaq üçün yanıma gəldi və

dedi: ***“İnşallah, bir tapşırığı yerinə yetirmək üçün işğal olunmuş bölgəyə yola düşürük. İcazə verirsiniz?”***

Dedim: ***“Bəli, sizin üçün dua edirəm.”*** Vidalaşib getdi. Onlar işğal olunmuş bölgədə düşmənlə toqquşmuşdular. Əməliyyata məsul şəxslər mənə bildirdilər ki, bu uşaqlardan dörd nəfərlə əlaqəmiz kəsilib. Lakin həmin dörd nəfərin kim olduğunu demədilər. Bu xəbəri mənə verdikləri ilk andan ürəyimə dammışdı ki, Seyid Hadi də həmin dörd nəfərdən biridir. Gecə yarısı dedilər ki, həmin dörd nəfərdən biri geri qayıdıb, digər üç nəfər isə şəhid olub. Adətən belə hallarda məsələnin həqiqəti aydınlaşana qədər araşdırma aparırıq. Səhər saat üçə qədər oyaq qaldım. Axırda uşaqlarla əlaqə saxlayıb dedim: ***“Utanmayın, tərəddüd də etməyin. Ürəyimə damıb ki, Seyid Hadi də bu üç nəfərin arasındadır. Həqiqəti mənə deyən ki, mən də bilim anasına nə deyim və nə edir.”***

Dedilər: ***“Elədir. Seyid Hadi bu üç şəhiddən biridir.”***

Uşaqlar bunu mənə demək istəmirdilər. Mən özüm qabaqlayıb məsələni demişdim və nəhayət, onlar həqiqəti mənə söylədilər. Dedim: ***“Problem yoxdur. Seyid Hadi də bu şəhidlərdən biri kimidir.”***

Onların düşmənlə toqquşmasından sonra on beş saata qədər tərəddüd içində idik və ehtiyatla davranırdıq. Nəhayət, Seyid Hadinin əsir düşmədiyinə və şəhid olduğuna əmin olduq. Bir neçə gün sonra televiziya da iki cəsədin görüntüləri nümayiş etdirildi və gördük ki, həmin iki cəsəddən biri şəhid Seyid Hadidir. Ertəsi gün səhər anasına dedim:

“Seyid Hadi bir əməliyyatda iştirak edib və onunla əlaqəmiz kəsilib. Ola bilər ki, şəhid olub və ya əsir düşüb. Əlbəttə, bəlkə də geri qayıdar. Sən vəziyyətdən xəbərdar ol.”

O da bunu eşidəndə dedi:

“Çox yaxşı. Mən dua edirəm ki, ya geri qayıtsın, ya da şəhid olsun, amma sionistlərin əlinə düşməsin. Çünki onun əsir düşməsi düşmən üçün böyük bir qələbə olar və onlar bundan Hizbullahın və mücahidlərin ruhiyyəsini sarsıtmaq üçün sui-istifadə edə bilərlər. Əlbəttə, mən övladımın şəhadəti üçün dua edirəm.”

İki-üç saat sonra Seyid Hadinin şəhadət xəbərini ona verdim. Seyid Hadinin cənazəsi düşmənin əlində idi və düşmən onu mübadilə etmək istəyirdi. Biz Seyid Hadinin nəşini düşmənlə ayrıca mübadilə etməyə razı olmadıq. Sionist rejimlə mübadilədə əsirlər prioritet təşkil edirdi. Şəhidin cənazəsi nəhayət bir gün geri qayıdacaq, lakin əsas məsələ əsirlərin daha tez geri qaytarılmasıdır. Əlhəmdulillah, səbir etdiyimiz üçün bir ildən də az müddətdə həmin mübadilə çərçivəsində həm Seyid Hadinin nəşini, həm digər şəhidlərin nəşlərini, həm də xeyli sayda əsiri azad edib geri qaytara bildik.

Şəhadət əməliyyatları

Sionist rejimin 1982-ci ildə Livana hücumu ilə işğalçı qüvvələr bütün bölgələr üzərində nəzarət və üstünlüyə malik idilər. Bu qarşıdurmada onların təyyarələri, tankları, topları və böyük hərbi birləşmələri var idi, bizim isə maddi imkanlar baxımından demək olar ki, heç nəyimiz yox idi. Əlimizdə yalnız cüzi imkanlar, Kalaşnikov kimi silahlar, əl qumbaraları

və müəyyən partlayıcı maddələr var idi. Malik olduğumuz bütün silah bunlardan ibarət idi. Lakin digər tərəfdən, Allaha iman və etiqadımız var idi. Cihadi fəaliyyətləri idarə edən bir qrup qardaş düşünməyə başladı ki, yoxlama-buraxılış məntəqələrini və maneələri necə keçmək və düşmənin sıralarına mümkün qədər çox zərər vermək olar. Bizi əhatə edən şərait və döyüş meydanının vəziyyəti səbəbindən belə bir fikrə gəldilər ki, bir avtomobili partlayıcı maddələrlə doldurub düşmənin qüvvələrinin arasına daxil olaraq onlara zərbə vurmaq mümkündür. Düşmənin belə bir üsulla qarşılaşacağını ağına belə gətirmirdi və bu baxımdan onu qəfil yaxalamaq mümkün idi. Beləliklə, yüksək ruhiyyəyə malik və istişhadi əməliyyatı həyata keçirməyə hazır olan qardaşlardan biri avtomobilə minərək düşmənin müəyyən edilmiş binasına və ya bazasına hücum etməli idi.

Sionist rejimin hücumundan əvvəl, İraq hökuməti şəhid İmam Seyid Məhəmməd Baqir Sədrə qarşı sui-qəsd həyata keçirdikdən sonra Beyrutdakı İraq səfirliyinə qarşı bir istişhadi əməliyyat həyata keçirilmişdi. Bu əməliyyatı hansı qrupun həyata keçirdiyini söyləmək çətindir və təhlükəsizliklə bağlı məhdudiyyətlərə görə bunu demək olmaz. İlk növbədə bu əməlin müqəddəs şəriət baxımından problemli olmadığına əmin olmalı idik. Şəri icazə alındıqdan sonra Əhməd Qəsir şəhadət əməliyyatı həyata keçirən ilk şəxs oldu. Əhməd Qəsir cənub bölgəsinin sakini idi. Mən Bəqa bölgəsində olduğumdan və o, cənubun işğalından qısa müddət sonra şəhid olduğundan onunla elə də yaxından tanış deyildim. Əməliyyatın hədəfi, yeri və icraçısı müəyyən edildi, avtomobil və partlayıcı maddələr hazırlandı. Hədəf Sur şəhərində yerləşən çox böyük

bir bina idi. Bina sionist rejimin hərbi idarəsinin nəzarətində idi və bölgə komandirləri ilə yanaşı, Mossadın bir sıra zabitləri də orada idilər. Əhməd Qəsir bu əməliyyatı çox uğurla həyata keçirdi və şəhid oldu. Beləliklə, ilk şəhadət əməliyyatı çox uğurlu oldu və sionistlər öz zabit və əsgərlərindən 85 nəfərin öldüyünü etiraf etdilər. Düşmən işğal olunmuş Fələstində üç günlük ümummilli matəm elan etdi. İlk dəfə idi ki, işğalçılardan bu qədər çox sayda insan bir əməliyyatda öldürülürdü. Bu növ əməliyyatın ilk uğurlu təcrübəsi qardaşları bu üsuldən dəfələrlə istifadə etməyə təşviq etdi və onlar bu sahədə mühüm təcrübələr də qazandılar. Düşmən daxilində çox güclü qorxu yaranmışdı. Harada olurdularsa, şəhadət əməliyyatçısının onlara hücum edəcəyindən qorxurdular. Xüsusilə yollarda yaxınlıqlarından keçən hər avtomobildən çəkinirdilər, xüsusən də sürücü avtomobildə tək olardisa. Düşmən bu cür əməliyyatların qarşısını almaq üçün ciddi şəkildə təhlükəsizlik tədbirləri görməyə çalışırdı.

Güya, şəhid Əhməd Qəsir əməliyyatı həyata keçirməzdən əvvəl bu məsələ İmam Xomeyniyə təqdim edilmiş və ondan icazə alınmışdı. Lakin mən bununla bağlı heç nə xatırlamıram. Bildiyim yalnız budur ki, İmam düşməne qarşı istisad əməliyyatlarını təsdiqləmiş və onlara razılıq vermişdi. Qardaşlardan bir neçəsi bəzi şəhadət əməliyyatçılarının vəsiyyətnamələrini oxuduqları anları videolentə yazmış və onu İmamın yanına aparmışdılar. İmam yalnız şəhadət əməliyyatçılarının bəzi görüntüləri, vəsiyyətləri və digər kadrlardan ibarət olan bu videonu izlədikdən bir neçə dəqiqə sonra belə buyurmuşdu: *“Bunlar həqiqi irfan əhlidirlər.”*

Bu sözləri kimin nəql etdiyini dəqiq xatırlamıram, amma İmamın hüzuruna daim gedib-gələn qardaşlardan biri idi.

İmam Xamenei də həmişə bu əməliyyatları və onların təsirini vurğulamış, onlardan sevinc və razılığını ifadə etmişdir. Şəhadət əməliyyatçılarından biri olan şəhid Əli Əşmərin atası Əbu İsam Əşmə Həzrət Seyyid Xameneiyə məktub göndərmişdi. Həzrət də ona cavab yazdı və mən həmin cavabı ona çatdırdım. O, həzrət məktubunun bir hissəsində Əbu İsam Əşməyə belə yazmışdı: ***“Bu əziz şəhidin ruhuna və onun valideynlərinə salam və ehtiramımı çatdırıram. Həmin şəhidin əzəmətinə və sizin gözəl səbrinizi yüksək qiymətləndirirəm. Sizin övladınız bu bölgənin tarixini yaradanlardan biridir və Allah yolunda şəhidlər haqqında Quran ayələrinin bariz nümunələrindəndir. İxlas və fədakarlıq məqamı, Allahın rəhmət və fəzlinə yaxınlıq ona və sizə mübarək və xoş olsun.”***

Bəzilərinin şəhadət əməliyyatçılarının əməliyyatdan əvvəl İmam Xamenei ilə görüşə getdiklərini söyləməsi doğru deyil; belə bir şey olmayıb. Lakin adətən İrana gedən livanlı döyüşçü qardaşlar üçün, əlhəmdülillah, Həzrət Seyyidin dəftərində şərait asanlaşdırılır. Onlar bir otaqda Seyyidin arxasında namaz qılmaq, onun əlini öpmək və ondan dua istəmək şərəfinə nail olurlar.

Şəhid Əbu Zeynəbin əməliyyatı

Şəhadət əməliyyatlarından digəri şəhid Əbu Zeynəbin həyata keçirdiyi əməliyyat idi. Bu əməliyyat Beyrutun şiələrin yaşadığı “Bi’rul-əbid” bölgəsində törədilən partlayışın və namaz qılanların qətlə yetirilməsinin qisasını almaq məqsədilə

həyata keçirilmişdi. Həmin amansız partlayış zamanı partlayıcı maddələrlə dolu avtomobil insanların cümə namazından qayıtdıqları yolda partladılmış və çox sayda qadın həlak olmuşdu. Əbu Zeynəb həmin partlayışın qisasını almaq üçün bu əməliyyatı həyata keçirdi. Şəhidin əməliyyatı sionist hərbcilərin karvanına qarşı yönəlmişdi. Bu günə qədər şəhid Əbu Zeynəbin ailəsinin təhlükəsizliyi səbəbindən onun əsl adı açıqlanmayıb. Şəhidin ailəsi işğal olunmuş bölgədə yaşayır və buna görə də biz onun adını açıqlaya bilmirik. ***Gələcəkdə, sionistlər Livandan çıxdıqdan sonra şəhid Əbu Zeynəbin kimliyini açıqlayacağıq.***⁸

Əş-Şəcərə məktəbi əməliyyatı

Üçüncü əməliyyat “Əş-Şəcərə məktəbi” əməliyyatı idi. Şəhadət əməliyyatını həyata keçirən şəxsin adı hələ də məxfi saxlanılır və eyni səbəblərə görə onun kimliyi barədə heç nə açıqlamamışıq. Əməliyyat iştirakçısının adının açıqlanmasının şərtlərindən biri onun ailəsinin işğal olunmuş zolaqda yaşamamasıdır. Əlbəttə, bəzən müxtəlif səbəblərdən şəhadət əməliyyatını həyata keçirən şəxslərin adlarının açıqlanmasını məqsəduyğun hesab etmirik. “Əş-Şəcərə məktəbi” əməliyyatının hədəfi Sur şəhərində yerləşən sionist rejim ordusunun komandanlıq qərargahının binası idi. Bu əməliyyat şəhid Əhməd Qəsirin əməliyyatına bənzər şəkildə həyata keçirildi.⁹ Sonrakı əməliyyatı isə şəhid Heysəm Sübhi Dəbbuq

⁸ 2000-ci ildə İsrail rejiminin Cənubi Livandan geri çəkilməsindən sonra Hizbullah Şəhid Əbu Zeynəbin əsl adının Amir Kolakeş olduğunu açıqladı.

⁹ Əhməd Qəsirin Sur şəhərində İsrail qüvvələrinin hərbi qubernatorluq qərargahına həyata keçirdiyi şəhadət əməliyyatından bir il sonra, 4 Noyabr

həyata keçirdi. O, avtomobillə sionistlərin hərbi karvanını hədəfə aldı.

"Şəhid əl-Həyy" əməliyyatı

"Şəhid əl-Həyy" (Yaşayan şəhid) əməliyyatı bir növ istişad əməliyyatı idi. O da digər şəhidlik tələb edənlər kimi kamera qarşısında öz vəsiyyətini oxudu. Gəldi mənimlə vidalaşdı və birlikdə çox söhbət etdik. Bu qardaşdan Livan-Fələstin sərhədinin çox dərinliklərində, işğal olunmuş ərazinin içərisində sionistlərin karvanının yoluna bir neçə böyük bomba yerləşdirməsi, daha sonra həmin ərazinin yaxınlığında gözləyib simsiz rabitə vasitəsilə bombaları partlatması istəndi. Bombaları partlatdıqdan sonra isə silahla və partlayıcı maddələrlə çox yaxşı silahlanmış vəziyyətdə təkbaşına karvana hücum etməsi, sağ qalan hər kəslə döyüşərək hamısını öldürməsi tapşırılmışdı.

Karvan gəldikdə o, bombaları partlatdı və bir neçə sionisti öldürdü. Sonra onlarla üz-üzə gəlmək üçün üzərlərinə atıldı. Bütün maşınlara atəş açdı, lakin sionistlər dağlara qaçmışdılar və o, tək qalmışdı. Özünü onların arasında partlatmaq və ya onlara atəş açmaq üçün heç kəsi tapa bilmədi. O, sağ-salamat geri döndü. Ona dedim: *"Niyə sağ qayıtdın?"*

1983-cü il, cümə günü səhər saat 06:15-də içərisinə təxminən 500 kiloqram yüksək güclü partlayıcı maddə yerləşdirilmiş yaşıl rəngli kiçik "Chevrolet" yük maşını Surun sahil yolundan Əş-Şəcərə məktəbi küçəsinə döndü, hərbi qərargaha doğru hərəkət etdi və nəhəng partlayışla oranı yerlə-yeksan etdi. "Şabak" (İsrailin daxili təhlükəsizlik və kəşfiyyat təşkilatı) bu hücum nəticəsində ümumilikdə 59 nəfərin öldüyünü açıqladı. Onların arasında 16 sərhəd polisi, 9 İsrail Müdafiə Qüvvələrinin əsgəri və Şabakın 3 rəsmi əməkdaşı var idi.

Cavab verdi: *"Məni öldürəcək heç kəs tapmadım, mən də öz mövqeyimizə qayıtdım."*

Şəhid olmaq üçün gedən və sağ qayıdan bu şəxsə "diri şəhid" adını verdilər. Bu əməliyyat həm də kənardan videoya çəkilib.

Şəhid Saleh Gəndur əməliyyatı

Şəhid Saleh Gəndur hədəfi özü müəyyənləşdirib seçmişdi və qardaşlar da onunla razılaşıbmışdılar. O, partlayıcı maddələri özü işğal olunmuş ərazilərə aparmış və başqalarının köməyi ilə, necə deyirlər, öz "miniini" özü hazırlamışdı. O, qardaşları belə hədələyirdi: "Əgər bu əməliyyatı mən həyata keçirməsəm, sizə də qoymayaram bu işi görəsiniz." Qorxurdu ki, ona icazə verməyək. Qardaşlar gəlib mənə dedilər: "Bu qardaş əməliyyatı həyata keçirməkdə çox ısrarlıdır, halbuki evlidir və bir neçə övladı da var." Biz adətən belə əməliyyatlar üçün subayları evlilərdən üstün tuturuq. Lakin onun ısrar və təkidi nəticəsində ona dedik ki, problem yoxdur; evli olsa və bir neçə övladı olsa belə, bu əməliyyatı həyata keçirə bilər.

Qorxurduq ki, əgər onu bu əməliyyatdan məhrum etsək, adi bir əməliyyatda şəhid olar, yaxud yol qəzasında həyatını itirər və ya başqa bir hadisə baş verər və biz onu bu feyzdən məhrum etmiş olarıq. Xüsusilə də bölgəni yaxşı tanıdığına görə əməliyyatın onun tərəfindən həyata keçirilməsi daha münasib idi. O, hədəfi yaxşı müəyyənləşdirmiş və bütün hazırlıqları görmüşdü. Çünki uzun müddət cəbhənin bir hissəsindəki istiqamətlərdən birinin əməliyyat kəşfiyyatı üzrə məsulu olmuşdu. Qardaşlar şəhadət əməliyyatına getdikdə, adətən heç kim onların belə bir əməliyyata hazırlaşdığını hiss etmir. Çünki qarşıda bizi hansı şəraitin gözlədiyini bilmirik və bu

əməliyyatın həyata keçiriləcəyini, yoxsa keçirilməyəcəyini əvvəlcədən müəyyən edə bilmirik. Saleh Gəndur da tamamilə adi şəkildə ailəsi və həyat yoldaşı ilə Allahın evini ziyarət etmək və həcc əməllərini yerinə yetirmək üçün gedirmiş kimi sağollaşdı və əməliyyata yollandı.¹⁰

¹⁰ *Əməliyyatın gedişi: 25 aprel 1995-ci il, çərşənbə axşamı, saat 16:24-də* sionist qüvvələr işğal olunmuş Bint Cübeyl şəhərindəki 17 saylı qərargahda yük maşınlarına minərək işğal olunmuş Fələstinə qayıtmağa və yeni qüvvələrlə əvəzlənməyə hazırlaşdılar. Bu zaman qərargahın girişindəki Ləhd qüvvələrinin yoxlama postunun əməkdaşları qərargahın qarşısında dayanmış ağ rəngli şəxsi “Mercedes-Benz” avtomobilini gördülər. Avtomobilin sürücüsü *Saleh Məhəmməd Əli Gəndur idi*. O, Ləhd qüvvələrinin formasını geyinmiş və çiyində zabit rütbəsi daşıyırdı. Qəndur mühafizəçilərin şübhələndiyini gördükdə avtomobili bir qədər geri sürdü və onlara əhəmiyyət vermirmiş kimi davranmağa çalışdı. Ləhd qüvvələrinin çevik dəstəsi “Mercedes-Benz” avtomobili ilə sürətlə ona yaxınlaşaraq dayanmasını tələb etdi. Maşın dayandıqdan və Qənduru Ləhd qüvvələrinin formasında gördükdən sonra ondan üzr istəyərək qərargahın qarşısında niyə dayandığını soruşdular. Qəndur isə son dərəcə soyuqqanlı şəkildə, avtomobildən düşmədən onlarla sərt və əmrverici tonda danışdı. Bunun nəticəsində onlar yenidən üzr istəyib avtomobillərinə mindilər və qərargaha tərəf qayıtdılar. Bu vaxt Eyn İbil istiqamətindən döngəli yolla üç hərbi yük maşını göründü. Hər yük maşınında səkkiz israilli əsgər var idi. Onlar əvvəlki qüvvələri əvəz etməli idilər. Adət üzrə, dörd nəfərin olduğu hərbi müşayiət cipi yük maşınlarının önündə hərəkət edirdi. Yük maşınlarının gəlməsini gözləyən qərargah mühafizəçiləri ağ “Mercedes-Benz”-in qərargaha yaxınlaşdığını gördülər. Bir neçə dəqiqə əvvəl onunla danışdıqları üçün Gəndurdan şübhələnmədilər və xüsusi həssaslıq göstərmədilər. Bundan əlavə, sürücünün yanında başında yaylıq olan bir qadın görünürdü. Qadını gördükdə təhlükə olmadığına əmin oldular. Lakin həmin “qadın” əslində əməliyyatı asanlaşdırmaq üçün yerləşdirilmiş süni bir kukla idi. Bunun səbəbi o idi ki, işğal olunmuş ərazilərdə düşmən qüvvələri içində yalnız bir nəfər olan avtomobilləri istişhad əməliyyatı ehtimalı ilə hədəfə alırdılar. Müşayiət cipi qərargahın giriş qapısı qarşısında dayandı. Ağ “Mercedes-Benz” isə qarşı tərəfdən karvana yaxınlaşdı.

Digər Əməliyyatlar

“Hürr Amili”¹¹ adı ilə tanınan, əsl adı Seyyid Abdullah Ətəvi olan şəhid, həmçinin özü də evli olan şəhid Şeyx Əsəd Bəru,

Müşayiət zabiti bundan şübhələndi. Çünki İsrail hərbi karvanları hərəkət edərkən heç bir avtomobilin onlara yaxınlaşmasına icazə verilmirdi; avtomobillər yoldan çıxmalı və karvanın keçməsinə gözləməli idilər. Üçüncü yük maşını da az məsafədən yaxınlaşdı. Mühafizəçilər karvanın içəri daxil olması üçün qərargahın darvazasını açmışdılar. Ağ “Mercedes-Benz”dən şübhələnen müşayiət zabiti avtomobili yoxlamaq qərarına gəldi. Ola bilsin ki, o, cipi qərargahın girişində dayandırmasaydı və bunun ardınca yük maşınlarına da dayanmaq əmri verməsəydi, karvan artıq qərargaha daxil olmuş olar və itkilər daha az olardı. Gəndur israili zabitin şübhəli baxışlarını görən kimi qəfildən avtomobilin sürətini artırdı. Təkərlərin yüksək səs çıxardığı sürətli hərəkətlə maşını karvana paralel vəziyyətə gətirdi və uzaqdan hadisə yerini lentə alan İslami Müqavimət qüvvələrinin ratsiyalarında da eşidilən “*Allahu-Əkbər*” nidası ilə partlayıcı mexanizmi işə saldı. Avtomobil iki yük maşınının arasında partladı və biraz sonra ikinci partlayış baş verdi. Mütəxəssislərin bildirdiyinə görə, təxminən 450 kiloqram güclü C-14 partlayıcı maddəsi ilə birlikdə təxminən 150 kiloqram metal saçma istifadə edilmişdi. Partlayışın sürəti saniyədə 6000 metr, temperaturu isə 3000 dərəcə idi və partlayış bütün hərbi vasitələri ətrafa sovurdu. Ağ avtomobildən və onun sürücüsündən partlayış yerində yaranmış dərin çuxurdan başqa heç bir iz qalmadı. Bu istisnad əməliyyatı zamanı partlayış yerində birbaşa olaraq qırxdan çox İsrail hərbiçisi var idi. İslami Müqavimət mənbələrinin bildirdiyinə görə, onlardan otuz nəfəri öldürüldü və ya yaralandı.

¹¹ Seyyid Abdullah Mahmud Ətəvi “Hürr Amili” hərbi adı ilə 1968-ci ildə Livanın cənubundakı Mərkəbə kəndində dünyaya gəlib. Əməliyyatın gedişi: **19 oktyabr 1988-ci il**, Livanın təhlükəsizlik zolağından qayıdan 18 əsgərin olduğu bir İsrail yük maşını, içərisində səkkiz nəfər olan “M-113” tipli zirehli personal daşıyıcısı ilə birlikdə Livanın daxilinə aparan yolda hərəkət edirdi. Dörd nəfərin olduğu hərbi cip isə onları müşayiət edirdi. Xarici görünüşü mülki avtomobilə bənzədilmiş bir “Mercedes-Benz” də onların ardınca Cənubi Livanın işğal olunmuş bölgələrinə doğru hərəkət edirdi. Avtomobilin içərisində sionist rejimin dörd kəşfiyyat əməkdaşı var

şəhid Səlah Qəndur və şəhid Seyyid Əli Səfiəddin Hizbullahın şəhidlərindəndir. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda istişadi əməliyyatı həyata keçirmişdir. Yuxarıda adı çəkilən şəhidlərdən fərqli olaraq, şəhid Əli Münif Əsmər partlayıcı maddələrlə doldurulmuş avtomobillə əməliyyat keçirməmişdi. Əksinə, bədəninin ətrafına partlayıcı maddələr bağlamış və sionist hərbcilərin karvanına hücum etmişdi. Bunlar Livan ərazisində sionist hədəflərə qarşı həyata keçirilmiş şəhadət əməliyyatlarından bəziləri idi. Düşmənlə müharibə şəraitinin olduqca çətin olmasını nəzərə alsaq, şəhid Əhməd Qəsirin əməliyyatı kimi ilk şəhadət əməliyyatları lentə alınmamışdı. Lakin sonrakı əməliyyatların hamısı dəqiq şəkildə lentə alınmışdır. Biz bu görüntülərdən düşmənin mənəvi ruhiyyəsini sarsıtmaq və onların iddialarını təkzib etmək üçün istifadə edirik. İstişad əməliyyatçıları arasında ən çox Şeyx Əsəd Bəru ilə dostluq münasibətim və gediş-gəlişim var idi. Digərləri ilə isə görüş və icaslarda tanış olurdum. Şeyx Əsəd

idi. Saat 13:25-də hərbi qüvvələrin karvanı “Bəvabətul-Fatimə” yoxlama məntəqəsinə çatdı. Məntəqədəki qüvvələr əsgərlərin ezamiyyət sənədlərini yoxlayırdılar. Səkkiz sərhəd mühafizəçisi isə hərbi nəqliyyat vasitələrinin hərəkətinə nəzarət və yoxlama aparılan otağın ətrafında yerləşmişdi. Bir qədər aralıda bir neçə mülki şəxs işğal olunmuş bölgədən çıxaraq azad ərazilərə daxil olurdu. Müşahidə və mühafizə qüllələrindəki keşikçilər də onları nəzarətdə saxlayırdılar. Seyyid Abdullah soyuqqanlı və gülümsəyən halda avtomobilini İsrail yük maşınlarının yanına qədər sürdü. Sonra avtomobilin güzgülərindən ətrafını yoxladı və yoldan keçən mülki şəxslərdən heç birinə zərər dəyməyəcəyinə əmin oldu. Bundan sonra qəfildən sükənı döndərərək avtomobili karvanla yoxlama məntəqəsinin arasına çırpdı və detonatoru işə salaraq avtomobili partlatdı. Bir göz qırpımında işğalçı kommandoslardan parçalanmış cəsədlərdən başqa heç nə qalmadı.

Quma gedib-gəlirdi və Həzrət Məsumənin (salamullahi əleyha) hərəminin yaxınlığında yaşayırdı.

Bilal Əxrəs və Hüseyn Ənis Əyyub¹²

Yaxın zamanlarda Bilal Əxrəs adlı bir qardaş var idi ki, biz onu şəhadət əməliyyatçısı adlandırmışıq. O, təxminən on beş sionistin toplandığı bir yerə, əlində yüngül pulemyot olduğu halda daxil oldu və onlara atəş açdı. O, şəhadət xarakterli bir əməl həyata keçirdi, lakin ümumi işlək anlayışa görə ona “şəhadət əməliyyatçısı” deyilmir. O, sionistlərdən səkkiz nəfəri öldürdü və özü də şəhid oldu. Əlbəttə, sionistlər yalnız bir nəfər itki verdiklərini bildirdilər, lakin biz onun onlardan səkkiz nəfəri öldürdüyünə əminik. Bu gənclər belə əməliyyatlar həyata keçirirlər, lakin ümumi qəbul olunmuş anlayışa görə onların əməliyyatlarını “istişhadi əməliyyatı” adlandırmırıq. Şəhid Hüseyn Ənis Əyyub (Rəbi) də istişhadi əməliyyatçılarından olan idi, lakin şəhadət əməliyyatında şəhid olmadı.

¹² Bilal Əhməd Fəhs 1966-cı ildə Livanın cənubundakı Cişit şəhərində anadan olmuşdu. **Əməliyyatın gedişi:** 16 iyun 1984-cü il, şənbə günü saat 15:30-da Bilal Fəhs içərisində 150 kiloqram TNT partlayıcı maddəsi olan ağ rəngli “Mercedes-Benz” avtomobilini Zəhrani yolunda, Sayda şəhərinə doğru gedən yolda qarşı tərəfdən gələn sionist hərbi karvanına çırpdı və avtomobili cip ilə birinci yük maşınının arasındakı çox qısa məsafədə partlatdı. İçərisindəki şəxslərin öldüyü müşayiət cipi alov içində yanaraq təxminən yüz metr kənara sürükləndi və yolun qırağında aşdı. İçərisində bir neçə əsgər olan “M-113” tipli zirehli personal daşıyıcısı partlayış dalğasının gücü nəticəsində partlayış yerindən otuz metr kənara atıldı, bir bağın divarına çırpıldı və divarı dağıtdı. Avtomobilin partladığı yerdə bir metr dərinliyində çuxur yarandı və ağ rəngli “Mercedes-Benz” tamamilə məhv olmuşdu.

Digər partiyaların əməliyyatlarda iştirakı

Livandakı bəzi digər partiyalar da şəhadət əməliyyatları həyata keçirdilər. Lakin ümumilikdə bu əməliyyatların, əldə etdikləri nəticələr baxımından, çox az bir qismi istisna olmaqla, uğurlu olmadığını demək olar. Xatırladığım qədərilə, Əməl Hərəkatının iki əməliyyatı olmuşdu: şəhid Bilal Fəhsin əməliyyatı və Şəhid Həsən Qəsirin əməliyyatı. Əlbəttə, bu iki şəhid Əməl Hərəkatından daha çox Hizbullahla bağlı idilər. Milli Partiya kimi bəzi digər partiyalar da bir və ya iki əməliyyat həyata keçirmişdilər və həmin əməliyyatlarda bir neçə qadından istifadə olunmuşdu. Lakin Livanda belə tanınır ki, şəhadət əməliyyatlarını həyata keçirməkdə uğurlu olan yeganə təşkilat Hizbullahdır. Hizbullah hər əməliyyatdan sonra rəsmi şəkildə bəyanat yayır və əməliyyatın məsuliyyətini öz üzərinə götürürdü. Əhməd Qəsirin şəhadət əməliyyatı da bir neçə il məxfi saxlanılmışdı. Sionist rejim Sur bölgəsindən geri çəkilənədək həmin əməliyyatın məsuliyyətini üzərimizə götürməməyimizin səbəbi onun ailəsinin sionistlərin işğalı altında olan bölgələrdə yaşaması idi. Biz adətən əməliyyatın məsuliyyətini dərhal öz üzərimizə götürürdük, lakin bəzən şəhadət əməliyyatçısının adını gizli saxlayırdıq. Fələstinin daxilində şəhadət əməliyyatları baş verdikdə siyasətçilər arasında belə bir müzakirə yaranmışdı: ***“Bu əməliyyatı kim həyata keçirib? HƏMAS Hərəkatı, yoxsa İslami Cihad Hərəkatı?”*** İshaq Rabin demişdi: ***“Hər halda bu əməliyyatın məsuliyyəti Hizbullahın üzərinə düşür. Çünki bu üsulu Hizbullah yaradıb və fələstinlilər də bu əməliyyat metodunu Hizbullahdan öyrəniblər.”*** Livandakı şəhadət əməliyyatları və müqavimət işğal olunmuş Fələstin daxilində ümitsizliyə və

ruh düşkünlüyünə qapılmış fələstinlilərə necə mübarizə aparmalı olduqlarını öyrətdi. Onlara özünəinam verdi, ruh yüksəkliyi bəxş etdi və sionist rejimi məğlub etməyin mümkün olduğunu, sionistləri öldürməyin və mövcud şəraiti dəyişdirməyin mümkünlüyünü göstərdi. Buna görə də ***İranda İslam İnqilabı qələbə qazandıqdan sonra Fələstin İntifadası inkişaf etməyə başladı, lakin cihad ruhunu bilavasitə Livandakı şəhadət və cihad əməliyyatlarından aldı.***

Böyük bir şəhadət əməliyyatı həyata keçirildikdə düşmənin işğal olunmuş bölgələrdə yaşayan əhali ilə rəftarı sərtləşirdi. Onlar bölgəni mühasirəyə alır, gəncləri həbs edir, bölgədəki bütün gəncləri sorğu-suala çəkir və təzyiqə məruz qoyurdular. Bəzən də kor-koranə atəş açır və bəzi mülki şəxsləri yaralayırldılar. Bir dəfə sionist rejim və “Antuan Ləhd”-in muzzdlu qüvvələri içərisində beş yüz kiloqram partlayıcı maddə olan və əməliyyat keçirməyi nəzərdə tutan bir avtomobil tapdıqlarını elan etdilər. Onlar partlamış bir avtomobildən danışırldılar. Sionistlərlə qarşıdurmalar tarixində eyni yerdə və ya başqa bir məkanda qısa zaman fasiləsi ilə iki istişhadi əməliyyatının həyata keçirilməsi baş verməmişdi. Bəzi hallarda əməliyyat ifşa olunur, müxtəlif səbəblərdən həyata keçirilmir, texniki nasazlıq yaranırdı. Yaxud, məsələn, istişhad əməliyyatı həyata keçirməsini istədiyimiz bir qardaşa müəyyən qaydalar qoymuş ola bilərdik və həmin qaydalar çərçivəsində əməliyyat keçirmək imkanı yaranmaya bilərdi. Məsələn, ona deyilə bilərdi ki, sionist əsgərlərin sayı müəyyən həddən az olarsa, özünü partlatmamalısan. Yaxud əməliyyatın ifşa olunmaq üzrə olduğu halda və qarşında yalnız bir və ya iki nəfər olduqda, eləcə də istişhad əməliyyatını həyata keçirə

bilməyəcəyinə əmin olduqda avtomobili tərk edib səhraya qaçmalı idin ki, yalnız avtomobil partlasın. 1996-cı ildə baş vermiş Nisan müharibəsində düşməyə qarşı istişhad əməliyyatlarından istifadə etmədik. Bunun səbəbi sionist rejimin təyyarələrinin havadan keçən hər bir adi avtomobilə tam nəzarət etməsi idi. Cənubda hərəkət etmək çətin idi, avtomobillə işğal olunmuş bölgəyə daxil olmaq isə bundan da çətin idi. Sionistlər mövqelərin arxasında gizlənmişdilər və irəliləmədilər. Onlar əsasən hava qüvvələrinə arxalanırdılar və buna görə bu növ əməliyyatların həyata keçirilməsi mümkün deyildi.

Şəhadət əməliyyatçılarının seçilməsi

Bir çox gənc istişhad əməliyyatı həyata keçirmək üçün müraciət edir. Bu müraciətlər ya şifahi şəkildə, ya da məktub yazmaqla edilir. Bəziləri birbaşa məndən, digərləri isə cəbhə komandirlərindən və ya istiqamət komandirindən müraciət edirlər. Adətən biz yalnız bu qardaşlara deyil, istişhad əməliyyatı keçirmək istəyən heç kimə asanlıqla müsbət cavab vermirik. Əvvəlcə onların bir neçə sınaq mərhələsindən keçməsi lazımdır. Onlara müxtəlif suallar veririk, dini vəziyyətləri və iman ruhiyyələri barədə arxayınlıq əldə edirik. Sonra onları bəzi hərbi əməliyyatlarda iştirak etdiririk ki, xidmətə münasibətlərinə, cəsarətlərinə və ixlaslarına əmin olaq. Bəzən onlar üçün xüsusi sınaqlar da təşkil edirik. Məsələn, ona deyilə bilər ki, indi avtomobilə minib əməliyyat üçün hərəkət etsin, halbuki avtomobildə heç nə yoxdur, lakin o bunu bilmir. O, avtomobilə minir və qardaşlar işğal olunmuş bölgəyə qədər onunla birlikdə gedir, onun dözümlülüyünü və cəsarətini qiymətləndirirlər ki, tərəddüd edib-etmədiyini

görsünlər. Bu sınaqdan uğurla keçən şəxs şəhadət əməliyyatı üçün münasib vaxtın yaranmasını gözləyir. Sonra biz onların ən yaxşısını seçirik və bəzən də istixarə ilə seçim edirik.

Hizbullahın yüksək vəzifəli məsullarından da şəhadət əməliyyatında iştirak etməkdə çox ısrarlı olanlar var, lakin biz onlara icazə vermirik. Bir çox livanlı qadın da şəhadət əməliyyatında iştirak etmək üçün müraciət edir, lakin biz bunu qəbul etmirik. Əlbəttə, bu imtinanın səbəbi şəri deyil. Məncə, bu məsələdə şəri problem yoxdur. Bunun qarşısının alınmasının səbəbi daha çox ictimai və təhlükəsizlik məsələləridir. Məsələn, bir qardaş şəhadət əməliyyatı həyata keçirsə, sionistlər həmin bölgədəki bütün gəncləri həbs edir, onları zindana aparır, sorğu-suala və işgəncəyə məruz qoyur, sonra isə tədricən azad edirlər. Biz bir şəhadət əməliyyatçısı olan qardaşın adını gizlədə və onun yoxluğunu səfər və sair kimi bəhanələrlə izah edə bilərik. Amma bir qadın bir neçə gün evindən və ailəsindən uzaqda olsa, bunu necə izah edə bilərik? Bundan əlavə, şəhidin cəsəd qalıqları üzərində tibbi müayinə aparmaqla əməliyyatı həyata keçirənin qadın, yoxsa kişi olduğunu müəyyən edə bilərlər. Buna görə də əməliyyatı həyata keçirən qadın olarsa, işğal olunmuş sərhəd zolağındakı bütün qadınları həbs edə və onlara əziyyət verə bilərlər. Biz isə bunu istəmirik. İşğal olunmuş bölgədə qadınlarımızın və namusumuzun təhlükəsizliyinə həssas yanaşdığımız üçün bir bacının bu növ şəhadət əməliyyatı həyata keçirməsindən çəkinirik.¹³ Şəhid Saleh Gəndurun əməliyyatı haqqında

¹³ İlk dəfə olaraq qeyri-İslami qrupların həyata keçirdiyi əməliyyatlarda qadınlar və qızlar da iştirak etdilər. Bunlardan “Səna Yusif Müheydi”, “Vəfa Nurəddin”, “İbtisam Fərid Hərb”, “Norma Əbu Həsən”, “Məryəm

deyilənlərə gəlinə, guya əməliyyat bölgəsinə girməzdən əvvəl onun yanında bir qadın olub. Bu doğru deyil. O qadın deyildi, gənc qadın formasında hazırlanmış bir kukla idi. Bunun səbəbi sionistlərin təhlükəsizlik qaydalarından birinin sürücülərin avtomobildə tək olmamasına diqqət etmələri idi. Buna görə də onun yanında qadın görkəmində manken yerləşdirilmişdi ki, sionistlər avtomobildə iki nəfər olduğunu düşünsünlər.

Biz indiyədək Şəhid Saleh Gəndurun əməliyyatı kimi iki nəfərlik əməliyyat keçirməmişik. Müqəddəs şəriət icazə vermir ki, bir nəfərin iştirakı hədəfin gerçəkləşməsi üçün kifayət etdiyi halda başqa bir şəxs də bu yolda öldürülsün.

Livandan kənardan da çox sayda insan şəhadət əməliyyatında iştirak etmək üçün müraciət edib, lakin indiyədək xarici şəxslərin iştirakına icazə verməmişik. Şəhadət əməliyyatçıları cihadda iştirak etmək və şəhadət şərəfinə nail olmaq üçün cihad meydanı axtarırlar ki, bununla Allah-Təala ilə görüşə bilsinlər. Livanlı və qeyri-livanlı bütün şəhadət əməliyyatçılarının məqsədi budur. Amma hazırda əməliyyatlarda qeyri-livanlı və xarici qüvvələrdən istifadə etməyi məqsədəuyğun hesab etmirik. Bununla belə, elə bir vaxt gələ bilər ki, dünyanın ən uzaq nöqtələrindən gələn müsəlman mücahidlərə ehtiyacımız olsun.

Hazırda Livan xalqının imkanlarından istifadə ilə bağlı səbəblərə və siyasi səbəblərə görə bu müqavimətin livanlıların

Xeyrəddin” və “Həmidə əl-Tahirə”nin adını çəkmək olar. Bu planı həyata keçirən partiyalar həmin məsələdən ən çox emosional və hissi təsir yaratmaq məqsədilə istifadə edirdilər.

müqaviməti olması bizim üçün vacibdir. Əks halda sionistlər bütün dünyaya elan etməyə çalışacaqlar ki, Cənubi Livanda onlarla döyüşənlər dünyanın müxtəlif yerlərindən pul müqabilində sionist rejimlə döyüşmək üçün gətirilmiş muzdlu şəxslərdir. Halbuki Livan torpaqları işğal altındadır və livanlıların ayağa qalxaraq işğalçılarla döyüşməsi təbiidir.

Tanıdığım şəhadət əməliyyatçılarının əksəriyyəti namazda xüsu əhli idilər. Onların çoxunun əxlaqi və ictimai münasibətləri də çox yaxşı idi; həm həyat yoldaşları və övladları, həm də qonşuları ilə. Mən dostları, qardaşları və ya ailəsi ilə problemi olan bir şəhadət əməliyyatçısı tanımıram. Hamısının əxlaqi səviyyəsi çox yüksək idi. Həyatın gündəlik məsələlərinə münasibətləri də belə idi. Şeyx Əsəd Bəru, Heysəm Dəbbuq, Səlah Qəndur və ya Əli Əşmər kimi şəxslər nə yeyəcəklərini, nə geyinəcəklərini, nə içəcəklərini, harada yatacaqlarını və bu kimi dünyəvi təfərrüatları heç düşünmürdülər. Bu gənclərdə dünyaya qarşı zahidlik halı da aydın görünürdü. Onların doğrudan da dünya malından topladıqları bir sərvət yox idi. Bəsirət əlamətləri də onlarda açıq-aşkar görünürdü. Bir şəhadət əməliyyatçısı əməliyyata gedəndə bir nəfər onu müşayiət edir. Onunla birlikdə gedir və son məntəqədə onunla vidalaşır. Yəni əməliyyatçının hədəfə çatacağına əmin olur. Heysəm Dəbbuqu müşayiət edən şəxs belə deyir:

“Mən Heysəmlə birlikdə idim. Ona dedim: *“Diqqətli ol, yaxşı hücum et. Belə hücum etməlisən və.s”*. Əməliyyatın uğurla nəticələnməsini təmin etmək üçün bunu daim ona xatırlatmaq istəyirdim. Heysəm mənə dedi: ***“Bu əməliyyat yüz faiz uğurlu olacaq.”*** Soruşdum: *“Haradan bilirsən?”* Heysəm cavab

verdi: ***“Mən elə indi sənə bu əməliyyatı göstərə bilərəm.”*** Yenidən soruşdum: ***“Necə?”*** Heysəm əlini ***gözlərimin üzərinə çəkdi və qəfildən onun şəhid olacağı yeri gördüm. Onun avtomobilə mindiyini və karvana hücum etdiyini gördüm.*** Heysəmə dedim: ***“Sən məni sehləyirsən!”*** Heysəm isə cavab verdi: ***“Azadsan, necə istəyirsən düşün.”*** Bir qədər sonra sionistlərin karvanı gəldikdə və Heysəm onlara tərəf hərəkət etdikdə onun əməliyyatı necə həyata keçirdiyini öz gözlərimlə gördüm; ***düz bir neçə saat əvvəl mənə göstərdiyi yerdə.”***

Əli Əşmərin əməliyyatında da belə nəzərdə tutulmuşdu ki, sionistlərin karvanı günorta azanından əvvəl keçəcək. Lakin karvan gecikdi və günorta azanının vaxtı çatdı. O, karvanın gəlməsini, özünü partladaraq şəhid olmasını gözlədiyi halda namaz qılmağa qalxdı. Karvan gəlib keçdi. Qardaşlar ratsiya ilə onunla əlaqə saxladılar, lakin o cavab vermədi. Onlar onun fikrindən daşındığını və ya başına pis bir hadisə gəldiyini düşündülər. Bir qədər sonra o, ratsiya ilə əlaqə saxladı. Ondan soruşdular: ***“Niyə karvanın keçib getməsinə imkan verdin?”*** Dedi: ***“Namaz qılırdım. Karvanın geri qayıtmasını gözləyəcəyəm.”*** Karvan geri qayıtdı və əməliyyat uğurla həyata keçirildi.

Bu hadisə bizə Əmirəlmöminin (ə)-ın “Leylätül-Hərir” hadisəsini xatırladır. Bu, Siffeyn döyüşünün ən çətin gecələrindən biri olan məşhur gecədir. Əmirəlmöminin namaz qıldığı vaxt bir nəfər onun yanına gəlib dedi: ***“Ey Əmirəlmöminin, indi namaz vaxtıdır mı?”*** O buyurdu: ***“Biz məhz bu namaz üçün onlarla döyüşürük.”***

Adətən əməliyyatın həyata keçirildiyi xəbəri çatanda həm mən, həm də bu məsələ ilə əlaqəli bütün qardaşlar ağlayırlar. Sevinc göz yaşları, ayrılıq göz yaşları, qıbtə göz yaşları və ağrı göz yaşları bir-birinə qarışır. Əməliyyat vaxtı yaxınlaşdıqda adətən bir ad, bəzən isə bir neçə ad təqdim olunur və biz onlardan birini seçirik. Digərləri isə gözləmə siyahısında qalırlar. Mən demək olar ki, bütün könüllüləri tanıyıram, lakin indiyədək dostluq və yoldaşlığa görə öz dostumun adını əməliyyat üçün seçdiyim olmayıb. Bizim üçün ilk növbədə əməliyyatın uğuru, sonda isə bu şəhadət əməliyyatçısının əməli uğuru mühümdür. Onların hamısı, inşallah, Əziz və Cəlil Dostun görüşünə nail olacaqlar. Bizim üçün əsas məsələ əməliyyatın uğurudur. Əgər iki şəhadət əməliyyatçısından biri hər hansı problemlə qarşılaşanda onu necə həll etməli olduğunu bilir, digəri isə şəhadətə hazır olsa da, qarşılaşdığı vəziyyəti idarə etmək qabiliyyəti daha zəifdirsə, təbii olaraq əməliyyat üçün birinci şəxsi seçirik.

Şəhadət üçün yazılan məktublar

Şəhadət əməliyyatında iştirak etmək üçün müraciət məktubu yazanlar çox israr və təkid edirlər. Bu, Məhəmməd Əli Şuman adlı qardaşlardan birinin məktubudur. Bu qardaş Nəbi Şit kəndinin yaxınlığındakı bir kənddəndir. Adət üzrə bu məktub salam və salavatla başlayır:

“Salam, salavat, Allahın rəhməti və bərəkəti ağamız və qəlblərimizin əzizi Əbül-Qasim Məhəmmədə (s) və onun seçilmiş, pak övladlarına olsun. Salam İmam Hüseynə (ə), aləmlərin Seyyidü-Şühədasına və öz şəhadəti ilə Allahın dinini dirçəldənə olsun. Allahın salamı, rəhməti və bərəkəti

Sahibəz-Zaman İmam Mehdiyə (ə.c.f), ruhlarımız ona fəda olsun. Allahın salamı, rəhməti və bərəkəti İmam Xomeyniyə, İslam İnqilabının banisinə və İslamın xilaskarına olsun. Allahın salamı, rəhməti və bərəkəti Həzrət Seyyid Əli Xameneiyə, İslam bayraqdarına olsun. Allahın salamı, rəhməti və bərəkəti Seyyid Abbas Musəviyə, müqavimətin Seyyidüş-Şühədasına və milləti oyadana, həmçinin Şeyx Rağib Hərbə və İslami Müqavimətin bütün şəhidlərinə olsun. Şəhidlər diridirlər və Allahın yanında ruzilənirlər. Şəhidlər behişt əhlinin əmirləridir. Amma sonra...

Bu məktub ağılın, hisslərin və qəlbin dərinliyindən Hizbullahın baş katibi Seyyid Həsən Nəsrullaha yazılır. Hər məktubun əvvəlində sağlamlıq və xeyir dilənir. “Salam olsun sənə, ey...” — *burada mənə müraciət olunur, keçək bundan.*

Bu, sizə göndərdiyim dördüncü məktubdur. Bu məktubu sizə göndərirəm ki, mənə İslam düşmənlərinə qarşı şəhadət əməliyyatı həyata keçirmək üçün qəbul edəsiniz və mən Allahla oyaq vicdan və saf, qatqısız niyyətlə görüşüm. Bu məktubu sizə göndərmək istədim ki, bəlkə mənə kömək edəsiniz və bu növ cihad əməliyyatlarına məsul olan qardaşların razılığını almağa çalışasınız. Allahdan istəyirəm ki, mənə mümkün qədər tez şəhadət əməliyyatı həyata keçirmək tövfiqi versin.”

Bundan sonra uzun bir söhbət, dua istəyi və sair gəlir. Bu da başqa bir qardaşın məktubudur. O deyir ki, bu məktub yalvarış, rica və diqqət istəmək məktubudur. Belə başlayır:

“Allahın salamı, rəhməti və bərəkəti üzərinizə olsun. Amma sonra...

Bu məktub yalvarış, rica və diqqət istəmək üçündür. Ağam Seyyid Həsən Nəsrullah! Həbib və məşuqla görüşmək üçün içimdə olan şövq, yangı və arzu qəlbimi odlandırır. Bu həyatın əsarətinə artıq taqətim yoxdur. Karvan yoldaşlarının hamısı səfər yükünü bağlayıblar. Dostlarımla və ən yaxşı insanlarla görüşməyə çox böyük həsrətim var. Ünsiyyətə və eşq çayında əriyib yox olmağa çox müştəqəm. Həbibimə qovuşmaq şövqü içindəyəm. Sənə çoxlu rəhmət olsun, *ey Əbu Hadi. Sizə yalvarıram, ayaqlarınızı öpürəm, ayaqlarınızı öpürəm, ayaqlarınızı öpürəm. Sizə üz tutmuşam və min dəfə yalvarıram ki, mənə ən qısa fürsətdə və ən yaxın zamanda Həbiblə görüş əməliyyatından, yəni şəhadət əməliyyatından məhrum etməyəsiniz. Bu işdə mənim Allaha olan eşq və bağlılığımın dərəcəsini ölçün.*

Ey Allahım! Sənin eşqindən bir damla mənə doyurar. O zaman mənə sirab et, mənə sirab et. Bədənimdən verdiyim qanı bir eşq damlasına çevir. Çünki mən Sənin eşqinin damla-damla içində formalaşmışam. Sənə çoxlu rəhmət olsun, ey Əbu Hadi.

Eşqə vurğun və məftun bir qəlblə sizə deyirəm ki, artıq gözləməyə taqət və səbrim qalmayıb. Şəhadət əməliyyatı üçün yalnız sizin bir işarənizi gözləyirəm; elə bir əməliyyat ki, yəhudilərin başına enən ildırım kimi, mənim qəlbim üçün isə mələkut aləmində bir şimşək olsun.

Mən oddan qorunacağım günü gözləyirəm. *Çünki yataqda ölməkdən qorxuram. Ölümün mənə tərəf gəlməsindən qorxuram. Öldürülməyi sevirəm, şəhadətə aşıqəm və qarşında səpələnmiş kül olmağı arzulayıram.* Ey Həbibim!

Sənin qarşında öldürülməkdən ləzzət alıram. Ey Rəbbim! Nəyim varsa, sənə təqdim edirəm. Canımdan başqa verəcək heç nəyim yoxdur. Ağam Seyyid Həsən Nəsrullah! Sahibəz-Zamanın haqqına (ruhum ona fəda olsun) məni şəhadət medalıdan məhrum etməyin. Məni unutmayın. Məni tərk etməyin. Sizdən rica edirəm. Sizə açıq şəkildə dediklərimi sizdən başqa birinə söyləmək mənim üçün çox çətindir. Sizə açıq deyirəm: şəhadət əməliyyatına getmək üçün sizinlə vidalaşdığım zaman zəhmətinizin və məhəbbətinizin bərəkətinə görə əlinizi öpəcəyəm. Ey möhtərəm Seyyid! Sizdən istəyirəm ki, bu arzumu da şəhid Saleh Gəndur üçün şəxsən gerçəkləşdirdiyiniz kimi gerçəkləşdirəsiniz. Sizdən xahiş edirəm, sizdən xahiş edirəm, sizdən xahiş edirəm...” Məktubun hamısı yalvarış və xahişdən ibarətdir.

Bunlar bir şəhadət əməliyyatçısının məktublarından nümunələr idi. Mən şəhadət əməliyyatında iştirak etmək istəyənlərin məktublarına cavab verirəm. Bu məktubları mənim müşavirimə — əvvəllər hərbi bölmənin məsulu olmuş şəxsə — təhvil veririk. O, bu növ əməliyyatlarla əlaqəlidir. Həmin qardaşlarla əlaqə saxlayır, onlarla oturub söhbət edir, əlaqəni davam etdirir və əvvəl dediyim zəruri işlər yerinə yetirilir. Şəhadət əməliyyatının malik olduğu əzəmət, bərəkət və xüsusi məqam ona böyük mənəvi təsir verir. Xalq arasında iman, əqidə və ruhiyyə baxımından təsir göstərir, düşmənin qəlbinə isə böyük qorxu və dəhşət salır. İndiyədək şəhadət əməliyyatı qədər təsirli olan başqa bir üsul tapmamışıq. Bizim baxışımızda şəhadət əməliyyatçıları ilə adi hərbi əməliyyatlarda şəhid olanlar arasında fərq yoxdur. Livanda fəaliyyət göstərən şəhid fondlarının məlum və daimi qayğısına

əlavə olaraq, biz də onların ailələrinə xüsusi diqqət və qayğı göstəririk. İllər əvvəl şəhid Seyyid Abbas bütün şəhid ailələri üçün ev təmin olunması ilə bağlı proqramlara başlamışdı. Bir neçə övladı olan şəhid həyat yoldaşını tək buraxmırıq və onun üçün ev təmin etməyə çalışırıq. Məsələn, əgər şəhid sağlığında ev tikməyə başlamışdısa, ailəsinə tikintini başa çatdırmaqda kömək edirik. Yaxud ailənin bir torpaq sahəsi varsa, həmin torpaq üzərində ev tikməkdə onlara kömək edirik. Bəzi şəhid ailələri üçün mövcud binalarda mənzil alır, onlarla əməkdaşlıq və yardım edirik. Hazırda şəhid ailələrinin (həyat yoldaşları və övladlarının) böyük bir hissəsi özlərinə məxsus evlərdə yaşayırlar. Hər dəfə kimsə şəhid olduqda bu məsələyə daim xüsusi diqqət yetiririk. Yəni hədiyyələrdən, şəri vəsaitlərdən və İrandan bizə gələn bəzi yardımlardan onların rifahı üçün istifadə edirik.

Şəhadət həsrəti

İstişad əməliyyatçılarının son anlarda keçirdiyi hisslər bir-birindən fərqlənir. Bəziləri çox sakit olur, bəzilərinə isə bir qədər həyəcan hiss edirsən. Bu, qorxudan deyil, onların utancaq olmasından irəli gəlir. Şəhid Saleh Gəndurun vəsiyyətnaməsinə qulaq asanda və ya onun son görüntülərinə baxanda onu çox sakit və arxayın bir insan kimi görürsən. Amma vidalaşmaq üçün bura gələndə bir qədər həyəcanlı idi. Mən qardaşlardan bunun səbəbini soruşdum. Dedilər: ***“Sizin və ya sizin kimilərin yanında oturanda çox utancaq və təvazökar olur. Digər səbəb də budur ki, o, şəhadət əməliyyatı həyata keçirəcək; içində bir qədər heybət və həyəcan var.”***

Adətən əməliyyatdan bir neçə gün əvvəl şəhadət əməliyyatçısı son göstərişləri almaq və vidalaşmaq üçün bura gəlir. Mən bütün şəhadət əməliyyatçıları ilə vidalaşanda onlardan şəfaət istəyirəm. Bu, mənim daimi istəyimdir. Onlara deyirəm: ***“Siz indi şəhadətə doğru gedirsiniz, Allah yolunda öldürüləcəksiniz və Allah yanında yüksək məqama sahib olacaqsınız. Biz siyasətçilər çox səhv edirik, günahlara və üsyanlara yol veririk. Şəhadətə nail olacağımız da məlum deyil. Ola bilər yataqda ölək və Qiyamət günü halımızın necə olacağını bilmirik. Buna görə də onlardan söz alıram ki, Qiyamət günü bizə şəfaət etsinlər.”*** Əlbəttə, onlar da təvazökarlıq göstərir və söz verirlər. Belə saatlarda mən heç nə hiss etmirəm. Özümü bu dünyada hiss etmirəm; sanki başqa bir aləmdəyəm və bu şəhadət əməliyyatçısının varlığı məni başqa bir aləmə aparır. Ona baxanda və düşünəndə ki, bir qədər sonra Əba Abdullah Hüseynin (ə) və Allah Rəsulunun (s) yaxınlığında olacaq, sanki başqa aləmdən olan bir insana baxıram. Bunun üçün pərdələrin kənara çəkilməsinə də ehtiyac yoxdur.

Bunlar həqiqətən Allah-Təalanın övliyalarındandır. İnsan bu mərhələyə çatanda, yəni Allahdan başqa bütün bağlılıq və əlaqələrdən həqiqətən qopmuş olur. Allahın övliyalarından biri ilə oturanda, onunla birlikdə olanda insanın hiss və duyğuları necə olar? Təbii ki, ağılıma gəlir: kaş onun yerində mən olaydım. Biz həmişə “kaş” deyirik. Bizim vəziyyətimiz qapının açarı əlində olan, başqalarının içəri girməsinə icazə verən, amma özü içəri daxil ola bilməyən bir insanın vəziyyətinə bənzəyir. ***Ümidimiz budur ki, inşallah, bu torpaqda Həzrət Höccətin (ə.c.f) zühuru üçün zəmin yarada,***

insanları və şəraitini belə bir günə hazırlaya bilək. Həzrət İmam və döyüşçülər kimi biz də ümid edirik ki, inşallah, bir gün gəlib Qüdsdə namaz qıla biləcəyik. Həqiqətən, O, eşidən və duaları qəbul edəndir. Mən Həzrət İmam Xameneinin (r.ə) kiçik bir əsgərindən və Hizbullahın həyatında kiçik bir xidmətçidən başqa bir şey deyiləm. Hizbullahə mənsub olmaq mənim üçün çox böyük şərəf və iftixar mənbəyidir.

Seyyid Hadi Nəsrullahla üç görüşün xatirəsi

1983-cü ilin May ayında, gecə saat doqquzda, Bəəlbək şəhərindəki İmam Mehdi (ə.c.f) qərargahının açıq sahəsində qurulmuş bir çadırdə Seyyid Həsən Nəsrullah — o vaxt Bəəlbəkin cümə imamı və Livan Hizbullahının fəallarından biri idi — bizim məhdud sayda iştirak etdiyimiz iclaslar təşkil edirdi. O, Livandakı vəziyyət və bu ölkənin hegemon qüvvələr üçün əhəmiyyəti barədə söhbət edirdi. Daha çox siyasi tarix dərsinə bənzəyən bu iclaslar bir-iki həftə davam etdi. Bəzi gecələr Seyyid evdən gələndə iki-üç yaşından böyük olmayan kiçik oğlu Seyyid Hadini də özü ilə gətirirdi. Seyyid Hadinin gəlməsi toplantıda iştirak edən bəzi adamların, o cümlədən mənim diqqətimi dərindən və müzakirədən yayındırırdı. Balaca Seyyid Hadi atasının ayaqları yanında, lövhəyə yaxın yerdə otururdu. Biz də gülərüzlü, qarabuğdayı bu balaca oğlanın şirin danışığından xoşlanırdıq. Seyyid Həsən lövhəyə nəseə yazmaq üçün üzünü çevirən kimi onunla oynamağa başlayırdıq.

Bir dəfə yanağını yüngülcə çimdiklədim. O, dərhal atasının ayağından yapışb şirin dili ilə “Ya baba... ya baba...” deyə səslənməyə başladı. Elə onda başa düşdüm ki, ərəb uşaqları da

ata-analarını “baba” və “mama” deyə çağırırlar. Bundan sonra bu, bizim daha çox xoşumuza gəldi. Seyyid Hadi ilə bir az zarafat etmək kifayət idi ki, onun “ya baba” səsi ucalmağa başlasın. Seyyidin xahişləri də bizə təsir etmirdi.

1996-cı ilin yaz gecələrindən birində elə burada, Tehrandə Seyyid Həsən Nəsrullahın mühafizəçiləri ilə oturub söhbət edirdik. Söhbət gəlib o yerə çatdı ki, mən iddia etdim: **“Üzünüzə baxıb Livanın hansı bölgəsindən olduğunuzu müəyyən edə bilirəm.”** Doğrusu, bunu da yaxşı müəyyən edirdim. Elə bu vaxt qarabuğdayı, yaraşıqlı bədən quruluşuna malik bir gənc, əynində tamamilə qara rəngli hərbi köynək və şalvarla otağa daxil oldu. Livanlı uşaqlar məndən onun haralı olduğunu deməyimi istədilər. İlk baxışdan onun Cənubi Livandan olduğunu müəyyən etdim. Amma o bunu qəbul etmədi və dedi ki, uşaqlar bunu əvvəlcədən mənə deyiblər. Soyadını soruşanda **Nəsrullah**” dedi. Mən də heç nə düşünmədən, sadəcə zarafatla dedim: **“Yəqin, Seyyid Həsənin qohumusan?”** Seyyidin mühafizəçilərindən biri dedi: **“Bəli, o, Seyyid Həsənin oğludur.”** İxtiyarsız gülməyə başladım. Təəccüblənən Seyyid Hadi soruşdu: **“Nə olub?”** Gülərək dedim: **“Axı sənin yaşın Seyyid Həsənlə uyğun gəlmir. Onun özü o qədər də yaşlı deyil ki, sən onun oğlu olasan!”** Görünür, sözüm onun xətrinə çox dəydi. Üzünün ifadəsi dəyişdi. Üzündən öpüb üzr istədim.

1997-ci ilin Fevral ayında Beyrutda Seyyid Həsən Nəsrullahın görüş otağında onu gözləyirdim ki, görüntülü müsahibə

aparaq. Otaqlar arasında gedib-gələrkən Seyyid Hadini gördüm. Həmin görkəmi və siması yenə də qalırdı. Qısa söhbət edib hal-əhval tutduq. Sonra Seyyid Həsən gəldi və biz vidalaşdıq. Bundan sonra bir daha görüşümüz olmadı. 1997-ci ilin Avqust ayının son günlərində qəfildən radio sarsıdıcı bir xəbər yaydı:

“Livan Hizbullahının baş katibi Seyyid Həsən Nəsrullahın oğlu Seyyid Hadi Nəsrullah sionist işğalçı rejimin qüvvələri ilə toqquşmada şəhid olub.”

